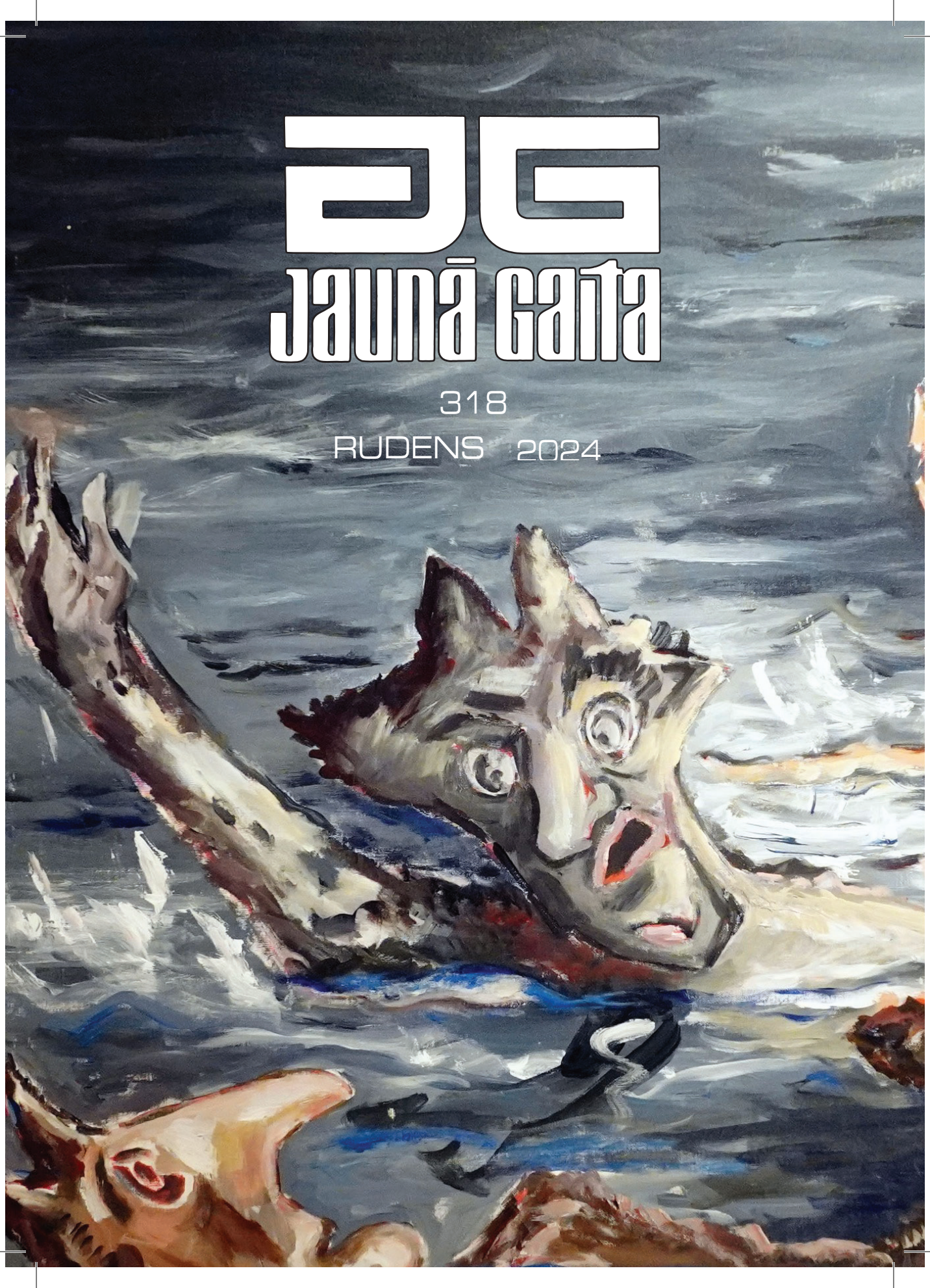

26 Jaunā Gaita

318

RUDENS 2024

JAUNĀ GAITA

RAKSTU KRĀJUMS KULTŪRAI UN BRĪVAI DOMAI

ISSUE 318
AUTUMN 2024

Jaunā Gaita, published since 1955,
is a Latvian quarterly devoted
to literature, the arts, and the
discussion of ideas.

Editor-in-Chief – Juris Žagariņš

Phone: 413-732-3803; 413-519-8266
<juris.zagarins@gmail.com>

Art Editor – Linda Treija
<lindatreija6@gmail.com>

Literature Editors –
Sandra Ratniece
<ratniece.epasts@gmail.com>
Vladis Spāre
<vladis.spare@gmail.com>

Contributing Editors and Consultants –
Dace Aperāne, Vita Gaiķe,
Lāsma Gaitniece, Anita Liepiņa,
Maija Meirāne, Atis Rozentāls,
Juris Šlesers, Lilita Zaļkalne

Business Manager – Tija Kārkle

1515 Richmond Hwy, Apt. 805
Arlington, VA 22202, U. S. A.
<tijalaura@comcast.net>

JG home page and archive

<jaunagaita.net>

Published by Jauna Gaita, Inc.
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821

Printed copies from *JG287* (winter
2016) to *JG311* (winter 2022) may
be purchased for USD 10 apiece. This
includes the cost of mailing.

Donations to support *Jaunā Gaita*
are tax deductible in the USA.

ISSN 0448-9179

70. GADAGĀJUMS 318. NUMURS – RUDENS S A T U R S

- 2 Alise Mētra. Mūžiņa
4 Inga Bitēna. * * *
6 Evija Puķe-Jansone. Papagaiļi paradīzes dārzā
9 Ilga Lēmane. Vilciens
12 Sandra Dieziņa. Debesmanna
15 Līga Rimša-Eglīte. Rudens atvadas
18 Ilja Marija Boļšakovs. Mūžīgā mājsēde
20 Kristīne Ilziņa. Baltais kaķītis
23 Ligita Paegle. Nelikumīgā dzimšanas diena

T U L K O J U M I

- 27 Vija Laganovska: Īzaks Bābels
31 Sergejs Moreino: Agata Puvaļska

T E Ā T R I S

- 35 Atis Rozentāls. Gandrīz memuāri
39 Sandra Bondarevska. Ieguldījums nākotnē
42 Kristiāna Štrāle-Dreika. Komisks skečs

M Ā K S L A

- 45 Baiba Magdalena Eglīte. Filadelfijas grupa
49 Baiba Magdalena Eglīte. Kārlis Siliņš
52 Dace Lamberga. Laika zīmes Otavā

M Ū Z I K A

- 53 Andris Dzenītis. Eseja nr. 14
56 Juris Ķeniņš. XVI Dziesmu un deju svētki

I N T E R V I J A

- 60 Ojārs Spārītis intervē Jāni Streiču

G R Ā M A T A S

- 72 Agija Ābiķe: Inga Gaile. *Un varbūt ka mēs visi . . .*

- 74 Patrīcija Preisa: Džena Andersone. *Krīta aplī*

- 76 Dagnija Dreika: Nora Kalna. *Dzīve nepāriet*

- 79 Lāsma Gaitniece: Nora Ikstena. *Jōna*

- 80 Sanita Dāboliņa: Anda Līce. *Pie vārda vēja*

I N M E M O R I A M

- 82 Lāsma Gaitniece: Alberts Bels

- 84 Valters Nollendorfs: Andrejs Plakans

Uz vāka: Voldemārs Avens. *Velni (Mēs grimstam, bet...)*.
Detaļa. Akrils, 130×123cm, 1988

***JG* pateicas par Labvēļu atbalstu!**

Voldemārs Avens

Latgales māla velns

(no grāmatas *Piezvanišu parīt*, 2002)

Uz galda netrūkst it ne nieka,
viss noderīgs, viss glabājams.
Vienīgi nav derīgs viens —
no māla un melns
tup Latgales velns.

Viņš protestē
ar skaļu rīkli,
par manu brīvo stilu,
par manu dzīves adīkli.
Ar skubu velnišķu
viņš sāk plēst rēķinus
un citus dzīves grūžus.
Ar mīkstu gumiju
viņš izdzēš pierē grumbas.
Galds tagad tīrs kā gluda slidotava.

Nu sākt var rakstīt,
dzejot —
visu ņemt pie gala,
tik pārāk tuva
liekas galda mala.

Mācījies Literārajā Akadēmijā pie dzejnieka Ronalda Brieža. Kopš 2019. gada publicējas dažādos literāros izdevumos un interneta žurnālos, ir autoru grupas „Tekstūra” dalībniece, piedaloties arī trīspadsmit autoru kopdarbā „Dzejas detektīvi” (2024). Studējot komunikācijas zinātņi Latvijas Universitātē, pētījusi jauniešu lasīšanas paradumus. Alise no sirds tic, ka drukātām grāmatām ir nākotne – par spīti straujajai digitālajai attīstībai.

Alise Mētra

Mūžība

* * *

lappusēm ir pirkstu atmiņa
zemsegas siltuma piesūkušies pirksti
jaunavīgi krēmīgie un dzīslotie drebošie
gredzenu nozaudējušie un
mēles apsiekalotie pirksti
kas paliek atmiņā lappusēm
un tām ir arī vēja atmiņa
dūmu piesūcināta un ceriņu piesmaržota
agresīva pirmsnegaisa vēja
kurš vienmēr iepūš vienā un tajā pašā
grāmatas istabas logā
kurš vienmēr ir tas pats un reizē cits
tāpat kā pirksti
lappusēm ir pirkstu un vēja atmiņa

* * *

svētdienas rīts
piektā stāva lietuviešu projekta
miniatūrajā virtuvē
rakstnieks raksta par jūru
viņš sāk ost pēc zivīm
virtuvē ienāk kaķis
neko zivjainu nesaož
ierauga rakstnieka zilās acis
aizviļņojušās

* * *

betonos iesaugušas paaudzes
ziedi vāzēs atšķaida smagos blokus
jau izbalējušos mērķus
atšķaida šampanietis
televizors atšķaida holesterīnu
pūkaiņi uz dīvāna malas
atšķaida aizlidojošos
bērnus
tikai putni paliek
vienmēr neatšķaidīti
kaut nepabaroti tie vienmēr
ir klāt te
uz palikšanu

* * *

nekad vairs nesatiksīties tajā parkā
soliņš kā kuģis bez burām
aizpeldējis cauri laikam

* * *

mēs elpojam
pa dārzu aizskrien lapsas ēna
un nakts ar mēness acīm
redz gadsimtu ceļus
kamēr kaķis nozog sapņu zivi
un simtiem dzejoļu atgrīžas savos klēpjos
un izplaukst ceriņi
bet mēs elpojam
tuvojoties viens otram klusēdami
pasaulē kur viss sākas un beidzas ar mums

* * *

mūžīgie studenti mūžīgi aizsapņojas
professori mūžīgi nozaudē lietussargus
vīrieši mūžīgi nozaudē savas zeķes
sievietes mūžīgi kritizē vīriešus
mūžīgais nemiers mūžīgi urda ceļotājus
mūžīgi aizņemtie nesaprot mūžīgi dīkos
un otrādi
mūžīgam nogurumam pietrūkst mūžīgais
dzinējs
mūžība mūžīgi splauj laika smiltis
pa kosmosa bezgalīgo grīdu
un par spīti visam ir tik skaisti
būt mūžības skartajam

* * *

kamēr lietus krīt uz sausu sauli
kamēr viļņu rokas stāda vējus
kamēr koki raud ar akmeņu balsīm
mūsu atmiņas kļūst par nākotnes
zīmējumiem

**Guna Mundheim. Zieds un gājējs / kosmos un totēms. Akvarelis, kolāža, akrils uz papīra.
1999 - 2000**

Skat. Baibas Magdalenas Eglītes rakstu 45. lpp.

Inga Bitēna (dz.1984 Dobelē, šobrīd dzīvo Jelgavā), RSU pasniedzēja, šogad absolvēja Literāro Akadēmiju dzejas meistardarbnīcā. 2022. gadā publicēja audiovizuālu dzejas grāmatu *Turi muti / neklusē*, kas ir stundu garš ceļojums pašas autore dzejas lasījumā un zīmējumos.

Inga Bitēna

* * *

tumsas mežā ir vietiņa tumša slapja un ērcīga
meža vieta kur apgūlās vecs kritušais koks
tu un koks satiekas varbūt kaut kad kaut kas tur dus un būs
tavas raupjās rokas darina melnalkšņa gultu koka gultu mums kopā varbūt
šeit es gribu rakstīt rindas garas skaistas rindas
nerakstīšu rindas pīšu vārdus elpas bizē garā
sēdēšu tevis darinātā melnalkšņa gultā gaidīšu tevi
pietiekami tuvi mēs būsīm tur būsīm un kļūsīm par ko?
viskašķīgākie stūri atmosfēras izlien un plosās kaut ko plosa
manu dvēseli plosa
mūs plosa un izgērbj un parāda tevi un mani
ķermeņi noguruma vīti klāti un aplāti kā kapa vieta klāta ar skujām aizsargāta
kapa vieta
nāk stirnas ēst skujas es gribu redzēt stirnas stirnu ballīti
uzaicinām ciemos stirnas mīļais
mums nav cienasta mīļais
ir mana garā bize ir tevis darinātā melnalkšņa gulta plata stingra mūsu mīlestības
vieta gulta
gulta kur nedzimst bērni
ja bērni nenāk nav ko skumt
ja nedzemdē bērnus nav ko skumt
aicināsim stirnas ciemos
nogriezīsim manu bizi kopā izkaisīsim pa grīdu
lai sakrīt mati dēļu spraugās un bize atdalās un mati paliek sakrīt spraugās
aiztaisa caurumus tālus dziļus jēlus
stirnas tikai neēdiet matus tur sabruka daudz kas
dzīve attiecības zaudējumi nāves nāves nāves
tas nav vairs mūsu dns tas nav ne tavs ne mans dns
tavas raupjās strādīgās rokas stipras visskaistākās rokas
mīļais uzcel ar savām rokām mani manus gurnus uz sevis gultā mīļais
pustumsas sveču gaisma ēna mirguļo vizuļo pustumsa
vairs nav silti vai auksti ir karsti

tikai ar tevi ar melnalkšņa gultu un raupjām rokām
mīļais es te visu uzkopšu saslaucīšu iztīrīšu spraugas un mēs sāksim visu no
jauna

* * *

mans viduklis veidojas kupls
pītās maizītes apkārt sasēžas
pievelk mākonīšus klāt
paliek mīkstāks
rokās spārnīši aug
ķīselis kā plīvurs
saceļ vīļņus upēs
rokas palīdz lidot
sejas āda varavīksnes raibā
kā maza mākslinieka palete
kur cenšas mani skaistu veidot
lai neizzūdu es no dabas ainas
kājas spēka pilnas
dzen zemē saknes
kā koka stumbri sāk lapot
bet varbūt jānoskujas
krūtis kā divas planētas
pabaros katru nepaēdušo
sulīgas krūtis atstaro sauli
ai neskaties – apdedzināsies

* * *

sievietes spēks dzimst un aptver
tas vienmēr ir bijis bet tur neskatījos
tāds dusošs vulkāns vai neredzams krasts
kā te nokļuvu ja tas ir bijis reiz jau tad
kad stāvēju izvēles priekšā
kad lēmu kā dzīvošu rīt
un aizgāju es citu ceļu bez prāta un vāja
un dzīvoju dzīvi bez robežām
dubļus un zemi es ēdu
joprojām attīros
un tieši tā to savu sievietes spēku

es iemazgāju
kaut kam ir jāaizskalojas
lai tīrumā nu dzimtu jauns
atgūstu pamatu palaižu uguni vaļā

* * *

ko nozīmē būt tuvam?
ko nozīmē spēt ļauties tuvībai?
vai drīkstu dzīvi sev es tuvināt?
vai spēju dzīvei tuvoties?

Pašlaik esmu ceļā uz jaunu dzīves mērķi, un kļūstu par eksistenciālo terapeiti. Esmu pabeigusi dzejas darbnīcu Literārajā akadēmijā dzejnieka Jāņa Vāadona vadībā. Mani dzejoļi ir publicēti literārajos izdevumos *konTeksts* un *Domuzīme*.

Šīs dzejas kopas dzejoļi ir tapuši dažādos laikos un vietās: gan īsajā periodā, kad dzīvoju Maskavā, gan tagad, dzīvojot Briselē, kā arī Latvijā un mācību laikā Lietuvā. Pārmaiņas no vienas vietas uz otru manī pastiprināja tukšuma sajūtu, bet kara realitāte – bezjēdzības. Dzejoļi „uz Ņemcova tilta nolieku ziedus” sarakstīju pēc tam, kad par simbolisku manu pretestības aktu kļuva mans individuālais ikpiektdienas gājieni ar dzelteniem vai ziliem ziediem rokās cauri Maskavas centram līdz tiltam, kas iesaukts opozīcijas līdera Borisa Ņemcova vārdā. Ejot ar ziediem garām policistiem, baltajiem autobusiem un pāri Sarkanajam laukumam, es vienlaikus izjutu gan trauksmi un bailes, gan lielu bezspēcības un izolētības sajūtu. Bija sajūta, ka mana iekšējā spriedze ir tik liela, ka ikviens garāmgājējs var nolasīt manā sejā manu kluso protestu pret karu un atbalstu Ukrainai, bet ziedi manās rokās runā skaļāk nekā vārdi.

Foto: Dravo

Evija Puķe-Jansone

Papagaiļi paradīzes dārzā

uz Ņemcova tilta nolieku ziedus
zilus un dzeltenus
fotografēju memoriālu
dežurants trauksmaini stāsta
toreiz piecdesmit tūkstoši cilvēku noklāja
šo tiltu
un tik pat daudz ziedu noklāja
šo tiltu
un tik pat daudz cerību noklāja
šo tiltu
izčākstēja
kā uz auksta dzelzbetona putna
tikai šī vieta kā cita pietura
uz cietā putna spārna
saule spīd sejā un vējš pūš manos matos
un vietā šai
cerības par pavasari vēl turas
un pagaidām nekas nemainīsies tur
tur tajos...
cerīgajos

dežurants turpina
par karu un nevis specoperāciju
par okupāciju un nevis atbrīvošanu
un kamēr viņš tā runā

tur lejā zem tilta balts autobuss
liels un salts kā ledus-kap-s

atvadoties viņš dāvā piespraudi
zilā un dzeltenā krāsā

Nē, karam!

туру to rokās kā ceriņziedu
ielieku pagaidām kabatā
tur lejā balts autobuss
liels un salts ka ledus-kap-s

ik rītu dežuranti pērk ziedus
un nes tos cauri mūžīgai ziemei
un jautā
vai pavasaris reiz sāksies pa īstam?
vai galu reiz redzēs šai galā?

dežuranti kā žurkas uz tilta
atbildi gaida

Maskavā, 2022. gada martā

Piektdiena. Nāk ziema.

Nomainīju Olgu.
Dežūra sākās labi.
Ieradās jauki cilvēki.
Ieradās vīrietis no pilsētas K.
Ieradās vīrietis ar burtu Z uz mugursomas.
Mani nomainīja Aleksejs.
Dežūra beidzās labi.

Gaidu autobusu. Pietura sarkanais laukums.
Ierodas trīs vīrieši kamuflāžas tērpos.
Lamājas mātes vārdiem.
Īpaši neklausos. Kam man klausīties?
Viens aiziet.
Otrs auro viņa mugurā:
Tādus kā tevi jau likvidējam!
Likvidēsīm arī tevi!
Pagriežas un aiziet.

Pienāk mans autobuss.
Es aizbraucu.

Dzejolis sarakstīts, izmantojot dežuranta ierakstu mājas lapā nemtsov-most-org, 2023. gada 10. novembrī

par klimata krīzi

vajadzētu uzrakstīt dzejoli
vajadzētu vairāk bažīties
vajadzētu arī nepierast pie bažām

un es rakstu šo dzejoli –
plaukst rozā sakuru ziedi
dzied zaļi papagaiļi manā kvartālā
kā paradīzes dārzā

lidmašīnas
ik brīdi pārlido pāri
kā tāli metāla putni

Briselē, 2023.pavasārī

* * *

sapnī es izeju cauri
man tuvu ķieģeļu sienai
ne kā tanks, ne arī kā nobijies stārķēns

siena kā aizkari atveras
ir tikai jānotic

šai vietā ābeļu ziedi izstaro saules
kā bērnības bezrūpīgā rītā
šai vietā ķieģeļu siena ir tornis
un stārķi ap to lido apļos un apļos
pa spirāli augšup
taisni debesis

* * *

es esmu paradīzes dārzā
tik tālu no savvaļas
un sava vilka
tas palicis ārpusē -
kā brīnums mierīgs tur ganās
dzied zaļi papagaiļi
vijoli spēlē paegļu zari
vējš bezmērķīgi ieskrienas

* * *

vakara mākoņu ugunīs
pareizticīgo katedrāle
saule atzalgojas
zilsērīgajās debesīs

esmu uz soliņa iepretī vārtiem
it kā te būtu
jau no paša sākuma

vakara mākoņu ugunīs
kāds piedzēris vīrietis
atskaņo mobilajā
vienu un to pašu
vienu un to pašu
vienu un to pašu
melodiju
kā zāģis tā zāģē
vakara zilsērīgo gaismu

tad strauji pieceļas, pienāk un jautā
kā skaidri zinot tekstu no galvas
vai nofotografēsiet?
iemūžinu viņu tik vientulīgu
zeltīto kupolu fonā
saule tajos kā mākoņos atzalgojas
viņš izrunā vēl vienu tekstu
skaidri no galvas
ko tāda vientuļa šai vakarā?

kaijas pārlido pāri
šai ainā it kā jau no sākuma ierakstītas
es ceļos un aizeju
vakara mākoņu ugunīs

Karostā, 2022. gada vasarā

* * *

es esmu aizaugušā paradīzes dārzā
zem koku zariem smagnēja krēsle
kā lietus lāses nopil pa paegļu stumbriem
tā ir tikai lietus lāse
aiz tās jau pašā sākumā
ir bijis vienīgi klusums

Ikdienā Ilga Lēmane strādā valsts pārvaldē un raksta preses relīzes, taču brīvajā laikā ir sapņotāja un raksta stāstus. No tiem dažus pat ir spējusi pabeigt un publicēt. Ilga ir apguvusi prozas rakstīšanu „Literārajā akadēmijā” un piedalījies Latvijas Rakstnieku savienības organizētajos „Prozas lasījumos”.

Ilga Lēmane VILCIENS

Tu uz teātri atnāci ar draudzenēm. Visas esat, kā agrāk būtu teikusi tava māte, nopietnas sievietes – ar ģimeni, bērniem, hipotekārajiem kredītiem un kaut kādu nebūt karjeru – citai vairāk, citai mazāk. Glītas somiņas, spodras kurbītes un nekas nevar izsist no līdzsvara, vai ne?

Izrāde? Nu, nav ne jausmas, kas tā par izrādi. Biļeti pirmajā rindā tev uzdāvināja 39. dzimšanas dienā. Spēlēs kaut kādi jaunie aktieri, tikko pabeiguši studijas, vēl zaļi gurķi. Galvenais jau papļāpāt ar meitenēm, pēc tam vēl kāds viņiņš un tad mājās – rīt jābūt agrāk darbā, jo prezentācijas, sapulces...

Gaismas nodziest, priekšgars atveras. Uz skatuves stāv kāds garš, kalsns tēls ar noliektu galvu. Blakus vien sarkans krēsls, laikam ekonomē uz dekorācijām, hehe. Lielu ekspektāciju nav.

Garais kalsnais paceļ skatienu, ieskatās, šķiet, tieši tev acīs un saka: „Šovakar mani pakārs.” Bet kā saka! Zemā balsī, kas izvibrē cauri kā garāmejošs orķestris. Seja vēl tik jauna, jauna. Nu, cik viņam? Kādi 23, 24 gadi? Ak, ja tu vēl mācītos vidusskolā, noteikti būtu iemilējies līdz neprātam...

Darbība turpinās, Jēkabu – garais kalsnais ir paziņojis arī savu vārdu – patiešām stiep uz karātavām, bet viņam laimīgi izdodas izbēgt. Nāk un iet citi aktieri, bet tu gaidi, kad uz skatuves atkal parādīsies viņš, kad atkal viņš kaut ko pateiks. Balsī, kas izvibrē cau-

ri. Acu priekšā tu vizualizē citu, piepildītāku, aizraujošāku dzīvi.

*

Starpbrīdī jūs ar draudzenēm ejat pēc plūmju sulas un saldējuma kokteiļa. Tā ir tāda tradīcija. Viņas priecīgi tarkšķ kā glītas vistiņas uz laktas. Tikai tu esi aizsapņojusies. Kā viņu sauc? Tu nopērc programmiņu un secini, ka Jēkabu tieši tā arī sauc – Jēkabs. Cik neparasts vārds! Likās, ka tādus taču vairs neliek. Un vispār, kāpēc starpbrīdis ir tik garš...

*

Otrais cēliens paskrien nemanot. Jēkabs te parādās, te noiet no skatuves. Un vienu mirkli tev liekas, ka arī viņš tevi ir pamanījis. Bet ko tad tur var pamanīt. Cik labi vispār var kaut ko redzēt no skatuves?

Izrādes beigās Jēkabu tomēr pakar. Aktieri nāk paklanīties. Teātra darbinieces pelēkās poliestera vestēs nes viņiem skatītāju sūtītus ziedus. Ziedi! Kā gan tu neiedomājies? Būtu nosūtījusi viņam ziedus... Un atkal liekas, ka viņš tevi ne vien ir pamanījis, bet patiešām, patiešām redz! Paklanās, smaida un skatās taisni tev acīs. Varētu padomāt, ka tu esi sajukusi, bet arī draudzene Liene piebaksta un sazvērneciski saka: „Paklau, vai tik tev nav jauns pielūdzējs?” Sirds sitas kā vidusskolā...

*

Gara rinda uz garderobi, mīņāšanās un auksts gaiss no ārdurvīm. Iesiet pasēdēt te-

pat uz bāriņu. Nu, stundiņu, varbūt pusotru, ne jau ilgāk. Dēls mājās noteikti jau gul.

*

Jūs jau labu laiku tur sēžat. Vīns tavā glāzē skalojas kā sarkans okeāns, atstājot sīkas nogulsniņas uz glāzes sienām – tanīni, vai tā tās sauc? Runājat par bērniem, vīriem, darba kolēģēm, kredītiem, politiku – stabilas pieaugušu cilvēku dzīves kvintesenci. Un tad ienāk viņi – jautra jaunu cilvēku kompānija, kuras vidū tu uzreiz pamani savu aktieri. Nekāda kosmosa zīme tā nav, tu centies sev iegaltot, bārs ir tik tuvu teātrim, tas nav nekāds pārsteigums, ka arī viņi ir šeit.

Un tomēr, cik interesanti. Asinis sakāpj vaiļos. Vai varbūt sarkanais vīns, un šobrīd liekas, ka tas ir viens un tas pats. Tu domā, vai viņš paskatsies. Cik muļķīgi, muļķīgi. Inese, nu cik tev gadu! Tas noteikti ir vīns.

Bet... viņš paskatījās! Paskatījās, ieraudzīja un aplusa pusvārdā, kā ieraudzījis kaut ko neticamu. It kā tu būtu nedalītas uzmanības vērtā.

Tu novērsies, smeijies par draudzenes joku, kuru pat neesi dzirdējusi, un virpini rokās glāzes kātu. Tu jūti, ka viņš turpina skatīties. Pacel galvu, ieskaties viņam acīs un pasmaidī, cik vien žilbinoši spēj. Viņš, atstutējies ar elkoni pret bāra leti, pasmaida tev pretim. Viņa draugi, kuru vidū tu sazīmē aktierus no nupat redzētās izrādes, aizgājuši apsēsties pie galdiņa, un viņš tikai smaida un rāda, lai tu nāc pie viņa.

Bet. Bet! Nu, kur tu iesi? Ko draudzenes domās? Bet... varbūt tā būs laba izklaide, vakara joks. Lai gan jauniņš, tomēr aktieris no īsta teātra. Tu piebaksti Lienei un parādi viņai aktieri pie bāra. Viņa pārsteigumā uzjautrināta paceļ uzacis un saka, lai taču ej. Un tu pieceļies, nogludini svārkus un patiešām ej.

Abi esat priecīgi samulsuši. Viņš jautā, ko tu vēlētos iedzert, un tu smejojies rādi savu pustukšo vīna glāzi un saki, ka esi jau pusē. Viņš arī pasmejas un apsola drīz tevi panākt, pasūta vīnu un izdzer glāzi vienā rāvienā. Tu prasi, vai viņš vienmēr tik cieši pilda savus solījumus, un viņš atbild, ka tikai katru otro reizi. Jūs pļāpājat par darbu, par mākslu un teātri, par viņa nesenajām studijām. Un tavām ne tik nesenajām. Draudzenes jau taisās

iet mājās un prasa, vai nāksi. Nē, nē, tu vēl mazlietiņ paliksi. Tikai mazliet. Viņas aiziet.

Un pēkšņi ir jau trīs nakti. Jūs mazliet ieribuši stāvat pie bāra uz ielas un gaidāt savu taksometru. Viņš sakārto savu šalli, pieglauž matus. Pievelk tevi klāt. Un... Tu taču esi precējusies. Un viņš ir tik jauns! Tu viņam atgādinot viņa pirmo mīlestību – sākumskolas literatūras skolotāju, ha! Piebrauc taksometrs, un tu neatvadoties neveikli mēģini atvērt durvis, nolauz nagu. Ai, štrunts. Brauc mājās.

*

No rīta tev ir grūti pamosties. Paģiru nav, bet esi gulējusi labi, ja trīs stundas. Agrāk tā nebija. Agrāk – tas ir jaunībā, ja? Vīrs tikai lētīcīgi pasmaida, kad saki, ka aizsēdējies ar draudzenēm. Nekādas aizdomu ēnas.

Aizej uz darbu. Un nekas dzīvē nav mainījies. Tev ir tā prezentācija, tikšanās ar klientiem, pusdienas ar kolēģiem. Vai tu viņu nosapņoji? Tikai Liene pēcpusdienā raksta *WhatsApp* un uzdod tik muļķīgus jautājumus, ka tu sadusmojies. Kas bija, kas bija. Nekas nebija. Literatūras skolotājas erotiskais sapnis, tas arī viss.

*

Un beidzot ir piektdiena. Tu aizved dēlu uz dārziņu. Buča uz nosalušā vaidziņa un soli, ka šodien nāksi pakaļ ātrāk.

Iekāp savā sarkanajā Hondā, atver *WhatsApp* – ziņas no klientiem, Lienes un... Vai tu tiešām iedevi savu numuru Aktierim? Mazs dzejolis par tevi, taviem smiekliem, pustukšu vīna glāzi, trešās klases literatūru... Visai asprātīgi. Un jautājums, vai šodien tiksieties. Tu taču neatbildēsi, vai ne, Inese? Tu neatbildēsi. Tu sēdi savā glītajā Hondā pie sava dēla bērnodārza. Esi precējusies, strādā labā darbā. Tev ir savs rāmis, kāpēc to šūpot? Tu aizmet telefonu aizmugurējā sēdekli. Aizmirsti ieslēgt pagrieziena rādītāju un gandrīz ietriecies tumšzilā Volvo. Tu skaļi atvainojies savam automašīnas salonam, pazemībā paceļ plaukstu pret nikno Volvo šoferi – visneizsargātākais žests cilvēces vēsturē. Turpini ceļu uz darbu. Un nespēj beigt domāt par viņu.

*

Ir svētdiena. Vīrs aizvedis dēlu pie mammas, un pats aizbraucis uz savu biroju. Viņš vien-

mēr strādā. Tu skaties seriālu un mazliet mirsti no garlaicības. Un atkal pienāk *WhatsApp* ziņa. Ka pietrūksti... Ka nevar beigt domāt par tevi... Un varbūt šodien uz vienu kafiju? Tā nevainīgi pasēdēt? Tu noliec telefonu. Un tomēr, un tomēr. Vīrs šodien strādā, dēls ir pie omes. Un viena kafija nevienam neko jaunu nenodarīs.

*

Jūs esat gultā. Velns!

*

Tas nekad neatkārtosies. Tā bija kļūda. Un tu nevari par to atzīties vīram. Jums ir skaista un laimīga laulība. Tas magnēts, tās sajūtas, kas tevi velk pie Aktiera. Tas viss ir jāaizmirst. Jāieliek liķu maisā, jāaizved uz mežu un jāaprok dziļā bedrē! Inese, tu esi pieaugusi sievietē. Un tev ir dēls! Un Aktieris... ir 16 gadus jaunāks par tevi. Attopies!

*

Viņš stāsta, kā iesniedzis dokumentus režijas studijām Maskavā un pat ticis uzņemts, bet tomēr nolēmis palikt tepat. Tu guli uz viņa krūtīm, piespiedusi vaigu pie rupja adījuma džemperā. Tā jūs klusītiņām tiekaties jau divus mēnešus. Tikai tad, kad ir pavisam droši. Tikai tad, kad tu zini – tevi nepieķers, tu nesāpināsi. Viņš grib tevi iepazīstināt ar draugiem, bet tu saki, ka nevari. Un viņš saprot. Jūs esat tikai viens otram.

*

Viņš saka, lai tu šķiries no vīra. Un Liene, kurai tu visbeidzot uztīci savu noslēpumu, ir pilnīgās šausmās un saka, lai tu šķiries no Aktiera. Tu nevari paturēt visu. Tu zini, tu zini.

*

Jūs pēdējā laikā dzerat daudz vīna. Viņa dzīvoklī notiek ballītes, nāk jauni un jauni cilvēki. Bet viņiem ir vienalga, kas tu esi, viņi tikai grib dzert un ballēties. Tu arvien biežāk raksti vīram, ka aizkavēsies darbā. Un nāc mājās arvien vēlāk, līdz vienu nakti izslēdz telefonu un neatnāc nemaz. Nākamajā rītā tu vīram kaut ko samelo, viņš ir dusmīgs, netic un saka, ka tas neizklausās loģiski un dēls raudot un jautājot pēc tevis. Dēls. Tas liek tev nedaudz attāpties. Tu neej pie Aktiera un pat neraksti viņam. Veselu nedēļu.

*

Un atkal ir vīns un atkal ir ballītes. Un nav ne jausmas, kā to uzzinājusi „dzeltenā prese”,

bet Liene tev atsūta pār fotogrāfētu rakstu, ka jaunais un talantīgais tiekas ar 16 gadus vecāko... Un viņi pat zina, kur tu strādā. Un tur ir arī jūsu bilde. Un tas ir šausmīgi – atkāpšanās ceļa vairs nav. Un ko domās darbā un klienti? Bet, sasodīts, cik tu tajā bildē izskaties laimīga!

*

„Tad ej pie sava nolādētā aktiera!” vīrs aizvainojumā piesmakušu balsi rūc. Un tu? Tu piecelies, klusi nopūties un ej uz guļamistabu sakrāmēt savas mantas rūtainajā ceļojuma somā. Aiz tevis paliek tikai asiņaina sliede ar nāvējošu klusumu.

Atvērtais guļamistabas skapis smaržo pēc lavandas, un tavi kažmīra džemperī, piesūkušies šo smaržu, atgādina par kāzu jubilejas ceļojumu uz Franciju. Tu ātri samet visu somā – tikai pašu nepieciešamāko – pāris kleitas, silto jaku un džinsus. Tas arī viss, izej no guļamistabas neatskatoties.

Tu apstājies pie pavērtajām bērnistabas durvīm un, rokā sažņaugusi sarkano rudens mēteli, klusi, klusi ieej iekšā zilu zilonišu tapetu rotātajā istabā. Čuč. Maza blondā galviņa, saraudāts vaidziņš. Tu piekārto segu, noglaudi galviņu. Sāp kaut kur dziļi, dziļi. It kā kāds ar asu priekšmetu uzplēstu robežu izkaltušā zemē. Tu kaut ko izdomāsi. Dēls pagaidām padzīvos tepat pie tēta. Tiksieties, cik bieži vien iespējams. Un vēlāk... Vēlāk tu kaut ko izdomāsi, tu apsoli sev un gulošajam dēlam. Tev gribētos viņu pamodināt un samīļot, pateikt, ka mamma nekur nepazūd un atnāks pakaļ. Bet tu savaldies.

Tad tu pagriezies un tiešām ej pie sava nolādētā Aktiera. Skaties uz sevi kā no malas – kā tu noliec dzīvokļa atslēgu uz baltā skapīša pie durvīm, kā nospied durvju rokturi, kā aizver aiz sevis durvis, kā tavu melno zābaku papēži zib, skrienot lejā pa kāpnēm. Izskrien ārā aukstajā rudens vakarā. Ieliec gaisu dziļi, dziļi. Paskatīsies uz trešo stāvu? Nē, tomēr neskaties. Tu nogriez daļu dzīvi ar strauju cirtieni taisnā līnijā. Bet ko gan citu tu vari darīt? Tu esi kārtējā Anna Kareņina, kas sagaidījusi savu vilcienu. □

Sandra Dieziņa ir liepājniece. Strādājusi dažādos medijos, to vidū *Kurzemes Ekspresis*, *Dienas Bizness*, *Latvijas Avīze*. Pabeigusi Rakstniecības studijas Liepājas Universitātē (2021), iegūstot maģistra grādu. Kļuvusi par Prozas lasījumu laureāti (2021). Ļoti interesē, kā uzrakstīt nepasakāmo.

Sandra Dieziņa

DEBESMANNA

„Gaidiet!” viņa uzsauca savai trijotnei, kas dīdījās pie lielā kastroļa. Tikko no uguns nocelts, katls vēl uzmeta pa kādam burbulim. Saldenā ogu smarža kopā ar vaniļu izplatījās pa visu vecās koka mājas pagalmu. Uz benča blakus akai bija labākā vieta, kur pavasarī viņa putoja cerības. Tas nebija nekāds privātīpašums, jo padomju laikā tāda nemaz nedrīkstēja būt. Parasta astoņu dzīvokļu koka māja ar divām ieejām. Virs vienas kaimiņš uzlīcis ragus. Nē, nepārprotiet – tie brieža ragi, Liepājas dzelzceļa piemežā atrasti. Ko nu glabās šķūnītī, labāk ēku izdaiļos, un te nu tie stāvēja, tumšās naktīs cilvēkus biedēdami. Blakus otrai ieejai auga saldaiss miļais – dievkociņš vasaras vakaros tik ļoti reibināja, kā bez prāta. Un prāta jau Almai nebija – tā uzskatīja ne viens vien. Vienai pašai audzināt trīs bērnus un strādāt divos darbos – ne kurš katrs to spētu. Bet Almai bija krampis un duka un viņa to dzīvi dzīvoja nost. Jo dzīvojam jau tikai vienreiz – viņa mēdza atkārtot. Un tāpēc dzīve ir jāsvin! Svētdienās viņa gatavoja debesmannu – lai dzīve saldāka. Gan sev, gan bērniem. Jo realitāte jau nebija nekāda medusmaize. Uzreiz pēc naktsmaiņas skriet uz otru darbu, lai nopelnītu kādu rubli vairāk – šādu iespēju jau Alma nelaidīs garām. Jo vajadzību bija vesela gūzma – visas pat neuzskaitīt. Mammai zobi jālabo, meitai jaunas kurpes prasās, dēlam jau kārtējās bikses atkal par īsu – aug kā zilonis, bet pasta-

rim riteni vajag. Un tā skrējieni kā vāverei ritenī nebeidza rīmties.

„Kas tad nu mums te top?” pār plecu lūkojas Juris, negaidīti pielavījies no mugurpuses, mēģinot iekniebt sēnā. „Lai dies nogrābstās! Ka nedabū ar pavārnīcu!” Almai gandrīz kastrolis no rokām izšļūk. Kaimiņš negants pēc vella, bet Almai šodien nevelk uz kašķi. Neies jau svētdienu bojāt! „Gaidi nu ka rāms!” viņa uzsauca kaimiņam, likdama kādu strēķi pagaidīt. Juris senāk bijis leģionā, bet tas noslēpums jātur mēle aiz zobiem. Alma kaimiņa bijās. Reiz nācās redzēt, kā Juris savalda traku bulli. Otrreiz to negribējās piedzīvot un, dod dievs, nekad nenonākt viņa ķetnās. Dažreiz šķita, ka Jurim viņa patīk, bet tā jau tāda zobošanās vien bij. Pašam sieva un pieci bērni, jāturas rāmjos. Bet cerības šodien tik ātri neputojās. Visticamāk, par karstu vēl, lai viss būtu štokos. Kamēr Juris devās ganīt bļodiņu, Alma ar jaunu sparū sāka kult ogu un mannas pilno kastrolī. Nav nekāds brīnums tā debesu putra! Pērmais kaķu un krizdoļu ievārījums, kas līdz pavasarim vēl neapēsts, kāda dzervene skābumam, manna, cukurs un aiziet tā lieta! Pēc vārīšanas gan ātri jādzēsē un vislabāk to darīt ziemā, katlu ar karsto vārījumu ieliekot sniegā. Tā darīja mamma, tā dara meita! Pēc tam vēl kādu laiku tajā vietā katla nospiedums. Zem tā – kāds pērnās zāles kumšķis. Tagad, kad pavasaris pilnā plaukumā, kādu strēķīti vairāk pūles jāpieliek, lai lielais darbs uz priekšu tiek.

„Vai ta drīz būs gatavs?” no dārza nākdama, sauca Velga. Smagi nopūtusies, viņa piesēda blakus. „Jāatpūšas! Nu nevar tā trakot! Te saule, te auksts vējš! Ka nesaslimst, tad vairs tikai koka mantelis derēs,” Velga, šķiet, runāja vairāk ar sevi. „Ko ta kul?” kaimiņiene ielūkojās katlā. Saldā smarža lika ierūkties vēderam. Kopš rīta nekas nebija ēsts un šāds smeķis sen nebija redzēts. „Vait' varēs noprovēt ar?” nerimās sirmā sieva un, atbildi nesagaidījusi, devās pēc trauka. Almai uzmacās žēlums. Velgas bērni jau sen izauguši, bet dzīvē tiem īpaši neveidās, joprojām mātei uz kakla. Viens dēls jau cik reizi rūpnīcas *partkoma* sēdēs kaunināts par dzeršanu, otrs ar ilgi vienā vietā neturējās, bet jaunākajam tik makšķerēšana prātā, ne darbs. Labi, ka abas meitas turas rāmjos. Velgas vīrs jau pensijā, bet slinks bez gala – ne dārzu uzart, ne kartupeļus rudenī norakt. Velgai kā cāļu mātei rūpe par visiem, izņemot sevi. Smagais darbs ratiņu rūpnīcā atņēmis dzīvesprieku, tik vien kā košais puķudārzs kā acuraugs. Kā nu nedalīsies ar debesmannu un cerību! Alma kūla aizvien sparīgāk un, re, putas cēlās un krita un putra kļuva aizvien gaisīgāka. Dažs to sauca par uzpūteni un kūla ar putotāju, bet Alma atzina tikai roku darbu. Un kā nu ne – cik mīlestības ielikts, tik taps dots. Nekāda mašīna nedošot to garšu, kas paša rokām radīts! Šis nu gan esot skaidrs kā diena.

Apmācies kā nakts, tuvojās Alekssis, uz grīlīgā štoka atspiedies. Sieva izdzinusi no mājas. Pavasars jau lēnām plaukst, atkal lūkošot uz jaunām meičām, kas brauc no pilsētas blakus dārzā savas dobes ravēt. Tās gribot svaigu gaisu un iedegumu, bet kacinot tik vīrišķus. Tas nekas, ka viens otrs jaunēklis jau gandrīz pensijā un skuķi tiem vairs ne prātā. Labāk garāžā pasēdēt un kādu mēriņu ar zaceni galdā likt. Un nav jau brīnums, ka Alekssis ar biedriem aizvien biežāk aizsēdējies, kamēr sieva top aizvien nīgrāka. „Ak, debesmannu šim sagribējies!” jau atskan no Alekša dzīvokļa un, trauku lupatu vicinādama, bargā kundze dzenas pakaļ vīram. Alekssis gabalā, tikmēr Alma sievai skarbi uzsauc: „Piesēdi!” Jau kādu laiku Almai šķiet, ka tie abi no trešā dzīvokļa jūtas aizvien svešāki. Un to zina arī Alekša sieva. Bet ieradumam liels spēks! Kur nu ies, kur skries tagad, vecuma galā! Kā sacīt jāsaka, visi niķi zināmi, pat katrs vārds, ko teiks un darīs. Nu neies

jau visu dzīvi vērst uz otru pusī. Tā jau tik kažoku mainīt, ne vīru. „Vai varu tev kādu padomu dot?” Almai vārds nav jāmeklē. „Met pie malas to nošķurkušo halātu, uzvelc ko tīkamu, uzpervē seju, ņem to savu Aleksi un vismaz uz kino aizlaižat kopā! Vai pilsētā uz krogu! Citādi žēl skatīties!” viņa neslēpj padomu. „Un ej pēc trauka!” Saule jau iesildījusi pagalmu un sēta pielijusi ar zeltainu gaismu. Ne miņas no rudens pelēcības, kas dažiem uzdzen depresiju un pārdomas par dzīves jēgu. Bet Almai tādām muļķībām ne laika, ne vaļas. Darbs dzen darbu – te malka jāskalda, te veļa jāmazgā un jāgludina. Kaut tik vairāk laika būtu!

No mājas stūra iznira kaimiņu Ilona, drebinādamies saltajā ziemēlu vējā. Smalkais augums salicis zem malkas ķoča smaguma. Krāsns vēl jākurina, kaut arī pavasars klāt. Vecajā koka namā vējš izpūš visu siltumu un bieži vien pat maijā nākas stiept malkas pārpalikumus un skalus, kas vēl palikuši no ziemas. Rudenī sagādātās šķilas, ko Ilonas vecmamma iepirkusi kā atgriezumus no vietējās zāgētavas, ātri vien izkūpēja. Ziemā vismaz akmeņogļu siltums glabājās ilgāk, bet ar to nebij gana. Ogles nebija jāpērka, Ilonas māte nakts aizsegā no darba atvilka – te ratiņos, te ragutiņās. Tas padomju labums visbiežāk bija arī visu kopējs labums. Neviens kaimiņš to ij nemanīja, izņemot acīgo Almu. Viņai bij žēl Ilonas, kam tās ragavas ar oglēm ziemā bij jāvelk uz māju. Vai putenis, vai apledojis ceļš, bet izstīdzējušajam meitēnam tas grūtums jāpārvar. Labāk māte kādam vīrišķim palūgusi kurināmo gādāt, nevis meitu šitā nokalpinājusi! Bet viņa jau lepna, pati visu varot. „Ilonīt, paņem kādu blodiņ un nāc šu!” Alma uzsauc kautrīgajam meitēnam, kas ātri vien nozuda tumšajā trepjutelpā. Tikmēr debesmanna kļuva aizvien gaisīgāka un putas jau cilājās kā mākoņi pie vasaras debesjuma.

Nesot no pagraba pašaudzētos burkānus un rāceņus, lēni tuvojas kara veterāns Ivans. Sirmā vīrs nekad neskātās acīs, arī sveicienu atņēma reti. Viņš labi zināja Almas noskaņojumu, kura ciest nevarēja padomju iekārtu un zaldātu armiju. To vienīgo reizi, kad abi saķērās vēstures likločos, nedz viens, nedz otrs negrib atcerēties. „Tava armija ienāca mūsu zemē, visu izlaupīja, aizsūtīja manus vecvecākus pie Sibīrijas lāčiem, tev nav ne-

kādu tiesību man ko norādīt," kļiedza Alma, vicinot pavārnīcu. „Es tevi atbrīvoju no buržujiem, vai saproti? Ja nebūtu mūsu armijas, tu sen būtu vergojusi kapitālistu fabrikās,” spēra pretī veterāns, savā dārza būdā ierāvis graķīti. Tas, ka kāds varētu nosūdzēt padomju orgāniem, Almu nebiedēja. Un kas notiktu? Izsauktu uz *partkomu*, izteiktu rājienu, publiski nosodītu. Sen pie tā pierasts, vai tas ko mainītu? Mēli aiz zobiem neturēšu, lai vai kas, un nekādi veterāni mani nemācīs dzīvot! Dusmas knapi valdot, Alma putoja vēl sparīgāk, tikmēr Ivans slāja uz dzīvokli pie savas Marijas.

Auseklis Baušķenieks. *Būs debesmanna*, 1984. privātpašums

Foto no grāmatas Bauš, „Nepatīns”, 2010.

Nu jau gana kult! Gaisīgais saldums kusa uz mēles, garšas kārpiņas iedvesa mieru, saldums ieliksmoja. Un tur jau nāca Velga, kautrīgi skatoties sāņus. Alma smēla lielāko karoti un dāsni krāmēja kaimiņienes bļodiņā. „Tik pienu vēl uzlej, būs pirmā!” viņa piekodina. Aleksim lielāks trauks, aiznesīšot sievai ar, lai dzīve saldāka – viņš piemiedz ar aci. Jurim skārda bļodiņa gluži kā pēc kara. „Nu dosi man ar to savu brīnumu?” viņš gluži vai pavēlot sniedza trauku Almai. Pēdējā brīdī atsteidzās arī Ilona, kautrīgi piebilstot, lai neliek to debesmannu daudz, lai pašai un bērniem ar pietiek. Caur otrā stāva logu pavīdēja Ivana skatiens. Almai tomēr apžēlojās. „Aiznes, meit, viņam ar kādu saldumu, vai ta man žēl,” viņa pievērās Ilonai. Pārējie piesēda uz soliņa, ko Almas iecerētais reiz uz-margoja tieši zem viņas logiem. Velga, skaļi šmukstinot, labsajūtā nopūtās. „Ak, svētā Lestene! Tu jau riktīg meistarieni! Gatavo labāk nekā mans sievišķis!” Juris neslēpa apbrīnu. Tikmēr Aleksis aiz aizkustinājuma no-trausa asaru. Tik sen nebija baudīts kas tik labs! Un viņi sēdēja, vēloties uzkavēties un izbaudīt šo saldumu, kas gluži kā no debesīm nokritis. Alma lūkojās pēc savas trijotnes, bet skatiens aizklīda sāņus. Rau, dobē mājas priekšā nezāles jau lien uz āru, drīz jāķeras klāt. Kāda tur vairs debesmanna! Spēs tik ravēt un stādīt! Jau zeme pamodusies, drīz būs jāar un jāsej. Un jāaizlienē kaimiņa bērnis, lai kartupeļiem vagas var izdzīt. Tupeņi jau krietnus asnus izdzinuši, tiecoties uz sauli. Arī vasaras ķiplokiem jau spraucas laukā dzeltenī zaļas lapeles, un dālijām. Laicīgi jāuztrin kapļi un kašēļi. Un pie reizes izkopts, jo vasara tepat aiz sliekšņa. Būs jāvāc siens Gaujai, kurai drīz atskries teļš. Un kad teļš paaugsies, to pārdos un atkal kāds rublis būs klāt iztikšanai. Bet Alma nesūrojās, jo tāda dzīve. Jo laicīgāk izravēs, jo lielāks prieks. Tad ģeorgīnes plauks un saldaiss mīlais reibinās. Vēlāk astras ziedēs un gladiolu zobeni urbsies debesīs. Būs puķes, ko bērniem uz skolu nest. Un ziedi kapusvētkiem.

Tā viņi visi vēl brīdi sēdēja klusēdami. Bija zudusi ikdienas bravūra un cīņas, zobgalības un skandāli. Uzputotā cerība deva mieru. Un cerību, ka pienāks citi laiki, kur nebūs vietas rūpēm un raizēm. Kur katrs cilvēks ir vērtība. Kur nebūs dzelzs aizkara un valdīs miers. Vēl pāris gadus gan jāpaciešas. □

Ir izdots mans pirmais stāstu krājums *Mazo somiņu laiks* izdevniecībā „Zvaigzne ABC”. Tur 21. augustā notika mana pirmā autogrāfu stunda. Turpinu mācīties LA prozas grupā pie Ievas Melgalves. Turpinu darbu pie nākošā stāstu krājuma. Drīz iznāks mana bērnu grāmata *Brašais Čieps*.

Līga Rimša-Eglīte

RUDENS ATVADAS

Nomazgājusi virtuvē traukus, ieeju istabā. Rudens nakts aiz loga izklājusi tumšu palagu. Stāvlampa apspīd krēslā sēdošā vīra augumu. No televizora ekrāna manī skatās majors Slaidiņš. Viņš stāsta par karu Ukrainā. Fonā – sagrautas daudzstāvu ēkas, nopostīti ciemati, krītošas bumbas un sprādzieni. Tad priekšplānā izvirzās degošs tanks, aizsedzot runātāju. No tā, dūmu mutuļos lec ārā cilvēki. Skrien projām, krīt, uz viņiem šauj. Ap tanku paliek nošauto puīšu ķermeņi. Krievu? Ukrainu? Pēc kustībām var noprast, ka tie visi bija jauni, spēcīgi zēni, varbūt tikko armijā iesaukti. Nepieredzējuši, nobijušies. Viņi zināja – ir jāšauj, lai paši paliktu dzīvi. Ko šobrīd jūt viņu mātes? Es zinu šīs bailes. Esmu ar tām kopā dzīvojusi. Ekrāns acu priekšā pārvēršas miglainā četrstūrī un es domās atkal esmu atgriezusies 36 gadus atpakaļ, tajā 1988. gada rudenī. Afganistānā plisijās karš.

* * *

...lelas malā augošā kļava noraud uz ietves pēdējās dzeltenās lapas. Priekšā ejošo cilvēku kājas ātri piezīmogo tās pie mitrā asfalta. Tikko nokritušās nelielais vējiņš cenšas saudzīgi saslaucīt ielas renstelē, veidojot krāsainu tērcīti. Ejot pūlos neuzkāpt vēl nesa-

mītām, dzeltenām lapu zvaigznēm. Vai tās, savu koku pametušas, vēl atceras, kas viņas audzēja, šūpojot savos zaros? Vai kļava, kaila rudens vējos palikusi, skumst pēc sava auklējuma? Nemierīgu domu pārņemta, atpalieku no priekšā ejošajiem cilvēkiem. Iesauca un pavadītāju grupas beigās, kā piekautu suņa aste, soli pa solim velkos pakaļ cietim. It kā tā varētu attālināt šķiršanās brīdi.

Priekšā ejošais jauniešu bariņš skaļi tērgā un smejas. Cenšos uzminēt, vai viņiem patiešām ir jautri, vai patiesībā uzspēlētā bravūra slēpj sevī neziņas bailes, kuras nedrīkst izrādīt. Palielais pavadītāju pulciņš ir daudz klusāks par šīs dienas varoņiem. Jauniesaucamie ir astoņi, to starpā arī mans dēls. Pārējie ir viņu draugi, meitenes. Pilsētiņa mums neliela, cits citu pazīst. Mums, mammām un vecmāmiņām, nav jāslēpj savs uztraukums un bažas. Tomēr neviens neizsaka skaļi jautājumu, kurš uztrauc visus – aizbraucējus un pavadītājus – uz kuriem? Uz kuriem nosūtīs puīšus? Vai tiešām uz Afganistānu? Par to pat bailes domāt; nedrīkst skaļi runāt, lai nepiesauktu nelaimi. Cik nav dzirdēts par afgāņu nežēlību, sagūstīto padomju armijas kareivju spīdzināšanu. Klīst runas par garajiem vilcienu sastāviem, kas atved dzimtenē cinka zārkos iepakotus varoņus, par psihiski traumētiem, izdienējušiem karavīriem un cietumos sabāztiem dezertieriem. Kā no tā izvairīties?

Man nav tiesību un iespēju stāties pretī likumam par obligāto kara dienestu. Bet vai man tagad jāpiecējas, ka manam dēlam jāiet karot svešā armijā, par svešām interesēm?

Vai būs jālepojas, ja kļūšu par krituša varoņa māti, kurš cinka zārkā atgriezies dzimtenē? Mokošie jautājumi kā lietuvēns mācas virsū. Prātā nāk utopiska doma – ja pasaulē valdītu matriarhāts, karu nebūtu. Kura normāla māte sūtītu savu bērnu drošā nāvē?

Ir pagājusi nedēļa, kopš dēls saņēma pavēsti no kara komisariāta. Domājot par drīzo šķiršanos, nespēju normāli gulēt. Baisi murgi un asiņaini rēgi nakts vidū rāva ārā no miega. Modos aukstos sviedros, no asarām mitriem vaigiem. Varbūt istenība nav tik šausmīga, kāda tā rādījās sapņos, bet tik daudz tika dzirdēts par afgāņu nežēlību, par simtiem krievu karavīru liķiem, kas vagonos tiek vesti mājās, vai cilvēkiem, kuri atgriežas kā psihiski slimi kropļi. Manās rokās nav burvju zobena, kas iznīcinātu šajā valstī pastāvošo iekārtu. Tāda ieroča, ar kuru varētu atbrīvot tos jaunos zēnus, kurus tūlīt atņems vecākiem un vedīs nezināmos ceļos. Katra māte lūdzas, lai tas nebūtu viņas dēls, kuram lemts nokļūt elles vidū.

Negribēta asara rit pār vaigu. Nav manos spēkos mainīt notiekošo. Vienīgais, ko šobrīd varu – būt blakus dēlam. Energiski papurinu galvu, lai liekais mitrums pazustu no vaigiem, ievelku elpu un strauji soli ielaužos pavadītāju bariņā. Esmu dēlam tieši aiz muguras. Tai uzkārtā cieši piebāzta murgursoma. Tāpat kā citiem. Gaisā tikko sajūtama ceptas gaļas, žāvētas vistas un vēl kādas nenosakāmas ēdienu smaržas. Pēdējās, savām atvasēm veltītās, mammu rūpes. Pieskaros dēla plecam. Pret mani pagriezusies seja smaida, saulē nozib zobu, un acu dziļumā paslēpušās bailes izzūd.

– Viss būs labi, mamma, – viņš mani mierina.

No ietves atzarojas bruģēts celiņš, kas atduras pret trīs pakāpieniem. Koka veranda vai priekšnams ar iestiklotām sienām, maz atgādina nopietnu valsts iestādi. Un tomēr tas ir kara komisariāta iesaukšanas punkts. Esam ieradušies īstajā vietā un īstajā laikā. To apliecina formā tērpiens karavīrs, kas aicina puišus iet iekšā. Viņi ir astoņi. Astoņi jauni, stipri un veselīgi puiši. Ārā palikušais zaldāts aizsmēķē. Metamies tam klāt, cerot kaut ko uzziņāt. Tas noraidoši purina galvu:

– Ņeznaju, ņeznaju, žģiļe!

Nekas cits neatliek – mēs gaidām. Beidzot parādās pirmais no jauniešiem. No

viņa uzzinām, ka par turpmāko nekas nav skaidri pateikts. Tagad viņi drīkst atvadīties un tad visus vedīs uz Rīgu. Tikai tur izlems, uz kurieni katru nosūtīs.

Ik pa brīdim kāds no zēniem nāk ārā, atvādās no pavadītājiem, uzklausu padomus un mierina raudošās mammas un savas meitenes, kuras sola viņus gaidīt. Beidzot parādās dēls. Viņa seja ir nopietna, gandrīz skumja. Viņš jūt, ka gaidu atbildi uz svarīgo jautājumu: uz kurieni? Klusēšana nozīmē, ka atbildes viņam nav. Mums pietrūkst vārdu, viss jau sen izrunāts.

– Nodod sveicienu tētim un pasaki, ka es viņu mīlu, – puikas balss nedaudz nodreb. Viņš nav pieradis šādus vārdus teikt.

Ielas malā pietur zaļi-brūns autobuss. Pie stūres vīrietis armijas formā. Blakus vēl viens. Tas izkaras pa kabīnes durvīm un sauc aizbraucējus iekāpt. Pēdējās asaras, bučas un novēlējumi. Dēls, ar roku apskāvis manus plecus, uz brīdi cieši piespiež pie krūtīm. Mirkli stāvam nekustīgi, tad viņš strauji aizgriežas un, neatskatoties, skrien uz autobusu. Palieku stāvēt kā aizmirsta, līdz galam grīdā neiedzīta nagla. Attopos, kad kāds garāmgājējs man nejauši uzgrūžas.

Mājās atgriežos nedaudz ne savā ādā. Lai kur paskatos vai pielieku roku, viss atgādina dēlu. Vīrs, atgriezies no darba, pats uztaisa mums vakariņas. Stāstu, kā pavadīju dēlu, visu laiku atkārtojot vienu un to pašu.

– Nomierinies, drīz saņemsi vēstuli un visu zināsi, – viņš jau ir nedaudz noskaities. – Visi vīrieši iet dienēt, un tas ir pareizi. „Nav, nav pareizi,” kaut kas kliez manī, bet man nav spēka iebilst. Un ko tas mainītu?

Nākošajā rītā nokāpju līdz pastkastītei. Jau iepriekš zinot, ka izņemot avīzes, tur nekā cita nebūs. Nav pat avīzes. Jā, esmu aizmirsusi, ka sestdiena – pastu nenes. Tātad arī rīt nebūs. Ar prātu saprotu, ka vēl par ātru gaidīt kādas ziņas. Svētdien izeju ārā paelpot svaigu gaisu. Tas ir labs iemesls vēlreiz ieskatīties tukšajā vēstuļu glabātavā. Pirmdien nemierīgi dīdos pa istabu, gaidot, kad nāks pastniece. Tagad jau parādījusies reāla iespēja, ka vēstule būs pienākusi. Cerību pilna dodos lejā. Turpat, pie zaļi nokrāsoto pastkastīšu rindas, satieku kaimiņu puisī. Viņš ir tikai nesen no dienesta atgriezies, dzīvo stāvu augstāk pie vecākiem.

– Vai gaidāt ziņu no dēla?

Mūsu kāpņu telpā viens par otru visu zina. Piekrītoši pamāju.

– Vēl jau tik ātri nebūs. Vispirms pāris dienas noturēs Rīgā savākšanas punktā un tikai tad vedīs uz dienestam paredzēto karaspēka daļu.

– Tad jau viņš šodien būs vēstuli uzrakstījis un nosūtījis! – Cerību pilna, skatos runātājā.

– Nē, Rīgā viņus iesēdinās vilcienā, pat neatklājot uz kuriem vedīs. Tikai nozīmētajā karaspēka daļā ieradusies, tie zinās, kur pagaidām paliks dienēt, un varēs paziņot uz mājām. Cik ātri jūs saņemsiet vēstuli, atkarīgs no vietas, uz kuru dēlu nosūtīs. Ja kaut kur netālu no Latvijas robežas, pēc nedēļas gaidiet vēstuli, bet ja nelaimēsies un viņš nokļūs „karstajā punktā”, kur jākaro, vēstule var arī nepienākt.

– Afganistānā? – kaimiņš tikai parausta plecus. Man aprūkst elpas un kaut kur pakrūtē iesmeldzas sāpes. Atgriezies dzīvoklī, atlaižos lielajā atzveltnes krēslā un aizveru acis. Gaidīt! Ko citu man atliek darīt? Gaidīt, tāpat kā visur citur pasaulē mātes gaida. Gaida ziņas no saviem kara ugunīs iemestajiem bērniem... Ukrainas mātes gaida vēstis no dēliem, kuri aizstāv savu dzimteni; krievu mammas no saviem, ar varu karā ierautajiem, puīšiem.

* * *

Atmiņu migla izklīst un es nedaudz pasmaidu, atceroties kā toreiz, pēc nedēļas ilgas gaidīšanas, saņēmu no Ļeņingradas pirmo dēla rakstīto vēstuli. Paskatos televizorā. Karš pazudis no ekrāna, tūlīt sāksies „Panorāma”. Diktors stāsta par stāvokli Ukrainas frontē. Mans smaids pārvēršas nožēlojamā grimasē. Jā, no ekrāniem karš uz brīdi mēdz pazust, bet reālajā dzīvē tas turpinās. Kamēr es te sēžu blakus vīram un skatos televizora ekrānā, tieši šajā mirklī kara mašīna samaj simtiem krievu un ukraiņu zēnu, kuriem šis karš nebija vajadzīgs. Viņi nekad neatgriezīsies pie savām mātēm, kuras viņus gaida Ukrainā, Krievijā un visur tur, kur karā tiek iesaukti viņu bērni. Mātes sirds grib ticēt – mans dēls vēl ir dzīvs. Un tomēr bieži, kamēr vēstule vēl ceļā, paša rakstītāja vairs nav. □

Voldemārs Jansons. Meitene

Skat. Baibas Magdalenas Egļītes rakstu 45. lpp

Ilja Marija Boļšakovs (1975) – rakstnieks, publicists, pasniedzējs. Publicējies *Satori* un *Jaunā Gaita*. Grāmatas *Puika, kas spēlējās ar lellēm* (2023) autors.

Ilja Marija Boļšakovs

MŪŽĪGĀ MĀJSĒDE

COVID laikus atceroties

Tad pilsētas bija klusas. Vismaz naktī. Mājsēde. Komandantu stunda. Tikai atsevišķas mašīnas, vēlie gājēji, kas steidzas mājās, un policijas patruļas. Klusāk var būt tikai kapos.

Patiesībā klusums kapos nav ierasta lieta. Kapos ir tāds klusums, ka var sadzirdēt ko tādu, ko nedzirdi citur. Tie nav bagāti ar daudzām un dažādām skaņām, kas ir aiz žoga, kapos ir savas, īpašas skaņas. Vienmēr liekas, ka kāds stāv tev blakus. Dzirdams, bet neredzams.

Pārsvārā tie ir putni. Lielākā daļa no tiem izliekas, ka neprot lidot, šīverē pa krūmiem tuvāk zemei, tuvāk kapu kopiņām. Varbūt tie ir kādi īpaši putni, kas nevar izlemt vai tiem vajadzētu mācīties lidot vai ierakties zemē. Putni, kas mēģina savienot pazemi ar debesīm.

Rudenī, kapu klusumā var dzirdēt kā krīt lapas. Viena – klusi, divas – skaļāk, vairākas – ļoti skaļi. Tikai tad, kad visas lapas no kokiem nobirušas, kapos iestājas īstais klusums. Tāds, kādam jābūt.

* * *

Kapi ir pilsētā. Daži centrā, daži uz pilsētas robežas.

Paši kapi arī ir pilsētā. Rīgas Meža kapi ir mirušo pilsēta mežā. Zaļās domāšanas sapnis. Ekoloģiskās domāšanas visaugstākais punkts, cilvēks pēc nāves ne tikai neko vairs netērē, pat skābekli, bet arī pats sevi kompostē. Un tas viss notiek starp priedēm, liepām, bērziem, tūjām, citiem kokiem un augiem. Ne katram bija tāda zaļa, mežaina apkaime dzīves laikā.

Kapos viss ir kā dzīvē. Vienā vietā notiek remonta darbi un labiekārtošana. Citas vietas ir pilnas ar graustiem, pamestām, aizaugušām kapuvietām. Tas norāda uz to, ka šajā pusē nav palicis neviens, kas varētu rūpēties par skaistumu un kārtību. Un atšķirībā no pilsētas, šeit pie graustu iemītniekiem neatbrauks pašvaldības policija, lai noskaidrotu, kāpēc iemītnieki neztur īpašumu atbilstoši noteikumiem. Kapos ir savi rajoni, vienos apmetas bagātie, citos nabadzīgākie kapu iemītnieki. Dažreiz starp nabadzīgākiem kapiem, kā zelta zobs bezpajumtnieka mutē, tiek iestutēts bagāto kaps. Līdzīgi arī pilsētā graustu vietā parādās kaut kas jauns un bezgaumīgs. Naudu sev līdzī uz to pusi paņemt nevar, bet dažreiz bagātība noder arī pēc nāves. Kapos nav nevienas apkaimju biedrības, kas rīkotu piketu vai parakstu vākšanu un protestētu pret šo bagāto kapu bezgaumīgumu.

Kapos cilvēka, kuru pat kaimiņi nav pazinūši, kapuvietā var atrasties blakus sabiedrībā pazīstamu cilvēku kapiem. Tādiem, ar kuriem dzīves laikā nesanāca pat sēdēt pie viena galda. Pie galda sēdēt nesanāca, bet gulēt blakus zem zemes sanāk.

* * *

Kapu iemītnieki nevar izvēlēties sev kaimiņus. Gan tos, kas atdusas apkārt tavai pēdējai dzīvesvietai, gan tos, ar kuriem sanāk gulēt vienā kapā. Dažreiz dzīves laikā tu domāji, ka esi ticis no radiem vaļā, izveidojis savu ģimeni, pārbraucis uz citu dzīvesvietu, pie vīra vai pie sievas. Bet, lūk, pēc nāves atkal esi kopā ar radu gabaliem, zem vienas zemes kārtas.

Kapuvietas ir gandrīz kā dzīvokļi. Divvietīgais kaps, četrvietīgais kaps, prezidenta luksuss.

Visi tie dzimtes kapi tādi komunālie dzīvokļi vien ir. Atbilstoši laika garam parādās arī daudzdzīvokļu augstceltnes – kolumbāriji. Kapos jau arī ir stāvi, pārsvarā uz leju. Kolumbāriji ir kapi virs zemes, moderni un oriģināli.

* * *

Šeit neviens neskatās, vai iemītnieki ir no vienas vai vairākām mājsaimniecībām. Viens kaps – viena mājsaimniecība. Ciemos kapu iemītnieki viens pie otra nedodas. Dažreiz nāk ciemiņi no dzīvo puses, bet vienalga pie saimniekiem tie netiek. Vismaz tagad. Laiks jau katram pienāks. Lai šeit apmestos pa īstam, vajag nomirt.

Komandantstunda Rīgas kapos ir sen. Noteikumos ir rakstīts: Apmeklētājiem kapsētu teritorijas ir atvērtas no 1. aprīļa līdz 31. oktobrim (no plkst. 7.00 līdz plkst. 21.00) un no 1. novembra līdz 31. martam (no plkst. 8.00 līdz plkst. 18.00.). Apmeklētāji kapos ir brīvprātīgais apkalpes personāls: satīrīt, saslaucīt, iestādīt, izravēt, apgriezt, sakopt utt. Kapos viņi nāk pārsvarā vasarā, lielos svētkos, brīvdienās. Darbdienās viņu ir mazāk. Rudens un ziemas vakaros kapos ir īpaši tukšs. Tukšs un tumšs. Laternas tur nevienam nav vajadzīgas. Svešie kapos nestaigā. Ir dažas dzīvas dvēseles, kas baidās no mirušajiem, bet kapos ir viens likums – baidīties vajag no dzīvajiem. Kapos ir droša vide, it īpaši tiem, kas tur atdusas.

* * *

Tiem arī nav vajadzīgs transports. Ne privātais, ne sabiedriskais. Tos neinteresē salona piepildījums, reisu daudzums, atlaides braucienam. Neviens nekur nedodas. Visi jau ir atbraukuši. No dažādām pusēm un pasaules malām. Uz vienu galapunktu. Katram kapu iemītniekam ir savs pēdējais maršruts, pēdējais reiss, pēdējais autobuss. Kapi ir galapunkts. Kas uz šejieni katafalkā atbrauc, tas projām vairs nedosies.

* * *

Šeit viss jau ir pateikts. Viss jau ir uzrakstīts, uz mūžu mūžiem. Akmeņi kalts. Paliek tikai galvenie vārdi, kas patiesībā ir nekas cits kā tavs vārds un uzvārds. Tu pats. Piemineklis, kapakmens, krusts ir personas apliecinošs dokuments. Vispirms tas apliecina to, ka tu esi miris. Uzrāda tavu derīguma termiņu. Šis cilvēks bija derīgs no šim līdz šim, tik un tik gadu. Kapakmens ir dokuments. Tas vienmēr

tiek uzrādīts, vienmēr atvērts. Nekādas personu datu aizsardzības.

* * *

Par veikaliem neviens šeit nedomā. Ir tie atvērti, nav, vienalga. Groziņus nevajag, jo neviens neko nepirks. Viss, ko varēja, jau bija nopirkts un palika tur augšā. Kapos nav vajadzīgas mantas. Zārkā nelien ne somas, ne čemodāni. Tikai viena apģērba kārta, spilventiņš un pārklājs. Ar to pietiek. Zārkos dažreiz ieliek vēl kādu sīkumu, bet senajos laikos, kad ticēja, ka tajā pusē būs vajadzīgas mantas, aizgājējiem deva līdzīgi daudz vairāk. Nav vajadzīga arī pārtika, it īpaši, ja tu pats kļūsti par pārtiku citām dzīvām radībām.

Vienīgās preces, kurām kapos vienmēr ir noiets, ir puķes un sveces. Bez puķēm nav iedomājami randiņi, kāzas, bēres un kapi. Dažreiz liekas, ka cilvēki dzimst, precas un mirst, lai puķēm būtu noiets. Ir lietas, kas sākas ar puķēm un tad kapos ar puķēm arī beidzas. Bet sveces norāda uz to, ka mūsu dzīve ir kā liesma un nejauša vēja pūsma var to izdzēst. Vai varbūt tās ir mazas bākas, kas norāda šīs dzīves gājējiem pēdējās piestātnes vietu.

* * *

Tāpēc kapos ir īsta mājsēde. *Memento mori*. Neviens nekur nedodas, nevienam nekur nevajag. Bet ja vajag, tad nedrīkst. Šeit visi ir kopā. Klusi un mierīgi. Šeit vienmēr ar atraktām bedrēm gaida jaunus biedrus, un vienmēr tos sagaidīs. Cilvēces vairākums jau sen ir tajā pusē.

Tur gaida visus: vakserus un antivakserus, vakcinētos un nevakcinētos, latviešus un krievus, vēlētājus un ievēlētos, vīriešus un sievietes, jaunus un vecus, vainīgos un nevainīgos, bērnus un pieaugušos, precētus un neprecētus, upurus un varmākas, liberāļus un konservatorus, kukuļņēmējus un kukuļdevējus, pilsētniekus un lauciniekus, tautiņus un onkulišus, deputātus un tos, kas ir par dekolonizāciju, kā arī tos, kas laboja kanalizāciju.

Tur gaida visus un visus sagaidīs. Agrāk vai vēlāk. Bet vai kaut kas būs arī tālāk? □

Kristīne Ilziņa (Sadovska) literatūrā debitēja ar dzejoļu krājumu *Jukusi saulespuķe*, par ko saņēma Klāva Elsberga prēmiju. Vēlāk tapa arī vairākas grāmatas bērniem. Par stāstu krājumu *Es neliecīnāšu pret jums* nominēta Latvijas Literatūras gada balvai (2023), saņēmusi Egona Līva piemiņas balvas „Krusta ļaudis” speciālbalvu (2023) un nominēta Baltijas Asamblejas balvai (2023).

Kristīne Ilziņa

BALTAIS KAĶĪTIS

„Es tevi saukšu par Pici,” pasitusi kaķēnu padusē sacīja maza meitene un steidzās cauri pagalmam uz māju pusi. Baltais kaķis mēģināja atsperties ar pakalķājām un kaut kā saglabāt cieņas paliekas, taču bērns viņu turēja ciešā skāvienā. Verot nama ārdurvis, meitēns apdauzīja roku un mazliet arī kaķa galvu un sānus, taču iekšā tika. Nu varēja atvilkt elpu. Ieva apstājās, pacēla kaķi augstāk un, sajutusi pretestību, saspieda vēl ciešāk. Tik skaists balts kaķēns, tādām taču nav jādzīvo uz ielas. Sagrābstījusi kaklā pakārto atslēgu, meitene uzsāka ceļu augšup uz trešo stāvu. Kārņu telpas aplupušās sienas un sen nemazgātos, ieplaisājušos stiklus izlodzītajos logu rāmjos viņa pat nemanīja. Tā te izskatījās vienmēr.

Atslēgusi durvis un ienākusi mājās, meitene uzelpoja pa īstam. Mamma vēl nav. Tēta arī. Tīrā veiksmē! Notirinājusi no kājām smilšainās zandales, meitene žigli ietipināja tālākajā istabā. Tajā viņa vēl nesen dzīvoja kopā ar vecomammu, bet jau kopš maija svētkiem vecenīte esot slimnīcā. Tā apgalvoja tētis un mamma. Kad Ieva prasīja, vai nevar vecomammu slimnīcā apciemot, tētis novērsa skatienu, bet mamma kļuva īpaši mīļa, tomēr ciemos meiteni neveda. Esot tālu. Vecāmamma esot piekususi. Neesot laika. Reiz pat iedeva konfektes. Tūtiņu „Rīta” Ievai vienai pašai, tur bija veselas vienpadsmit! Nu jā. Ievai

gan ir tikai desmit gadi, bet muļķe viņa nav. Laikam jau vecomammu vairs neredzēt. Jādomā, mirusi. Vai noticis kas vēl sliktāks. Bet šitas kaķis ir kā ziņa no vecāsmamma, ka viss kārtībā. Jo kad viņa Ievai lasīja grāmatas vai stāstīja par seniem laikiem, viņa vairākkārt pieminēja arī, ka bērnībā laukos vienmēr bijuši kaķi.

Un tad, kad vasarā mazā vecāmamma, nu nē, mazā Emmiņa, gulēja sienaugšā, bija viena balta kaķene, kas nāca gulēt pie bērna. Sākumā laikam tāpēc, ka viņas bērni tikko bija aizsūtīti jūrskolā. Vēlāk tāpat vien. Un pavisam vēlāk, kad jau palika auksts un Emmiņa gulēja siltā istabā, viņa centās, kad visi aizmiga, aiztipināt līdz ārdurvim un ielaist Pici siltumā. Pice laikam saprata, ka par tādu patvaļību nepatikšanas būs abām, tāpēc ik rītu klusām un nemanāmi izlavījās laukā, pirms viņu kāds no lielajiem pieķēra. Pavasarī, kad Picei atkal sadzima kaķēni, tēvs vienu atstāja. Melnu runčeli ar baltu pazodi un ķepiņām. Emma un Pice abas loloja mazo rīmu un viņš augs liels un spēcīgs. Tēvam šis patika, viņš mēdza noglaudīt kaķēnu un laipni norūkt: „Audz, audz, peļu junkur!”

Kādudien Pices vairs nebija. Neatnāca, kad Emma sauca. Neatnāca uz vakara slaukšanu. Viņu nemanīja arī nākamajā rītā. Kad Emmiņa tēvam jautāja, kur Pice, viņš tikai atrūca: „No kaķenes mājās nav nekāda labuma, nes un nes kaķēnus, jaudā vien slīcināt. Re, runcis, cita lieta.” Emma vairāk neko neprasīja, bet smukais runcis par tuvu draugu viņai neķļuva. Un arī par dižu mednieku neizauga. Tik šad tad, kad tēvs par liekēdi nosauca, at-

nesa kādu mazu pelīti vai kurmi. Bet citādi tik snauduļoja pie kūts un gaidīja slaukšanu.

Šis mazais kaķuks tiešām ir kā Pice, kura toreiz pazuda vecaimammai, leva prātoja un nolika dzīvnieciņu zemē. Viscaur balts kaķītis nebija, uz kreisās ausiņas un pakauša bija divi nelieli pelēki plankumiņi – it kā kāds būtu pieskāries ar netīriem pirkstiem. Pavisam mazs kaķa bērns tas arī nebija, drīzāk pusaugu kaķēns. „Pice, Pice, nāc,” leva aicināja un atvēra lielo drēbju skapi. „Lūk, skaties, te apakšā tu vari gulēt,” leva rādīja plauktu kaķim un pastūma viņu turp. Kaķis izvairījās un devās uz ārdurvīm. „Nē, nejēga, paliec manā istabā,” leva sauca un žigli pievēra durvis. „Tev vispirms jādzīvo te, saprati, Pice,” viņa skaidroja. Iedomājusies par ēdamo, iemetās virtuvē un salūkoja mazliet piena un desas šķēlīti. Kaķēns ķērās pie desas, tad izlaka arī pienu un sāka mazgāties. Noklikšķēja atslēga ārdurvīs. Leva iegrūda kaķi skapī un pievēra durvis. Metās pretī pa koridoru, saukdama: „Ko atnesi? Kas tev somā?”

Mamma pastiepa portfeli. „Dabūju cīsiņus, kilogramu. Liec ledusskapī!”

Te viņas piere saraucās. „Kas tas?” Skatiens stiepās aiz levas muguras pētīgs un ass. „Kaķis! Tūlīt nes laukā un noliec kur paņēmi.”

„Mammucīt, lūdzu, atļauj viņu paturēt,” leva centās no sirds. „Es viņu kopšu un barošu, un Pice ķers peles.”

„Kādas peles?! Nē, nekādu kaķi. Dzīvoklī netīru ielas radijumu? Nes atpakaļ,” mamma bija nepielūdzama.

„Nu vienu naksniņu, nu lūūūdzu,” leva gan drīz raudāja. Vērās ārdurvīs un nu jau koridorā stāvēja divi pieaugušie. Tēvs uzreiz pievienojās mammai viedoklim. Leva vēl spurojās, bet kaķis aizgāja līdz durvīm, apsēdās pie tām un prasīgi ieņaudējās. „Laid nu viņu laukā meit, varbūt tas kādam pieder,” tēvs skubināja.

Leva paklausīgi atvēra durvis un baltais kaķītis izgāja trepēs.

Pāris dienas vēlāk leva pamanīja balto purniņu ar zaļi dzeltenajām acīm raugāmiešus un sētnieces loga. Jadviga esot šo savākusi pa-

galmā, netīrs esot bijis un blusains. Izmazgājusi, pabarojusi. „Tagad ik vakarus ķeru Minetei blusas,” viņa stāstīja kaimiņienei, kura strādāja skolā. „Man tā patīk! Kaķis guļ man klēpī un murrā. Kažoks mīksts un tīrs un tajā skraida satrauktas blusas, asiņu sadzērušās. Un es pa vienai izsekoju, lieku uz naga, un knaukš, knaukš! Drīz jau beigsies, būšu visas nogalējusi.”

Kaimiņiene tik šausminājās, sacīja, ka viņa gan tā nevarētu, pretīgi taču. Un vispār, kāpēc dzīvoklī kaķis vajadzīgs! Jadviga paskatījās kā uz nepilnīgu. „Peles! Kad no laukiem savedu žāvētu gaļiņu, man vajag, lai pieliekamajā nedanco rijīgi grauzēji.” Kaimiņiene uzskatīja, ka labāk ir likt slazdus un indes, nevis barot lieku muti. „Tas kaķis tak pats tev žāvēto gaļiņu apgrauzīs,” viņa pareģoja. Jadviga tomēr kaķeni paturēja, ļāva iet pašai laukā un laida arī atpakaļ. Leva vienmēr, kad sastapa balto kaķeni sētā, to papaijāja un klusiņām solījās reiz paņemt pie sevis. Kaķenīte klausījās un murrāja, bet neko nesacīja.

Pavasārī Minete Jadvigu pārsteidza ar četriem maziem kaķīšiem. Akli un slapji tie kūņojās pie mammai punča, siki pīkstēdami, līdz sasniedza pupiņus un piesūcās piena āderei. Sētniece bija pikta. „Ek, nu gan neraža! Sastaigājusi kaķēnus! Jālaiž būtu jūrskolā, bet kā to lai pilsētā izdara? Vannā tak neslīcināšu.” Kaimiņiene skolotāja nekavējās piebilst, ka tagad gan tie lopi Jadvigai matus no galvas noēdīšot. Bet Jadvigai plāns bija gatavs. „Paturēšu to melno runcīti ar balto krūtežu un ķepām. Viņam tādas lielas ausis kā sikspārnim, tas būs labs peļu mednieks.”

Pārējie kaķēni pazuda, bet Muris auga apaļš un smuks, un arī ūsas viņam stiepās garumā. „Ļoti skaists runcis,” atzina pat īgnā skolotāja. Bet Minete kādudien vairs nesēdēja Jadvigas logā. Tagad tur sēdēja Muris un mazgājās, ar balto ķepiņu ūsas braucīdams. Leva izmeklējās pa sētu. Pārbaudīja trepes un pagrabu. Nekā. Pice-Minete bija prom.

Jadviga drusku jutās vainīga, taču tas ātri pārgāja. Muris bija mīlīgs un jauks runcis, tīrīgs un kārtīgs. Gan jau viss būs labi arī viņa mātei, sprieda Jadviga un pūlējās nedomāt, kā Minete skrēja viņai pakaļ no tālās lauku fermas līdz pat autobusa pieturai. Sabi-

jās vien tai brīdī, kad rūkdams tuvojās vecais LUAZiņš, ieskrēja zālēs pie ceļa un Jadviga mudīgi ierausās autobusā. Fermā dzīvoja daudz kaķu.

Fermā dzīvoja daudz kaķu, Minete sākumā pat nespēja iedomāties, ka var būt tik daudz kaķu vienuviet. Paplukuši, kukaiņu apsēsti, viņi ķēra žurkas, kāvās savā starpā, slaukšanas reizēs skrēja pēc piena. Slaucējas arī lēja, viņām nebija žēl. Pilsētas kaķenīte sākumā turējās nostāk, bet drīz vien bads rosināja tuvoties cilvēkiem. Govīm gan viņa negāja tuvumā, baidījās. Gāja laiks. Kaķene jau sen vairs nebija balta, drīzāk pelēcīgi brūngana. Bija iemācījusies ēst visu, kas pagādījās: vārdes, kamenes, pat maizi, ja tāda gādījās. Peļu bija par maz, lai pabarotu izsalukušo kaķu varzu. Un ik pāris mēnešus kāda no kaķenēm apbērnījās. Mazos kaķīšus gan parasti aprija lielie runči, bet daži tomēr izauga un papildināja raibo baru. Baltās kaķenītes bērni neizauga. Kamēr viņa aiztecēja padzerties un sameklēt ko ēdamu, kaķēni no migas bija pazuduši. Drusku paņaudējusi un paskraidījusi, viņa meta meklējumiem mieru. Apgūlās uz vēsā betona un nespēkā snauduļoja.

Fermā par pakaišiem izmantoja kūdru. Tā visu padarīja brūnīgu, pat ūdeni. Vienīgi piens bija balts. Un tikko uzsnigušais sniegš. Tajā skaidri varēja redzēt četru mazu ķepiņu nospiedumus. Tie veda prom no fermas. Prom no govīm, netīrības un trokšņiem.

„Minc, minc, minc,” aicinoši skanēja. Kaķenīte brīdā pa sniegu un vairs pat nejuta ķepiņas. Spēka nebija. Bet likās, ka aicinošā balss ir pavisam tuvu. Atspīdēja spožas gaismas, nāsīs ieskrēja silta kūts smarža, pēc govš, pēc piena, pēc paēdušiem dzīvniekiem un laipniem cilvēkiem. Viņa ienāca gaismas lokā un sakņupa. Kādas rokas pacēla dzīvnieciņu gaisā. „Kaķis! No meža! Galīgi izbadis.” Piespiesta pie mīksta vēdera, kaķene atslāba pavisam. „Nu, nu, tagad gan nemirsti nost, iesim siltumā,” sievietes balss dūdoja, viņai dodoties iekšā silti sakurinātā mājā. Mazliet piena viņa ielaka, mazgāties nepietika spēka. Kaķene pagājās uz plīts pusi, ierāpās gādīgi piedāvātā skalū grozā, kurā ieklāta veca

jaka, un aizmīga. Nakts garumā sieviete vēl pāris reizes cienāja viņu ar pienu, kaķene ēda, acis lāgā neatvērusi un gulēja tālāk.

Rītausmā pamodusies, kaķene izstaiņājās, izgrozījās un sāka mazgāties. Rūpīgi izķemmēja un izlaižāja kažoku, paskrubināja pirkstus un iekritušo vēderu. Nopurinājās. „Būsi dzīvotāja? Nu malace, malace. Iesim laukā un aplūkosim pārējos,” aicināja sieviete. Paze-ma, drukna, mīksta un lēnām kustībām, viņa burtiski izstaroja mieru, pārticību un drošību. Laukā izrādījās, ka te mājā ne vien kūts dzīvnieki bet arī liels, pinkains suns un veseli trīs kaķi. Visi apaļīgi, rāmi un draudzīgi, viņi apostīja svešinieci un ļāva palikt.

leva pabeidza skolu un kļuva par studentu. Vēsā rudens vakarā pēc ciemošanās kursabiedrenes dzīvoklītī viņa mājupceļā sastapa baltu pusaugu kaķenīti ar diviem pelēkiem traipiņiem pakausī. Tā, it kā kāds būtu pieskāries netīriem pirkstiem. „Pice? Picite? Nu nē taču, kāda Pice, tas bija pirms divdesmit gadiem,” viņa sprieda. Bet kaķēns rāpās klēpī un izteiksmīgi murrāja. „Paliēc, paliēc, man nav kur tevi likt,” leva dudināja, nemaz negrasīdamās mazo dzīvībiņu nest mājās.

Vēl pēc krietna laika levas sešpadsmit gadus vecā meita ienāca mājās, rokās turēdama baltu kaķēnu. Pavisam baltu, tikai uz pakausīša divi pelēki traipiņi. It kā kāds netīriem pirkstiem būtu pieskāries. Meitai par pārsteigumu, leva pastiepa roku un noglāstīja mazo kaķīti. „Pice, tu beidzot vari palikt,” viņa sacīja un devās uz tuvīno zooveikalu sagādāt kaķim pūriņu. □

Esmu rakstniece un tulkotāja. Rakstu ironisko un humoristisko prozu, un kopš 2019. gada man iznācis stāstu krājums *Visas sēdvietas izpirktas* un romāni *Istabas biotops*, *Otra puse* un *Daži varoņi ir izdomāti*. Rakstu plašai auditorijai bez vecuma un dzimuma ierobežojuma, jo mani piesaista ļoti dažādas tēmas. Lasītāji var nebaidīties, jo mana proza ir arī ļoti droša vide - līdz šim vēl nav nomiris neviens no manu darbu varoņiem.

Ligita Paegle

NELIKŪMĪGĀ DZIMŠANAS DIENA

Noskaņodamies darbam, Rihards bija paspējis noskatīties tikai sešus īsos video ar fragmentiem no stāvizrādēm un sievietēm caurspīdīgos tērpos, un kolēģe Ausma viņam pretī pie sava datora droši vien jau bija izpētījusi visus trešās vidusskolas normatīvos aktus, kad pēc Īsa klauvējiena kabinetā uzradās piecas kolēģes, un viena no viņām – vadītāja vietniece caur puķēm teica:

– Sirsnīgi apsveicam!

Rihards uzsprāga kājās un automātiski uzņēma savās skavās asa rakstura ziedus jeb rozes. Parasti viņš ar Ausmu kā jau godīgi Izglītības pārvaldes iekšējā audita speciālisti no dāvinājumiem izvairījās, bet šie bija kolēģi, no šiem drīkstēja.

– Paldies, – viņš, cenzdamies ar dzelkšņiem nesabojāt kokvilnas kreklu, palocīja galvu. – Es gan... nezinu, paga, – viņš grozījās, tad ar acs kaktiņu pamanīja, ka datora ekrānā uz apli iet viens un tas pats video – blondīne citrondzeltenā kleitā demonstrēja savas aprīses zem tērpa. Rihards nostājās tam priekšā un gorīdamies uzsauca Ausmai: – Tev ir kāda vāze?

Viešņas tikmēr viena pēc otras viņam pasniedza konfekšu kastes un sabučoja uz vaiga.

– Nē, nu, protams, ka man ir vāze, kā tad citādi, – Ausma, gaišās skropstas mirkšķināda-

ma, lēnīgi izcēla no baltā skapiša apakšējā plaukta lielu zaļu vāzi.

Kamēr kolēģes čivināja par vāzi un to, cik ilgi stāv puķes, kurai kāda šogad bijusi gladiolu raža un kura ābolu šķirne vislabākā zaptes vārīšanai, Rihards izslēdza video un uzvilka pa visu ekrānu vecu ziņojuma dokumentu par kāda bērnodārza veļas mazgāšanas izdevumiem. Tad viņš kāri uzlūkoja uz galda sakrautās konfekšu kastītes.

– Nu, mēs gaidām, – kancelejas pārzine Irma skatījās uz Rihardu no augšas. – Cienāsi ar kaut ko?

Rihards izpūta garu elpu, un, atspiedies ar rokām pret krēsla balstiem, uzrausās kājās, it kā izkāpdams virszemē no kanalizācijas šahtas. Tad viņš paķēra „Ferrero Rocher” un sāka knibināties ap iepakojumu.

– Ne jau to. Tev pašam nav? – Irma noburkšķēja, lūrēdama uz viņu aiz brillēm, kā ar lupu palielinātām acīm. Pārējās iekiķinājās.

Sapratis, ka miera nebūs, Rihards piedāvāja tēju un izvilkā no atvilktnes iesāktu riekstu un rozīņu maisījumu. Nemanīdams nekādu atsaucību, viņš pasniedzās dziļāk un izķeksēja tabletes ar „C” vitamīnu. Kad viņas spurdamas atteicās arī no tā, Rihards nolēma upurēt savu dienas „Marsu” un ar šķēru asmeni sazāgēja to septiņās nevienmērīgās šķēlītēs.

Kolēģes zvieddamas atmeta ar roku un aizgāja. Rihards atgāzās krēslā un ar baudu atplēsa vaļā kāroto konfekšu kasti.

– Še, pacienājies un panašķējies, – viņš to pastūma uz Ausmas pusi pāri milimetru platajai spraugai starp kopā sastumtajiem galdiem.

– Nē, paldies. Cukurs jau tāpat ir visos produktos, pareizi? Un man gribētos zināt, kāpēc nepateici, ka tev nav dzimšanas diena? Tā ir klaja maldināšana. Kā iekšējam auditoram tev nepieklājas rādīt negodīgu praksi...

– Kāfēf domā, ka man naf dzimšanas diena un jufileja? – Rihards jautāja pilnu muti.

– Es taču zinu, ka tev bija janvārī, nevis septembrī, pareizi? Kā varēja rasties šāds pārpratums?

Aiz loga kāds iegaudojās. Rihards paskatījās uz savu opeli, it kā tas būtu šis gaudotājs. Uz jumta antenas kā mazs karodziņš bija uzspraudusies oranža lapa.

– Kā lai paskaidro, – Rihards pakasīja degunu. – Es piedzimu kā mežāzis, bet identificējos kā jaunava, tāpēc man šodien ir istā dzimšanas diena.

– Ārprāts, es vairs nevaru izturēt, – Ausma sev neraksturīgi strauji pielēca kājās. – Ej, atzīsties, ka mānies, atdod tās dāvanas...

– Nu jau tu runā kā tāda Valsts kontrole! Visur, kur ejam, es godīgi purinu galvu. Pat toreiz, kad „Zaķišos” visu dienu iestrēgām ar pārtikas produktu inventarizāciju un auklīte man piedāvāja plovu, – pat tad man nācās mirt badā, bet tagad, šo pat nevar interpretēt kā korupciju un kukuļdošanu...

– Ej un atdod visu nelikumīgi iegūto mantu...

– Nu ne jau šito, – Rihards pacēla gaisā pus-tukšo caurspīdīgo kasti. – Tas būtu stulbi, – viņš to pakratīja kā grabuli.

– Par šo tad ej un samaksā piecus eiro. Skaidrā naudā. Pats zini, ka esam vienojušies dzimšanas dienā dāvināt našķi piecu eiro vērtībā, vārda dienā – trīs eiro vērtībā, pareizi? Grozies, kā gribi, bet cilvēkiem ir zaudējumi.

Kaut kad pasen darbinieki *watsapp* čatā bija sarīkojuši nogurdinošu disputu un vienojušies par šiem noteikumiem, lai viss būtu „caurspīdīgi”. Rihards šādos strīdos nekad

neiesaistījās un vienmēr visam piekrita. Un drīz vien aizmirs.

– Tik pareiza, ka bail, – Rihards nopurpināja.

– Ja līdz pusdienlaikam nebūsi atzinies, es iešu un visu pateikšu. Izvēlies pats, – Ausma, lūpas sakniebusi, aizsprauda pašos matus aiz auss un pievērsās darbam. Rihards paskatījās pulkstenī. Vienpadsmit un trīs minūtes.

Viņš izcēla no vāzes samirkušās rozes, tad burkšķēdams paķēra no galda salveti un ietina asos kātus, lai nesadurstitos. Tad, izlaizdams nopūtu kā tvaikonis, pasita padusē visas trīs konfekšu kastes, ieskaitot pusizēsto, un, ar elkoni atspiedis vaļā kloķi, ar kāju atvēra durvis un izsoļoja ārā, atstādams kabinetu vaļā.

Rihards, apkrāviēs ar savām dāvanām, airējās uz pirmo stāvu pie vadītāja vietnieces. Atdots viņai visu, un miers. Tikai, ko teikt? „Atvainojiet, jūs uzvedāties tik pārliecinoši, un es uz mirkli noticēju, ka man dzimšanas diena, un tikai tad, kad aizgājāt, parēķināju, ka man nav tik daudz gadu, un atcerējos, ka man vēl jāpagaida daži mēneši” vai varbūt „Es domāju, ka jūs tikai gribat iemeslu pasvinēt un izvēlējāties mani par kompanjonu gluži kā tas interešu izglītības centrs, kuru pieķērām ar fiktīvajiem audzēkņiem...” Nē, tas viss izklausās stulbi un neticami, Rihards secināja. Varbūt vienkārši ātri, ātri aizskriet uz mašīnu un ātri, ātri, kamēr Ausma skatās ekrānā un, cerams, ne reizi nepagriež galvu uz loga pusi, samest visu bagāžniekā un pēc tam samuldēt, ka atdots? Varbūt viņa nepārbaudīs...

Šādi sprieždams, viņš nokāpa pirmajā stāvā. Rožu kāti uz krēmkrāsas krekla jau bija atstājuši peļķīti. Salvete bija pārvērtusies glumās driskās, Rihards spēra mīkstus soļus uz vīnsarkanā tepiķīša, kas klāja visu gaiteni. Pa labi tas veda uz nelielu arku, kur aiz violetiem aizkariņiem atradās bufete. Un tieši tobrīd viņš ieraudzīja, ka aizkariņus piekārti jaukā bufetniece Karīna.

Viņa noplavināja melnās skropstas, biezas kā bārkstis, un nospīdināja mazus zobīņus, spožus kā Ausmas ideāli notīrītās klaviatūras taustiņi – tik jauka, ka Rihards viņai nāca virsū ar ziediem un konfektēm un tos instinkti vi pasniedza.

– Tas tev, cerams, neiztraucēju, – Rihards smaidot iztaisnoja nogurušās rokas un no trausa no krekla pielipušās rožu lapiņas.

– Čau, čau... Vai ielikt puķītes vāzē? Dzirdēju, ka kādam no revidentiem šodien apaļa jubileja, – Karīna teica, un Rihards redzēja tikai viņas pakausi ar kārtīgi saņemtajiem blondajiem matiem, jo abi nu kāpa pagrabstāvā, kur atradās bufete. Nu bija dimbā. Izrādās, baumas šai iestādē izplatās tikpat ātri kā Spānijas kailgliemeži.

Rihards bezpalīdzīgi noskatījās, kā rozes atkal maina dzīvesvietu un nonāk glāzē ar Užasvas alus logotipu.

– Man jau... – Rihards krekšķinādams centās izspiest atzišanos.

– Ko tev uztaisīt? Kafijiņu vai varbūt šampīti? Svētkos jau drīkst, nevienam neteikšu, – Karīna čivināja, kaut ko meklējama plauktos zem kases aparāta. – Gaļas salātiņus, augļu groziņus, ļoti garšīgi, tad vēl mums ir dienas zupa. Ko gribi, mēs cienājam!

– Nu, nevajag jau, – Rihards aplaizīja lūpas.

– Kā tad nevajag, – Karīna pacēla uz letes noliktās konfekšu kastes. – Ja jau tu atnes tādus cienastus. Tātad tavus mīļākos salātus...

– Nu, izbeidz. Redz, ar to dzimšanas dienu ir tā...

– Cik daudz salātu ēdīsi?

– Es... nē, nu, labi, pietiks, – Rihards māja ar galvu, tad aizvēra acis, lai nezaudētu koncentrēšanos. – Ar to jubileju ir tā, ka...

– Jā, tev ir apaļa jubileja, četrdesmit gadu, tāpēc jau jānosvin kārtīgi, – Karīna atkorķēja šampanieti ar tik klusu un nemanāmu paukšķi kā Ausmas diskrētās šķavas un plāpāja tālāk. – Nenoturējos un izrēķināju tavu skaitli pēc numeroloģijas, tu esi sešinieks, gādīgs un mīlošs cilvēks, labs vīrs, – Karīna smaidīja, vērdamās šampanieša glāzē, tad pasniedza to Rihardam.

Rihards aizturēja elpu. Viņš automātiski paņēma glāzi, arvien stāvēdams aiz letes, viņš – klients, viņa – pārdevēja.

– Paldies par komplimentiem, – Rihards automātiski izdzēra pusi glāzes. Karīna nedzēra. Uz Riharda jautājošo skatienu viņa atbildēja:

– Es taču esmu darbā.

Ak, atkal jau visi viņu uztver kā revidentu.

– Un ko tu saki par vieninieku? – Rihards jau tāja, nosaucot savu īsto numeroloģijas skaitli. Kaut kad pasen viņš to bija izrēķinājis, lai gan šiem pekstiņiem neticēja. – Tas ir mana brālēna skaitlis, – viņš nokāsējies piebilda un izrāva glāzi sausu.

Karīna nobolījās un pastūma uz viņa pusi stikla trauciņu uz kājiņas ar gaļas salātiem. Ar lielāku kaudzi nekā vitrīnas piedāvājumā. – Līdera tipa cilvēks, bet diezgan egoistisks. No vieniniekiem turos pa gabalu, saku kā izteikts divnieks. Bet sešinieks... ar to man ir ideāla saderība!

Rihards nopūtās un, pacēlis salātu trauku rokā kā sacensību kausu par trešo vietu, domāja, ko iesākt. Pirmkārt, Karīna viņam nebija iedevusi dakšu, otrkārt, sienas pulksteņi rādīja, ka pēc piecpadsmit minūtēm sitīs divpadsmit.

Nošvīkstēja aizkariņi, Rihards iztrūkās, roka nodrebēja, un no trauciņa uz grīdas parketa nolidoja salātu pika. Rihards atvainodamies aizdejoja ar trauciņu līdz tuvākajam galdiņam. Zālē ienāca divas kolēģes, plāpādamas par kaut kādu briesmīgu frizūru. Rihards apsēdās pret viņām ar muguru, lai tikai viņas neuzrauj kādu „Daudz baltu dieniņu”. Par laimi viņš dzirdēja, kā sievietes Karīnai jautā par dienas zupu. Noliecies pār nederīgajiem salātiem, jo viņam nebija ne ēstgribas, ne dakšas, Rihards izvilka no bikšu kabatas vibrējošu telefonu. Atlocījis padīlūšo ādas imitācijas vāciņu, viņš ieraudzīja lielu burtu „Š” un uzrakstu „šefs”. Viņš atbildēja. Šefs tikai rīkoja atnākt uz viņa kabinetu. Viss, beigās klāt. Rihards bija gatavs bērt gaļas salātus sev uz galvas. Domās viņš jau iegāja sludinājumu serverī un drūmi uzlūkoja sadaļu „Auditors”. Jo tādas tur nebija. Būs jāiet par flīžu licēju, kopiraiteru vai tāmju sastādītāju.

Rihards piecēlās, kārtīgi piestūma krēslu un vilkās prom kā butaforija, kas lēni aizslīd no skatuves. Tad pie izejas viņš pagriezās uz zāles pusi un no attāluma uzsauca Karīnai, kas tobrīd izdeva atlikumu pircējai:

– Ja tu mani vairs nekad neredzēsi, tad zini – es esmu kas vairāk par cipariņu.

Nesagaidījis nekādu reakciju, Rihards drūmi kāpa uz trešo stāvu pie paša debesu tētiņa, tas ir šefa.

Rihards iegāja vadītāja kabinetā un nobrīnījās, kāpēc šefs smaida. Laikam sen jau sapņo no viņa tikt vaļā. Šefs papurināja roku krēsla virzienā. Rihards apsēdās kā apsūdzētais un nobēra:

– Es tiešām atvainojos, nezinu, kāpēc man bija neērti atzīties...

Šefs, viņam nepievērsdams uzmanību un laižīdams lūpas, pārcilāja kaut kādus papīrus, tad pacēla gaisā vienu mapi un iesaucās:

– Vo, šito es saprotu! Uzraut, ka skola jau pusotru gadu izšķiež naudu par elektrību tikai tāpēc, ka nepareizi nolasa skaitītāju! Un to atklāji tieši tu! – Šefs ieskatījās Rihardam acīs.

Rihards apmierināts padīdījās krēslā un paraustīja plecus.

– Tāds man darbs un pienākums.

– Respekt, respekt! – Vadītājs piecēlās un paspieda Rihardam roku. – Tā tik turpināt!

Rihards palēnināti izpūta elpu. Reti gan viņš tika pie tādas uzslavas. Nu viss skaidrs – rīta sveicējas nākušas, lai viņu godinātu ar šo panākumu! – Tātad varu nenest atpakaļ...

– Ko tad? – Vadītājs pagriezta galvu uz datora ekrāna pusi un paklimperēja klaviatūru. – Labi, vari skriet tālāk un būt produktīvs darbinieks!

Rihards pielēca kājās un bija gatavs lidot uz bufeti kā Karlsons. Tagad gan viņš palūgs dakšiņu un beidzot paēdīs. Lai tā Ausma iet dillēs. Jā, Rihards bija tas, kurš iedomājās pārbaudīt skaitītāju, iedvesmojoties no bijušās sievas – arī viņa reiz bija sajaukusi elektrības rādījumus.

– Un vispār, – šefs uzsauca pār plecu, – Neaizraujieties ar Ausmas jubilejas svinēšanu! Atceries, ka alkoholu darba laikā lietot aizliegts!

Rihards apstājās kā iekšējo rokas bremzi norāvis. Tad viņš pacēla acis un ieraudzīja kantaino sienas pulksteni, bija tieši divpadsmit. □

Kārlis Siliņš. *Pašgūmis*. Fragmentis Akrils uz audekla. 2023

Skat. Baibas Magdalenas Eglītes rakstu 49. lpp.

Īzaks Bābels

No krievu valodas tulkojusi Vija Laganovska

Īzaks Bābels (1894.13.VII - 1940.27.I) bija Odesā dzimis ebreju izcelsmes krievu rakstnieks un dramaturgs. 1920. gadā kā kara korespondents tika nosūtīts uz Pirmo jātņieku armiju, kas kļuva par pamatu stāstu krājumam *Конармия* (1926) – Vijas Laganovskas tulkojumā latviešu valodā *Eskadrons*. Tas klajā nāks šoruden izdevniecības „Literatūras KOMBAINS” paspārnē.

Gedali

Sabata priekšvakaros mani moka atmiņu tumotās skumjas. Kaut kad tādos vakaros mans vectēvs ar savu dzelteno bārdu glāstīja ibn Ezra sējumus. Vecenīte mežģīņotā galvassegā ar mezglainiem pirkstiem burveļojās virs Sabata sveces un saldīgi šņukstēja. Bērna sirds šajos vakaros sašūpojās kā kuģītis apburtos viļņos. Ak, manas bērnības izplēnējušie Talmūdi! Ak, atmiņu tumotās skumjas!

Es riņķoju ap Žitomiru un meklēju biklu zvaigzni. Pie senējas sinagogas, pie tās dzeltenajām un vienaldzīgajām sienām, vecie ebreji tirgo krītu, pulverīgo zilumu, daktis – ebreji ar praviešu bārdām, ar kaislīgām pinkām uz iekritušām krūtīm...

Manā priekšā ir tirgus un tirgus nāve. Nogalēta pārpilnības treknā dvēsele. Uz letēm karājas mēmas slēdzenes, un bruģa granīts ir tīrs kā miroņa plikais pauris. Tā mirgo un dziest – kautrā zvaigzne...

Veiksme pie manis atnāca vēlāk. Veiksme ieradās tieši pirms paša saules rieta. Gedali veikaliņš bija paslēpies cieši aizslēgtajās tirdzniecības rindās. Dickens, kur tovakar bija tava ēna? Šajā senlietu veikaliņā tu būtu redzējis apzeltītas kurpes un kuģu tauvas, senatnīgu kompasu un izbāztu ērgli, medību Vinčesteru ar iegravētu datumu „1810” un salauztu katliņu.

Vecais Gedali rozīgajā vakara tukšumā apstaigā savus dārgumus – mazītiņš saimnieks dūmakainās brillēs un zaļā mētelī līdz zemei.

Viņš berzē baltās rokeles un plūkā sirmo bārdeli un, galvu pieliecis, klausās pie viņa salidojušās neredzamās balsis.

Šis veikaliņš ir kā kastīte, kas pieder zinātkāram un svarīgam zēnam, kurš kļūs par botānikas profesoru. Šajā veikalā ir gan pogas, gan beigts tauriņš. Tā mazo saimnieku sauc Gedali. Visi aizgāja no tirgus, Gedali palika. Viņš vijas globusu, galvaskausu un mirušu ziedu labirintos, novicina raibu gaiļa spalvu slotiņu un pūš putekļus no mirušiem ziediem.

Sēžam uz alus mucām. Gedali sarullē un atritina savu šauro bārdu. Viņa cilindrs šūpojas virs mums kā melns tornītis. Mums garām plūst siltais gaiss. Debesis maina krāsas. Tur augšā no apgāztas pudeles lejas maiga asins, un mani apņem vāja puvuma smaka.

– Revolūcija – teiksim tai „jā”, bet vai tiešām sabatam teiksim „nē”? – tā iesāk Gedali un ietin mani savu dūmakaino acu zīdainās jostās. – Jā, kliezdu revolūcijai, jā, es tai kliezdu, bet tā slēpjas no Gedali un priekšā izsūta vienu šaušanu...

– Saule aizvērušās acīs neienāk, – atbildu vecajam vīram, – bet mēs atšķērdīsim aizvērušās acis...

– Polis man acis aizvēra, – večuks teju dzirdami čukst. – Polis – ļaunais suns. Viņš ņem un ebrejam izrausta bārdu, – ak, suns! Un nu viņu, nikno suni, sit. Tas ir lieliski, tā ir revolūcija! Un pēcāk tas, kurš sita poli, saka

man: „Atdod reģistrēšanai savu gramofonu, Gedali...” – Pan, es mīlu mūziku, – revolūcijai atbildu. „Tu nezini, ko tu mīli, Gedali, es tevi šaušu, tad tu to uzzināsi, un es nevaru tevi nešaut, tāpēc, ka es – revolūcija...”

– Viņa nevar nešaut, Gedali, – saku vecajam, – tāpēc, ka viņa – revolūcija...

– Bet polis šāva, mans maigais pan, tāpēc, ka viņš – kontrrevolūcija. Jūs šaujāt tāpēc, ka jūs – revolūcija. Un revolūcija – tā taču labpatika. Un labpatika nemīl bāreņus mājā. Labas lietas dara labs cilvēks. Revolūcija – labu cilvēku laba lieta. Bet labi cilvēki nenogalina. Tas nozīmē, ka revolūciju taisa ļauni cilvēki. Taču arī poļi ir ļauni cilvēki. Kurš gan Gedali pateiks, kur ir revolūcija un kur kontrrevolūcija? Es reiz mācījos Talmūdu, man patīk Rašes komentāri un Maimonida grāmatas. Un Žitomirā ir vēl citi saprotoši cilvēki. Tad nu mēs visi, izglītoti cilvēki, krietam uz sejas un kliezdam balsī: bēdas mums, kur saldā revolūcija?..

Vecais noklusa. Un mēs ieraudzījām pirmo, Piena Ceļam līdzī dodošos, zvaigzni.

– Ienāk Sabats, – Gedali svarīgi noteica, – ebrejiem vajag uz sinagogu... Biedri pan, – viņš, ceļoties, teica, un cilindrs uz galvas iekustējās kā melnais tornītis, – atvediet uz Žitomiru kaut nedaudz labus cilvēkus. Ai, iztrūkums mūsu pilsētā, ai, iztrūkums! Atvediet labus cilvēkus, bet mēs viņiem visus gramofonus atdosim. Mēs neesam neprašas. Internacionāle... mēs zinām, kas ir Internacionāle. Es gribu labu cilvēku Internacionāli, lai ņemtu uzskaitē katru dvēseli un dotu tai pirmās kategorijas barību. Dvēsele, ņem, ēd, lūdzu, gūsti sev labpatiku no dzīves. Internacionāle, biedri pan, tikai jūs nezināt, ar ko to ēd...

– To ēd ar pulveri, – bildu vecajam, – un uzlabo ar labāku asini...

Un tā viņš, jaunais Sabats, no zilās tumsas uznāca savā krēslā.

– Gedali, – es saku, – šodien ir piektdiena, un ir jau vakars. Kur var dabūt ebreju plāceni, ebreju glāzi tējas un mazliet šī piesēdušā dieva tējas glāzē?..

– Nav, – Gedali man atbild, uzkarinot atslēgu savai kastītei, – nav. Blakus ieskrietuve, un

tirgojas tajā labi cilvēki, taču tur vairs neēd, tur raud...

Viņš aizpogāja savu zaļo mēteli ar trim kaula pogām. Apvēdinājās ar gaiļa spalvām, uzšļakstīja nedaudz ūdens uz mīkstajām plaukstām un devās prom – sīciņš, vientuļš, sapņains, melnā cilindrā un ar lielu lūgšanu grāmatu padusē.

Tuvojas Sabats. Gedali – nerealizējamās Internacionāles dibinātājs aizgāja uz sinagogu lūgties.

Saška Kristus

Saška – tā viņu sauca, bet par Kristu dēvēja viņa lēnprātības dēļ. Viņš bija ciema gans un nebija smagi strādājis kopš četrpadsmit gadu vecuma, kad saslima ar nejauku slimību. Tas viss tā bija.

Tarakaņičs, Saškina patēvs, pārziemot devās uz Groziju un pievienojās tur artelim. Artelis padevās visai veiksmīgs, no Rjazaņas vīriem. Tarakaņičs viņu labā veica galdniecības darbus, un viņa pārticība auga. Viņš neiespēja ar visu tikt galā un norīkoja zēnu sev palīgā: ziemā ciems izdzīvos arī bez Saškas. Ar patēvu Saška nostrādāja nedēļu. Tad pienāca sestdiena, viņi paālējās un apsēdās dzert tēju. Ārpusē jau oktobris, taču gaiss bija viegls. Viņi atvēra logu un uzsildīja otro samovāru. Zem logiem vazājās ubadze. Viņa piekļāvēja pie rāmja un teica:

– Sveiki, citpilsētas zemnieki. Pievērsiet uzmanību manai situācijai.

– Kāda tur situācija? – sacīja Tarakaņičs. – Nāc iekšā, kroplene.

Ubadze aizvīkšķīja aiz sienas un tad iespruka istabā. Viņa piegāja pie galda un zemu paklanījās. Tarakaņičs satvēra viņu aiz laka-ta, norāva to nost un pakasīja matos. Lupat-lases mati bija pelēki, sirmi, saķepuši un putekļaini.

– Fu, tu, kāds dzēlīgs un štrams vīrgabals, – viņa teica, – vistīrākais cirks ar tevi... Lūdzams, nenoskādē mani, vecu dāmu, – viņa steidzīgi nočukstēja un uzkāpa uz lāvas.

Tarakaņičs apgūlās ar viņu un izlakstojās, cik vien varēja. Lupatlase atsvieda galvu uz sāniem un smējās.

– Večai lietutiņš, – viņa smējās, – došu divsimt pudu no desetīnas...

Un, to pateikusi, viņa ieraudzīja Sašku, kurš pie galda dzēra tēju un necēla acis uz Dieva pasauli.

– Tavs puisis? – viņa jautāja Tarakaņičam.

– Uz to pusi, – atbildēja Tarakaņičs, – sievas.

– Lūk, bērniņš, izbolijis ačteles, – sacīja veča.
– Nāc nu šurp.

Saška piegāja pie viņas, nu un saķēra nejauku slimību. Taču neviens tajā stundā nedomāja par slikto slimību. Tarakaņičs iedeva ubadzei kaulus no vakariņām un sudraba monētu, ļoti spīdīgu.

– Izberz to, dievlūdžēja, ar smiltīm, – sacīja Tarakaņičs, – tas izskatīsies vēl labāk. Tumšā naktī aizlienē Dievam, mēness vietā spīdēs kapeiciņa...

Kropļite apsējās ar lakatu, paņēma kaulus un aizgāja. Taču pēc divām nedēļām vīriešiem viss parādījās kā uz delnas. No smagās slimības abi dikti mocījās. Visu ziemu cīnījās un ārstējās ar augiem, bet pavasarī aizbrauca uz ciemu pie saviem zemnieku darbiem.

Ciemats novietojies deviņas jūdzes no dzelzeļa. Tarakaņičs un Saška gāja pa laukiem. Zeme gulēja aprīļa mitrumā. Smaragdi mirdzēja melnajās bedrēs. Zaļie dzinumi cauršuvuši zemi savādiem dūrieniem. No zemes oda pēc skābenuma, kā rītausmā zaldātsieva. No pilskalniem saplūda pirmie ganāmpulki, apvāršņa zilajos plašumos spēlējās kumeli.

Tarakaņičs un Saška gāja pa tik tikko pamanāmām taciņām.

– Palaidiet, Tarakaņič, mani par ciema ganu, – sacīja Saška.

– Ko tad tā?

– Es nevaru ciest, ka ganiem ir tik brīnišķīga dzīve.

– Neesmu ar mieru, – sacīja Tarakaņičs.

– Atlaid mani, Dieva dēļ, Tarakaņič, – atkātoja Saška, – visi svētīgie no ganiem nākuši.

– Saška svētītājs, – patēvs iekļīkinājās, – sifilisu no Dievmātes saķēris.

Viņi pagāja garām likumam pie Sarkanā tilta, garām birzītei, ganībām un ieraudzīja krustu uz ciema baznīcas.

Sievas joprojām rakājās savos dārzos, bet kazaki, izsēdušies ceriņos, dzēra šņabi un dziedāja. Tarakaņiča būda bija pusjūdzes gājuma attālumā.

– Nu tad dod, Dievs, lai veiksmīgi, – viņš teica un pārmeta krustu.

Viņi piegāja pie būdas un paskatījās caur lodziņu. Mājā neviena nebija. Saškas māte stalli slauca govī. Vīri klusiņām piezagās. Tarakaņičs iesmējās un nokliedzās sievai aiz muguras:

– Motja, jūsu labdzimtība, meklē nu viesiem vakariņas...

Sieva apsviedās, nodrebinājās, aizskrēja no stalla un sāka riņķot pa saimniecību. Tad viņa atgriezās savā vietā, metās Tarakaņičam pie krūtīm un sāka dunkāties.

– Nu kāda tu nejauka un nekārdinoša, – sacīja Tarakaņičs un maigi atgrūda viņu. – Rādi bērns...

– Bērni aizgājuši no mājas, – teica sieva, pilnīgi balta, atkal pārskrēja pagalmam un nokrita zemē. – Ak, Aļošeņka, – viņa mežonīgi iekliedzās, – aizgāja mūsu bērniņi ar kājām pa priekšu...

Tarakaņičs atmeta ar roku un devās pie kaimiņiem. Kaimiņi stāstīja, ka pagājušajā nedēļā Dievs atņēmis puiku un meitenīti no tīfa. Motja viņam rakstījusi, bet viņš, visdrīzāk, neiespēja saņemt vēstuli. Tarakaņičs atgriezās būdā. Viņa sieva kurināja krāsni.

– Tu, Motja, sveikā tiki cauri – Tarakaņičs sacīja, – plosīt tevi vajag.

Viņš apsēdās pie galda un saskuma, un skuma līdz pat miegam, ēda gaļu un dzēra šņabi un nedarīja mājas darbus. Viņš krākuļoja pie galda un modās un atkal krāca. Motja uzklāja gultā vietu sev un vīram, bet Saškam nomalē. Viņa nopūta lampu un apgūlās līdzās vīram. Saška uz sienu mētājās savā stūrī, acis bija vajā, viņš negulēja un redzēja, it kā sapnī, būdiņu, gan zvaigzni logā un galda malu, gan iemauktus zem mātes gultas.

Vardarbīgā vīzija viņu uzvarēja, viņš padevās sapņiem un priecājās par savu nomoda sapni. Viņam rēgojās, ka no debesīm nokarājās divas sudraba auklas, kas savītas resnā pavedienā, pie tām piestiprināts knaģis, knaģis no rozīga koka, ar šķirbām. Tas šūpojās augstu virs zemes un tālu no debesīm, un sudraba auklas kustas un spīd. Saška guļ ratiņos, un viņu apvējo gaiss. Gaiss, skaļš kā mūzika, nāk no laukiem, varavīksne zied uz negatīvām vārpām.

Saška priecājās par savu nomoda sapni un aizvēra acis, lai neredzētu iemauktus zem mātes gultas. Tad viņš dzirdēja šņākošanu Motjas guļvietā un nodomāja, ka Tarakaņičs mīca viņa māti.

– Tarakaņič, – viņš skaļi teica, – man darīšana pie tevis.

– Kas par darīšanu naktī? – Tarakaņičs dusmīgi atsaucās. – Guli, maita...

– Pie krusta zvēru, ka ir darīšana, – atbildēja Saška, – ejam pagalmā.

Un pagalmā zem nezūdošās zvaigznes Saška sacīja patēvam:

– Nedari ļaunu mātei, Tarakaņič, tu esi iemaitāts.

–Tu manu raksturu zini? – jautāja Tarakaņičs.

– Es tavu raksturu zinu, bet vai tu maniji māti, kāds ķermenis viņai? Viņas kājas ir tīras, un krūtis ir tīras. Neaiztiec viņu, Tarakaņič. Mēs esam apskādēti.

– Dārgais cilvēks, – atbildēja patēvs, – ej nost no asinīm un no mana rakstura. Še tev divgrivnis, pārguli nakti, atjēgsies...

– Kam man tas divgrivnis, – nomurmināja Saška, – atlaid mani par ciema ganu...

– Uz to es neesmu ar mieru, – sacīja Tarakaņičs.

– Palaid mani par ganu, – nomurmināja Saška, – citādi es atklāšos mātei, kādi mēs esam. Kāpēc viņai būtu jācieš ar tādu augumu...

Tarakaņičs aizgriezās, nogāja uz šķūni un atnesa cirvi.

– Tu, Svētītāj, – viņš čukstus teica, – nu tas vairs ne uz ilgu... es tevi nociršu, svētītāj...

– Tu mani necirtīsi vecenes dēļ, – puika tikko dzirdami teica un pieliecās pie patēva, tu mani žēlo, laid mani uz kopieņu par ganu...

– Jods ar tevi, – sacīja Tarakaņičs un nometa cirvi, – ej par ganu.

Un viņš atgriezās būdā un pārgulēja ar savu sievu. Tajā pašā rītā Saška devās pie kazakiem, lai nolīgtos par ganu, un kopš tā laika sāka dzīvot ciema sabiedrībai ganos. Viņš kļuva slavens visā apgabalā ar savu vienkāršību, no ciemniekiem saņēma iesauku „Saška Kristus” un kā gans bez maiņas nokalpoja, līdz tika iesaukts. Večuki, kuri švakāki, pie viņa uz ganiem nāca mēles trīt, sievas skrēja pie Saškas, lai aizmirstos no neprātīgu vīru grožojumiem, un nedusmojās uz Sašku par viņa mīlestību un slimību. Ar savu iesaukumu Saška iegadījās pirmajā kara gadā. Četrus gadus viņš sabija karā un atgriezās ciematā, kad tur izrikojās baltie. Sašku pierunāja doties uz Platovskas ciemu, kur vācās vienība pret baltajiem. Uz dienējiem feldfēbeli – Semjons Mihailovičs Budjonijs – bija atbildīgs par lietām šajā vienībā, un kopā ar viņu bija trīs brāļi: Jemeljans, Lukjans un Dennis. Saška devās uz Platovsku, un tur izšķīrās viņa liktenis. Viņš bija Budjonija pulkā, viņa brigādē, divīzijā un 1. Jātņieku kavalērijas armijā. Viņš devās glābt varonīgo Caricinu, apvienojās ar Vorošilova 10. armiju, sitās pie Voronežas, pie Kastornas un pie Ģenerāļa tilta Doņecā. Poļu kompānijā Saška bija kā vezumnieks jo skaitījās ievainots un tika uzskatīts par invalīdu.

Tā lūk, tas viss bija. Nu jau kādu laiku sāku pazīties ar Sašku Kristu un pārnesu savu lādīti uz viņa ratiem. Visai bieži sagaidījām rīta ausmu un līdzgaitojām saulrieti. Un, kad cīniņa spars mūs apvienoja, vakaros sēdējām pie lāsojošā vaļņa vai arī nokvēpušā katlā mežos vārijām tēju, vai līdzās gulējām uz nopļautiem laukiem, pie kājas piesējuši izsalkušo zirgu. □

Vija Laganovska ir viena stāstu krājuma un viena vēsturiska romāna autore. Tulkotāja. Joprojām „apsēsta” ar vēsturi un filozofiju, un pati ar sevi. Cer iemācīties rakstot nespoguļoties.

Agata Puvaļska – dzimusi Olkušā, absolvēja Jagaiļa Universitāti Krakovā (tiesību zinātne), sniedz juridiskās konsultācijas. Spilgta debija (2021) izvirzīja viņu Polijas dzejiskā avangarda kodolā. Turpinot dialogu ar vecāku paaudžu pārstāvjiem, viņa cenšas dabūt savos dzejoļos „neapraktīto pasauli”, tostarp „jauno laiku” cilvēku. Viena no konceptuāla literārā žurnāla *Kontent* redaktoriem. Izdevusi 4 grāmatas, jaunākā – *Funky Forest* (2024).

Agata Puvaļska

no poļu valodas atdz. Sergejs Moreino

«HAKA!», 2021

cilvēku zvēru un dievu zemei cauri

pabrauc gar mazdārziņiem iežogojumu sietiņā
nekustīgu lapotni koka būdiņu kobaltu apmazgātu hlorofilu
gar saplēstās džutas loksnēm ar brezentu piesegtiem maisiem
svaigā sniega aplenkumā pamestajām priedēm vara stumbriem
gar mucām salauztām šūpolēm saliektām ceļa zīmēm – kur tālāk?
tev priekšā estakādes balustrāžu moluski kā vīti gliemežvāki
tilti pāri mežu galotnēm – pabrauc gar ļodzīgām dzērvēm
ažūra konstrukcijām kontūrām no neprasmīgu šamaņu komiksiem
šie aizmirsa spalvas un burvību gar pūtēju sekciju kiltos
bezskaņas riteni ar sagumušu braucēju indigo slēpotāju
ar bambusa nūju bārdainu vīru uz skrejdēja
pabrauc gar neīstās puses laiku tu viens
un aizver acis lai to āboli tev neizkristu

soundbite

iekost skaņā lai smuki un lai neko nepateiktu
pateiktu kontrolētu tempu atbrīvotu vaibu no lapām
tad balss locījumu jēgu īsināt līdz esencei fons nav
vēlams parasti novērš uzmanību – *say it loud!* saukļu
izpārdošana ar nostājas kopsavilkumu īss vēstījums ķeras
riklē mākslīgs savijņojums pēc visu saullēktu un
saulrietu redzēšanas baltais kļūst par iecienītāko krāsu
sarkanais kļūst par iecienītāko krāsu krāsa kļūst
par iecienītāko krāsu (ja tev nav krāsas jākaunas)

izklaidē mani

izklaidē mani esmu šeit – uz plakstiņiem siekalas kempers un neprāts
road movie piecdesmit kilometrus cauri ciemiem nevis pa prērijām
glāžu ritmā tukšas kalorijas svešas garšas izņem ārā šos tēlus šo sapni
ieslēdz krāsnis palmu oranžerijā lai siltāk – acī litijs izkusis
tā virkne elektrodā izkaltis pulss ar mīnusu – izklaidē mani
nekas nenotiek tu nepielūdz mīlestību vien pieskares ripiņas
mirdzumu uz galda gaida izspļauta gaisma mana vienīgā izeja kopā ar tevi

par dīpītu kļūdams

bet pēcāk tev izzūd interese – tu nespēj
vietu atrast nedz bodes rindā nedz gultā
ballītē ilgi cerētajā ceļojumā tu savu dehermetizēto
matraci izklāj tur kur draugi atmosfēras
tas zaudē ar rahītisku čīkstēšanu tu izliecies
ka ir ērti uzzied sabrukums galvā lēzena balss
apdzejo svešus izpriecas un nekas nenotiek bet tomēr
viss nogurdina zīmju komplekts tekstā bez sastāva tējas
garša kaitina dienasgaismas lampa spilgta stihiska
mirkšķināšana nepriecē klusums un sekss tev arī nerūp tā
kā krāsas ieelpas eskalatori uz konveijera lentes tu plūsti
un tev liekas ka augšup taču zini pats ka neizdosies
ka šāda neieinteresēta pieeja šai pasaulei gan nebūs godīga

[city view I]

izgriezt no acīm šo daiļumu periodisko pakalnu
depresīvās aizas aizgainīt tauriņus dievus apbraukt
tādā pašā stāvoklī vakaru kā atkritumus pēc sevis atstāt
skatu kaut arī jauku prom dabūt pie vārtiem empātiju izmest
idilli kā balastu – ātrā tempā iesoļojot pilsētā troksni
uz ādas grafiti notetovēt jaunas domas kā klaboņu uz ielām
ar pūli elpas pārmiņ nogriezt to kas derīgs dabūt pie malas
sejas maigas laternas gaismas izgērbt kailas
nogulēt visu ko vien var sarullēt pilsētu dūrē
un atstutēt galvu jo saspēris pērkons

[city view I]

vārdu noglūnēšana žēl ka tie ir netīri tā pati viesnīca tā pati
gultā un alkas pēc pārmaiņām mūsos nepiezvanot ienāk
tikai domas mums garām pāiet spilgtās metamorfozēs it kā
krāsai dzīvība bija jāpiekaļ no radzenes noplūst pasaule šeit
bija nepārprotama asās šķautnēs tik irdena taču muskuļos
smieklī krājās un atlika vienīgi skābekli no elpas atāķēt
diverģencei diapazonu izmērit – un nu jau aizgāja

tava mēle

tavai mēlei nav radnieku – tā izdzīvoja izolētībā
ir jādefinē atskaites sistēma zemāk par klusumu
nenogurstošs flatters mobilās montāžas miglāji
tava mēle ir maņu aprīkojums labāks nekā vilcināšanās
kad tev būs jāapliecina: es neesmu
robots lai arī manas asinis dzelzi nesaista
no bildes ārā lienošs duncis domāts man

«PARANOJA BEBOP», 2022

saistību saraksts

viss sarindots – pienācīgā kārtā:

segmenti sektori shēmas formulas tabulas šķirkļi
kopas formācijas formas kategorijas grafiki grādi
sugas mutācijas šķirnes

pēc tam datu apstrāde piespiedu atbilžu atķeksēšana

i vai tas pieder, i kam tas piederas

i vai tas neder, i vai tas iederas

pakļausies iekļausies izšķīdīs iz-

plūdīs notonēs vai tomēr

d e t o n ē s

čīrlīdere atbalsta degsmi

būt *in motion* lai paslēptos padarītu šķērsli
par nesvarīgu (telpa nenoteikta laiks neskaidrs)
izeja pašķeļas satver vairākas svārstīgas ainavas
mērķus kas paveras arvien atšķirīgākā izskatā
ilgst vienu mirkli nebūt nav vājuma brīdis –
iznākumam ir balss noliekama pie malas mačs
starp kombinācijām kad šķietas ka nešķietas ka šķietas

skandskrāpis

ar domu saplūst brēkas pieaugums ielā maita,
neticu gan! Izgrūž viņa mute kad (...) stāsta
vēl vienu un vienu šoreiz no otrā gala – pirms
nofiksējas

jēga ir apgānīta nekam vairs nelīdzinās
nesanāks atgriezt atpakaļ arvienu apgriežas iegriežas
nemitīga skandēšana smadzenēs aug debesu
skrāpis

izklīdina

lai tvertu un citādi pārdēvētu
tad jau nesastings nevēlamos vārdos blīvijas puantes
izdara secinājumus pārveidojas vēlreiz atzīst
atšķirīgumu aizskaitās bezgalībā

(tā laikam var mieru sameklēt mantrā)

āda čaukst kad tai pārbrauc ar pirkstu
doma kļūst skaņa pirms nofiksējas

kovbojs bebop nāk pie prāta

alianse viegli pārmainās atkarībā no tā
kā psihopātija ir pieņemamāka kļūst nemanāms
ar ko varonis atšķiras no protagonistu un rīcība
no atliktā efekta tā tad kovbojs bebop izslēdz dzinēju
un dreifē mierīgi (viņa stāvoklī opcija ir stabila
auglīga) un nepieturot (kustība tomēr ir saistoša!)
aizmirst par iekšējo stabilitāti ņem līdzī uz klāja
visu kas iedarbina motorus un piegriež strāvu (vis-
labāk vienlaicīgi) lai uzpildītos pilnībā atvērtos

aģents paranoja salabo pasauli

ik pa laiku visam ir jāizmainās, lai viss paliktu pa vecam
Džuzepe Tomazi di Lampedūza, *Il Gattopardo* (parafrāzē)

[i]
aģents paranoja salabo pasauli tas sevišķais
risinājums nevienam nepatīk vardarbība
roka raud bet sit

[ii]
akselerators tiek atbrīvots no tā daļiņām
uzdevums ir nekustība *status quo* saglabāšana
neapdzīvotība vārdos iestājas jo žigli

[iii]
zilbju mājrupnieciskai kopai jānodrošina
veiksme jāizkausē *ego* mūžam nebija
redzēti tādi bezgalīgie darbalaiki
tāds piesārņojums ar saules gaismu

[iv]
tātad būs nekaunīgi ziņot par uzskatiem
saviem? plātņu nobīdi izraisīt lai gan
nekas neko (ne no vietas)

[v]
lai gan stiprinājumu pietrūkst
ugunsdzēsības kāpņu avārijas durvīs

[vi]
algoritms darbojas un saskan
rezultāts tabulā prātā nav jāsaskan
un šoreiz visam nu pienācis gals de-

[vii]
-formācijā/-as pretrunās kad aģents paranoja
salabo pasauli ar beisbola nūju,
uz skrituļslidām drāžas

Sergejs Moreino dzimis Maskavā (1964), kopš 1987. dzīvo Latvijā, Latvijas Rakstnieku savienības biedrs (1991). Piederēja t.s. „Avota/Rodņika” lokam, vadīja avīzes *Labrīt* krievu redakciju, veidoja piejūras pilsētu izdevumu *Vārds. Rīgas almanaha* galvenais redaktors (no 2021). Tulko no krievu, latviešu, poļu un vācu valodām krievu un latviešu valodās.

Atis Rozentāls

GANDRĪZ MEMUĀRI

Atis Rozentāls ir laikraksta *Diena* Latvijas ziņu nodaļas redaktors, tagad arī *Jaunās Gaitas* redkolēģijas biedrs, teātra mākslas apskatnieks.

Skat. viņa rakstus „Laipa – uz priekšu un uz augšu” pērngada ziemas numurā, „Atgriešanās pie Raiņa” š.g. pavasara numurā, un „Neparasti notikumi Sanfrancisko *Tirelī*” š.g. vasaras numurā.

Personiskā pieredze skatuves gaismās

Nevis izdomāts tēls, bet pats aktieris, režisors, ar mākslām saistīts vai nesaistīts cilvēks uz skatuves stāsta savu pieredzi. Protams, redīgētu, vairāk vai mazāk dramaturģiski sakārtotu un ieliktu zināmā formas ietvarā. Tomēr pieredze ir nepastarpināta.

Latvijas teātros (turklāt ne tikai profesionālajos) izrādes, kas balstās tīri autobiogrāfiskos notikumos un tiek pasniegtas pirmajā personā, ieņem aizvien pamanāmāku vietu. Vairāk gan platformu šādiem iestudējumiem dod nevalstiskie teātri. Jānošķir šādas izrādes no tām, kas veidotas „Verbatim” tehnikā, precīzi pierakstot un atdarinot kāda konkrēta cilvēka runāto, ieskaitot balss tembru, runas īpatnības un intonācijas (piemēram, *Latviešu stāsti* un *Jaunie latviešu stāsti* Jaunajā Rīgas teātrī). Reizēm gan personiskās pieredzes stāsti iekļaujas arī šādos iestudējumos. Tāpat mūsdienu teātrī ir sastopami arī tādi gadījumi, kad dramaturga vai viņa tuvinieku personiskā pieredze kļūst par pamatu lugai, taču izrādē varoņus tomēr spēlē aktieri, nevis autori paši. Tādas ir vairākas Rasas Bugavičutes-Pēces lugas, kuras fakta līmenī jāpiemin, bet analīzi atstāšu kādai citai reizei.

Nav iespējams vienā rakstā aptvert visus gadījumus, kad personiskā pieredze fiksēta izrādes formā, taču vienlaikus var pieminēt vairākas nosacītas grupas, kā šādus iestudējumus iedalīt.

Izrunāt sāpīgo

Pēc aiziešanas no Jaunā Rīgas teātra (JRT) ar savām emocijām atsevišķu izrāžu veidā dalījās divi dažādu paaudžu aktieri. Izrādes saturiski ir tikpat atšķirīgas kā paši mākslinieki, bet to rašanās dzinulis faktiski ir līdzīgs – nepastarpināti vērsties pie skatītājiem, iegūt zināmu atbalstu (lai neteiktu – mierinājumu) un pārliecību, ka, pametot tik prestižu teātri,

viņi joprojām ir spējīgi atrasties aktīvā aprītē un pulcēt zālē skatītājus. Runa ir par Ģirtu Krūmiņu un Gerdu Lapošku, kuri no teātra aizgāja paši, bet tas nenozīmē, ka šis lēmums abiem bija viegls.

Ģirts Krūmiņš ilgus gadus bija viens no JRT aktieru kodola, tad paziņoja par aiziešanu no teātra, un uz skatuves atgriezās Jevgeņijas Šermeņevas (KatZ Rīga) producētajā solo izrādē *Vientuļās planētas sala*. Likās, ka aktierim ir svarīgi publiski dalīties ar emocionālajiem pārdzīvojumiem, kas mudinājuši tik krasi mainīt dzīvi, pārtraukt sekmīgu karjeru prestižā teātrī. Tāpat likās, ka gluži cilvēciski aktieris vēlas uzticēties skatītājam līdz šim nepiedzīvotā atklātības pakāpē, daloties arī ar intīmām savas dzīves detaļām. Taču sižetiski stāsts ir par to, kā aktieris, dodamies ceļojumā, nonāk karantinā Covid-19 dēļ, un tieši izolācija no ārpusaules sekmē viņa pārdomas par savu dzīvi. Izrādi skatījos Ģertrūdes ielas teātrī, kur to rāda telpā, kas ikdienā tiek lietota kā skatītāju foajē. Tajā ir ļoti tuva distance starp skatītājiem un aktieri, un pirmajās izrādēs varēja just, ka Ģirta Krūmiņa acis instinktīvi tomēr tiecas skatīties pāri publikai, nevis nodibināt nemitīgu kontaktu ar skatītāju acīm. Tāpat varēja just arī zināmu satraukumu, apzinoties, cik privāts ir izrādes saturs.

Gerds Lapoška studēja īpaši JRT vajadzībām organizētajā Latvijas Kultūras akadēmijas (LKA) kursā, iestudēja vienu izrādi kā režisors, un tad, līdzīgi kā viņa kursabiedrs Matīss Ozols, nolēma no teātra aiziet. Aktieris, kurš bija ieguvis zināmu popularitāti un uzskatīts par vienu no perspektīvākajiem un interesantākajiem vienaudžu vidū, izveidoja monoizrādi *Goodbye, February/Uz redzi, februāri*, ko parādīja dažas reizes bijušās skolas ēkā, kas nākotnē paredzēta laikmetīgās mākslas centram „Kim?”. Interese par iz-

rādi bija liela, jo skatītāji cerēja uzzināt, kas tad īsti notika JRT, kā rezultātā Lapoška to pameta, tomēr izmestais āķis īsti cerības neattaisnoja, jo izvairījās no skandalozām detaļām. Sadarbībā ar režisori Annu Klišāni, horeogrāfi Ramonu Galkinu, video māksliniekiem Inetu Sipunovu un Marku Frīdbergu, komponisti Elīzu Dombrovsku un vēl plašu atbalsta komandu veidotā izrāde bija kā aktiera vizītkarte, gremdējoties atmiņās un mēģinot saprast, ko sola nākotne. Arī te atklātības pakāpe bija visnotaļ augsta, bet izrādei nepiemita īpašs dramatisms, jo jauns, radošs cilvēks sev dzīvē vietu atradis. Vismaz gribas tā cerēt.

Ukraina ir blakus

Kopš Krievijas pilna mēroga iebrukuma Ukrainā Latvijas teātros ir parādījušies vairāki darbi, kuros piedalās ukraiņu aktieri (vai vienā gadījumā pat ne profesionāla aktrise). Tie ir nepastarpināti traumatiskas pieredzes stāsti, un lielā mērā tiem ir psihoterapeitiska nozīme attiecībā uz aktieriem, kas darbos ir iesaistīti. Jau 2022. gada novembrī Dirty Deal Teatro parādīja Sofijas Meļņikovas monoizrādi *Drama Queen*, kas vēlāk ieguva „Spēlmaņu nakts” nomināciju kā mazās formas izrāde. Dramaturģe un aktrise Sofija Meļņikova kopdarbā ar režisoru Valteru Sīli piedāvāja emocionāli ļoti sakāpinātu, bezspēcīgu dusmu un naida pilnu iestudējumu, atklājot Ukrainas kara drāmas izraisītās psiholoģiskās traumas, vienlaikus iezīmējot arī

aktrises personisko attiecību peripētijas kā papildus faktoru viņas emocionālajai spriedzei. Taču, skatoties izrādi, brīžiem radās sajūta, ka skatītājam pret savu gribu būtu jājūtas līdzvainīgam, kas tā nav un nevar būt. Sofija Meļņikova turpina strādāt Latvijā – „Skolas somas” programmā, kurā teātri gatavo izbraukuma izrādes un rāda tās skolās, ir pieteikts Sofijas Meļņikovas iestudējums *Distance*, kura stāstu, kā vēsta anotācija, veido pašu aktieru atmiņas par viņu pusaudžu gadiem, par piedzīvoto, pieļautajām kļūdām un dažāda veida atkarībām. Šī raksta tapšanas brīdī izrāde vēl nav rādīta, bet iezīmē faktu, ka dokumentālais žanrs tiek turpināts.

Personiskās traģēdijas rūgtums piemīt arī Willa teātra iestudējumam *Ukraiņu stāsti. Svitlana*, kura galvenā varone Svitlana Kudriavska ar meitu dzīvo Latvijā, bet viņas dzīvesbiedrs gāja bojā Ukrainas karā. Svitlana nav profesionāla aktrise, bet mācījies cirka skolā, kas ir par iemeslu tam, ka cirks viens no iestudējuma vadmotīviem. Režisors Varis Piņķis nav centies ar kaut kādiem efektiem papildināt autobiogrāfisko monologu, kuram ir divas izteikti atšķirīgas daļas – atmiņas par bērnību un jaunību Ukrainā un kara laika traģisms, zaudējot tuvāko cilvēku. Atzīnīgi vērtējams ir režisora lēmums nelikt galvenajai varonei katru reizi stāstīt epizodi par vīra nāvi aci pret aci ar skatītājiem – Svitlana aiziet aizkulisēs, un traģiskais stāsts izskan ierakstā.

Personiskā pieredze, mudinot skatītājus iztēloties, kāda būtu viņu dzīve kara apstāk-

Valtera Sīļa izrāde *Ik dienas ļauj* Valmieras iedzīvotājiem un viesiem iejusties līdzīgas pilsētas ikdienā kara skartajā Ukrainā. sēžot burtiski ielas malā. Kopā ar latviešu aktieri Jāni Kroni te piedalās trīs ukraiņu aktieri.

Foto Lita Millere

ļos, caurvij Valmieras vasaras teātra festivālā šā gada augustā parādīto Valtera Siļa izrādi *Ik dienas*, kurā bez Jāņa Krona piedalās trīs ukraiņu aktieri Natalka Kobizka, Konstantīns Tiščenko un Hrigorijs Baklanovs. Uztādāt sēdvietas ļoti tuvu ietves malai, darbībā faktiski tiek iesaistīti arī garāmgājēji un automašīnas, kas brauc pa Valmieras (vai citas pilsētas, jo izrādi rādīja arī Daugavpilī un Rēzeknē) galveno ielu. Ar to izrāde būtiski atšķiras no citām – aktieri runā savā vārdā, taču viņi raksturo pēc izmēra līdzīgas pilsētas situāciju Ukrainā un beigās sniedz visai lietišķus, bet tieši tāpēc vēl jo vairāk biedējošus padomus, kā rīkoties kara gadījumā.

Es un mans tēvs

Attiecības ar tēvu latviešu teātrī ir tēma, pie kuras dramaturgi un režisori atgriežas ar izteiktu regularitāti. Tikai pieminēšu, bet garāk neanalizēšu Elmāra Seņkova 2019. gada iestudējumu *Par tēviem* Latvijas nacionālajā teātrī, kā arī jau minētās Rasas Bugavičutes-Pēces lugas *Tēvs Klusums* iestudējumu Valtera Siļa režijā Liepājas teātrī šā gada pavasarī, jo šajās izrādēs tomēr distance starp vēstītāju un autoru ir lielāka. Taču vairākās izrādēs aktiera attiecības ar tēvu parādās absolūti tieši.

2023. gada decembrī Dirty Deal Teatro notika iestudējuma *Mantojums* pirmizrāde, un tas ir dramaturģes Annas Belkovskas stāsts par savām attiecībām ar tēvu kopš bērnības, atklājot arī psiholoģiski traumatisku pieredzi, bet izrādes otrajā daļā tādā kā kabare formātā caur absurda estētiku attēlojot iesaistīšanos tēva aprūpē situācijā, kad citi tuvinieki atrod ieganstus šajā procesā neiesaistīties. Neviens no trim izrādes dalībniekiem nav profesionāls aktieris, Jānim un Viesturam Baložiem te ir drīzāk atbalsta funkcija, saturiski tas ir Annas stāsts. Dramaturgam Jānim Balodim gan pašam ir pieredze, uzstājoties kā vienīgajam aktierim izrādēs *Nacionālais attīstības plāns* (2012) un *Kas notiks rītdien?* (2016). *Mantojuma* struktūra parāda iespēju, ka viena izrādes dalībnieka pieredzes stāstā var piedalīties arī citi aktieri, kuri konkrētajiem notikumiem nav bijuši i ne tuvumā.

Publicitātes foto

Willa teātra iestudējumā *Mana tēva nāve* aktieris un režisors Varis Piņķis izdzīvo sava tēva mūža nogali un parāda tuvinieku rūpes par mirstošo cilvēku.

Režisors Varis Piņķis Willa teātrī rāda iestudējumu *Mana tēva nāve*, kurā piedalās pats, kā arī viņa radinieks, pusaudzis Antons Piņķis. Zēns atveido nespēcīgu, mirstošu sirmgalvi, bet aktieris iziet vēlreiz cauri nebūt ne vieglajam kopšanas un uzraudzīšanas procesam, vienlaikus iezīmējot emocionālo saikni kopš bērnības. Tēva nāve kā izrādes tapšanas impulss ir arī Artūra Čukura monoizrādē *Turi mani cieši* Ģertrūdes ielas teātrī, kuras forma sākumā viņ – aktieris klusēdams uz gaisā dažādus priekšmetus, kas, krītot uz baltas grīdas, veido neparastu ainavu. Taču caur šo vizuālo pieeju, faktiski radot instalāciju, Čukurs pievēršas stāstam par tēvu un viņa nāvi. Tādējādi skatītājs tiek vests pie stāsta kodola no pavisam citas puses, nonāc pie dokumentālas liecības.

Augšanas sāpes

Jaunu cilvēku pašizpaušme un vēlme nofiksēt sevi konkrētā dzīves brīdī vai kādu būtisku notikumu, kas ietekmējis turpmāko ceļu, ir divu Dirty Deal Teatro izrāžu centrā. Hronoloģiski agrākais ir Klāva Kristapa Košina autobiogrāfiskais stāsts *Konklāvs* (2021., „Spēlmaņu nakts” balva), kurā aktieris un režisors rekonstruē reālus notikumus, kad viņš iesaistījies narkotiku tirdzniecībā un ticis par to aizturēts. Līdzīgi kā *Mantojumā*, arī *Kon-*

klāvā bez galvenā varoņa, kura pieredze ir vēstījuma pamatā, darbojas vēl divi aktieri – Endīne Bērziņa un Jurģis Lūsis. Dramaturģes Diānas Kondrašas strukturētais stāstījums stāsta par izvēlēm, pie kurām jānonāk, iesaistoties riskantos darījumos. Ar *Konklāvu* Klāvs Kristaps Košins absolvēja Latvijas Kultūras akadēmiju kā režisors, savukārt viņa izrādes partnere Endīne Bērziņa 2024. gadā maģistra darbam iestudēja autobiogrāfisku izrādi *Es*. No visām aplūkotajām Bērziņas izrādē ir vismazāk trauksmes un dramatisma un visvairāk pašironijas. Piesaistot draudzenes no grupas „Trīsas” – Sabīni Alisi Ozoliņu un Jeti Annu Puriņu – ir tapis jaunas sievietes pašportrets, ironizējot tiklab par pagātņi, kā iespējamo nākotņi. Tā ir izrāde, kuras autore nākusi dalīties ar to, kas viņai ir, nevis vēlas kompensēt emocionālas traumas. Un izrādās, vielas pietiek arī šādā gadījumā.

Ingas Tropas izrādē *Pārcēlāja Dirty Deal* Teatro skatītājam tiek piedāvāti neparasti spēles notikumi – viņam jāatguļas saliekamajā gultā, ar kādām papildīts spēles laukums. Tādējādi aktrisi izrādes laikā izdodas redzēt maz, ir viņas stāsts, balss, gaisma, skaņa. Stāsts par reālu ceļojumu ar veselības apdraudējumu savijas ar traumatiskām bērnības atmiņām par seksuālu izmantošanu, tādēļ saprotams, ka aktrise vēlas kaut kādā ziņā distancēties no nemitīga tieša acu kontakta ar skatītāju. (Apgulties uz paklājiem piedāvā arī jau pieminētās izrādes *Mantojums* otrajā daļā).

Valmieras vasaras teātra festivālā šogad personiskās pieredzes stāsti parādījās vairākos iestudējumos (izrādi *Kaimiņš no dzeltenās mājas*, kas notika dokumentālā vidē Sedā, diemžēl nepaspēju noskatīties). Latvijas Kultūras akadēmijas 4. kursa studentu izrādē *Kristāla bērni* topošajiem aktieriem bija uzdots atrast un maksimāli precīzi atveidot kādu vienaudzi, taču viens no studentiem – Sergejs Smikovs – pašā Elmāra Seņkova iestudējuma sākumā ļoti emocionāli atklāja Latvijā dzimuša krieva emocionālo stāvokli uz Ukrainas kara fona, trauksmes sajūtu kāpinot ar neziņu par profesionālo nākotņi – latviešu teātri viņu neņems akcenta dēļ, Čehova teātris, cik noprotams, konkrētajam aktierim darbu nesola, bet piedāvājums doties strādāt Tallinas Krievu teātrī biedē – tas nozīmē iejusties pilnīgi jaunā vidē, mācīties igau-

ņu valodu. Atklātības pakāpe, ar kādu savā dvēseles diskomfortā dalās jaunais aktieris, ir ārkārtīgi augsta.

Pieaugšana – tā saucas Jāņa Baloža inspirēts projekts Lubānā, kur uzklausi 73 dažādi cilvēki, no kuriem iegūti vairāk nekā 330 stāsti. Šis ir kopienā balstīta teātra paraugs, kuru, atkarībā no producēšanas veida, tikpat labi varētu rādīt arī kādā neatkarīgajā profesionālajā teātrī, lai arī izrādes dalībnieki ir neprofesionāli aktieri. Lubānas lietišķā teātra grupa, gan Balodim nemitīgi uzsverot, ka tā atšķiras no amatiereteātra pēc savas struktūras un izrādes tapšanas veida, tomēr ir izvēlējusies piedalīties amatiereteātru pasākumos un iekļuvusi starp 11 labākajām izrādēm 2023./24. gada sezonā. Izrādē piedalās tikai seši aktieri, un, lai struktūru sarežģītu vēl vairāk, viņi paši savus stāstus lielākoties nestāsta – kad kāds norunājis monologu, skatītājiem tiek atklāts, ka šis gadījums patiesībā noticis ar kādu citu klātesošo. Iegrožojot jaunības atmiņas precīzā struktūrā, izrāde pakāpeniski rada kopienas kā vienota, dzīva organisma sajūtu, kur cilvēki respektē viens otra pieredzi un dalās ar to.

Neparasta pieeja pieredzes stāstiem ir Ivetas Poles iestudējumā *daudz laimes dzimšanas dienā*, kas tika parādīts Valmieras vasaras teātra festivālā. Trīs aktrises sievietes un horeogrāfs Rūdolfs Gediņš izrādes pirmajā daļā paralēli divās telpās grupās sadalītiem skatītājiem stāstīja grūtniecības un dzemdību pieredzi, taču, tā kā stāstījums notika vienlaikus, varēja būt situācija, ka vienā telpā aktrise dalās savā personiskajā pieredzē, bet aiz sienas šo pašu stāstu vēsta aktrise, kas pati to nav piedzīvojusi. Vai, teiksim, Rūdolfs Gediņš stāsta par savas sievas dzemdībām, bet otrai grupai aktrise, kas nav Gediņa sieva, stāsta šo notikumu no sievietes pozīcijas, nenosaucot vārdus vai uzvārdus. Šajā izrādē, cik noprotams, konkrēti pieredzes stāsti tika rediģēti, pārveidoti un transformēti, nojaucot robežas starp dokumentalitāti un iztēli.

Ir aktieri, kā Zane Daudziņa, kas savas atmiņas vai dienasgrāmatas uzraksta grāmatās, kas kļūst par bestselleriem. Otrs variants ir iestudēt autobiogrāfisku izrādi. Veiksmīgu rezultātu iespējams sasniegt abējādi. □

Sandra Bondarevska

IEGULDĪJUMS NĀKOTNĒ

Sandra Bondarevska - rakstniece, tulkotāja, žurnaliste, publiciste un sabiedriska darbiniece. Latvijas Rakstnieku savienības un Dramaturgu asociācijas biedre, Pasaules Latviešu Amatieru Teātru savienības (PLATS) priekšsēde. Dzimusi Rīgā, kopš 2006. gada dzīvo Īrijā. Aktīvi darbojas diasporas latviešu sabiedriskajā un kultūras dzīvē.

Latviešu teātru dzīve ārpus Latvijas

Pēdējo gadu teātrinieku rosīšanos diasporā par latviešu amatiereteātru kustības atdzimšanu droši vien nosaukt nevar, jo nav jau kam atdzimt. Profesionālo teātru aktieri un režisori, kas pēc Otrā pasaules kara devās bēgļu gaitās un, pēcāk nonākuši savās jaunajās mītnes zemēs, dibināja teātra ansambļus, nav uzskatāmi par amatieriem. Tie galvenokārt bija teātra profesionāļi, kas turpināja kopt skatuves mākslu Austrālijā, Ameri-

kā, Kanādā. Kopš tā laika teātra dzīve ārpus Latvijas ir mainījusies, un šobrīd pasaulē, visvairāk Eiropā, amatiereteātru ansambļus veido pēdējo divdesmit gadu laikā no dzimtenes izbraukušie latvieši, teātra entuziasti, kuru vidū tikai retais pieskaitāms profesionāļu kārtai.

Lai arī pirmās jaunāko laiku amatiereteātra kopas aktīvi vai mazāk aktīvi darbojas jau

Atklātā jūrā. Slavomira Mrožeka absurda lugu uz Rīgu bija atvedis Birmingemas Mazais teātris.

Bērnu un jauniešu teātra nometnes Stāmerienā dalībnieki, meistarklašu vadītāji un organizatori.

Foto: Guntars Līcis

desmit un pat vairāk gadu, kustības strauja izplatīšanās un uzplaukums sākās ar Pasaules Latviešu Amatieru Teātru savienības (PLATS) dibināšanu 2021. gadā, kas cieši pieturas uzstādījumam – ik mēnesi klātienē vai attālināti sarīkot vismaz vienu kopīgu pasākumu teātrājiem. Lai kāds arī būtu katra šī pasākuma mērķis – režisoru vakara sarunas, daloties pieredzē; meistarklases gan jauniešiem, gan aktieriem, kuriem jau ir skatuves pieredze; festivālu rīkošana Latvijā vai kādā no mītnes zemēm, tie neļauj iegrimt bezdarbībā un uztur teātra garu. Visi šie pasākumi ir brīvi apmeklējami ikvienam, neatkarīgi no tā, vai interesents ir vai nav PLATS biedrs, vai dalībnieks dzīvo un teātri spēlē ārpus Latvijas vai Latvijā, un vai viņš vispār spēlē teātri vai tikai grasās to darīt kaut kad nākotnē.

Tāpat kā amatierteātri Latvijā, arī diasporā teātri rīko teātru festivālus. Desmit gadu jubileju šogad svinēs teātru festivāls „LAIPA”. Šā gada augustā Norvēģijā jau ceturto reizi notika festivāls „Bergenā teātru pavasaris”,

ko rīko latviešu teātra kopa LATiBergen, savukārt Latviešu Kultūras Centrs Birmingemā (Lielbritānija) diasporas amatierteātrus novembrī pulcinās festivālā „Starp piecām salām”, kas arī tiek rīkots nu jau ceturto reizi. Iespaidīgākais un nozīmīgākais pasākums, kurā kopā sabrauc vairāk nekā 20 diasporas amatierteātru, neapšaubāmi ir saiets „PLATS solis”. Tā laikā notiek ne tikai plaša teātra izrāžu, meistarklašu, diskusiju, izrāžu analizēšanas, zibakciju, bet arī paralēlas kultūras programma, aicinot tajā piedalīties arī citas mākslinieciskās pašdarbības kopas, un rīkojot vietējo latviešu mākslinieku izstādes. Gan teātra ļaudis, gan skatītāji bez ierobežojumiem šā gada saietu „PLATS solis” varēs apmeklēt no 10.-13. oktobrim Stokholmā.

Kopējā pārskatā pieminama arī kāda pavisam jauna tradīcija, kas aizsākās tikai 2023. gadā XXVII Vispārējo latviešu Dziesmu un XVII Deju svētku laikā, un tas ir diasporas teātru festivāls „Dāvana Latvijai” Rīgā, kas šogad neplānoti sakrita ar „Rīgas pilsētas svēt-

kiem 2024". Lai arī minēto svētku programmas ne pagājušajā, ne šajā vasarā oficiāli „Dāvana” nebija iekļauta, tomēr kopējo pasākumu klāstu ar piecām izrādēm tā noteikti papildināja. Šā gada augusts Latvijā diasporas teātrājiem jo plašāks izvērtās arī ar dalību Latvijas amatierteātru svētkos Valkā, kur piedalījās gan PLATS amatierteātru pārstāvji no vairākām valstīm, gan tika izrādīti pat divi iestudējumi – Murada Hodžirbajeva *Šakāļu uzbrukums*, kas tapis Londonas teātrī „Trepes”, un Birmingemas Mazajā teātrī tapusi izrāde Slavomira Mrožeka *Atklātā jūrā*.

Īpašu rindkopu gribu veltīt diasporas teātru jaunajai paaudzei. Ar Sabiedrības Integrācijas fonda atbalstu PLATS šovasar jau otro reizi rīkoja vasaras nometni, kurā satikās Latvijas un diasporas bērni un jaunieši no piecām valstīm – Lielbritānijas, Norvēģijas, Īrijas, Itālijas un Zviedrijas. Pirmā šāda nometne 2022. gada vasarā notika Lielbritānijas Daugavas Vanagu īpašumā „Straumēni”, šovasar nometnes vieta bija Latvija, Stāmeriena, kur vairākas nodarbības notika arī krāšņajā Stāmerienas pilī, kas bija izvēlēta ne tikai kā vēsturi izzinošs objekts, bet arī kā pateicīga vieta iztēles rosināšanai un aktiermākslas nodarbību norisei. Jau gatavojoties pirmajai nometnei „Straumēnos” 2022. gadā gan nometnes rīkotāji, gan pedagogi bija gatavi tam, ka diasporas bērnu un jauniešu ikdienas dzīve noris mītnes zemes valodā, un apzinājās, ka darbs ar šiem jauniešiem nebūs viegls. Gan mītnes zemes skola, gan citu tautību draugi, gan ārpuskolas nodarbības un apkārtējā vide vislielākā mērā ietekmē valodas lietošanu. Vai gan kāds būtu jāpārliecina, ka maz lietota valoda pazūd gana ātri pat tad, ja tā ir latviešu valoda mājas un tiek cītīgi lietota ģimenē. Ja valoda netiek papildus kopta, tā pazūd ne tikai trešajā un ceturtajā paaudzē, bet ne reti jau otrajā. Risinājums, protams, ir latviešu skoliņu nodarbības nedēļu nogalēs, taču bērni un jaunieši, īpaši pusaudžu vecumā, bieži vien atsakās tās apmeklēt. Stingrākie vecāki uzstāj un teju ar varu atvasei liek doties uz latviešu skoliņu, maigākie piekāpjas, sak, neies jau bērnu mocīt. Ar teātri situācija ir cita. Te mācības, to tradicionālajā izpratnē, nenotiek. Te nav mācību grāmatu un burtnīcu, nav jāpilda tik apnicīgie mājas darbi un jāiekaļ gramatikas likumi. Te latviešu valodas apgūšana

notiek caur dialogiem partnerībā, darbībā, attieksmes un emociju izpaušanā uz skatuves. Te valoda, tostarp visai sarežģīti teksti, tiek slīpēti līdz niansēm, kur lielais „kontroldarbs” taču būs pirmizrāde, un tam jāgatavojas nopietni. Te tiek strādāts pie pareizas patskaņu, līdzskaņu, divskaņu izrunas, uzsvāriem teikumā un vēl cita simts un viena sūkuma skatuves runas kontekstā. Sākot iestudējumu, jau pirmais lugas lasījums lomās ir visīstākā un vienlaikus aizraujošākā latviešu literatūras un valodas mācību stunda, kas turpinās un attīstās teju visas sezonas garumā. Turklāt – teksts, kas izspēlēts un pārdzīvots uz skatuves, nekad neaizmirsīsies tik ātri kā dažkārt skolas mācību stundās apgūtais. Un, protams, mazsvarīga nav arī balva par paveikto, tātad apgūto. Ja šāda „skolas gada” noslēgumā „skolēns” saņem gan vecāku, gan vienaudžu atzinīgus aplausus un ziedu pušķi pirmizrādes dienā. Ja vecāki notic un dzīvo līdzīvi viņa spēlei uz skatuves, apsveic un lepojas ar savu bērnu-aktieri, tad lielāku godalgu grūti iedomāties. Kāpēc to visu stāstu? Laikam jau tāpēc, ka esmu pārliecināta, ka teātris pilda un uztur ne tikai amatierteātra mākslas, bet arī latviskās izglītības un latviskuma saglabāšanas funkciju, kas, iespējams, ir pati nozīmīgākā diasporā. Katrā gadījumā tas noteikti ir ieguldījums nākotnē. □

Kristiāna Štrāle-Dreika

PAGASTS VĒL EIROPARLAMENTU

K O M I S K S S K E Ć S

Kāda neliela Latvijas pierobežas ciema vēlēšanu iecirknis. Liāna un Ināra pabeidz iekārtot iecirkni, gatavo aplokšnes un visu pārējo.

Liāna. Kaut nu pietiktu aplokšņu!

Ināra. Visam pagastam pietiek, bet daudzi jau neatnāks!

Liāna. Pagastam! Var taču balsot arī no citurienes.

Ināra. Kā tad – viņiem pašiem savi iecirkņi.

Liāna. Varbūt no Rīgas brauks. Radi vai viesi – sestdiena tomēr. Kāziniekus redzēju pie „Eglienu” viesu nama vakar.

Ināra. Tā, drīz jau jāsāk... Kur Elīna?

Liāna. Būs jāzvana, nevar taču vēlēšanu komisija nepilnā sastāvā... (*Ienāk salikusi večiņa*)

Večiņa. Labdien!

Ināra. Labdien! Būs jāuzgaida, vēlēšanas nav sākušās.

Večiņa. Kaut nu sagaidītu! Gribas par mazmazdēliņu nobalsot, viņš tikko skolu pabeidzis, darbiņu kādu vajag un ja tur Eiropā ir vietas...Viņš taču angļu valodu zina!

Liāna. Tūlīt atnāks trešā vēlēšanu komisijas pārstāve... Vai ir līdzī pase? (*Večiņa iedod pasi. Liāna pārsteigta*). Kā? (*Večiņa izslīenas un nosien lakatu*). Jā, tā esmu es!

Ināra. Nu, gan, Elīn!

Elīna. Gatava skaitīt balsis!

Liāna. Vēl jau nevienas nav.

Ināra. Nav ko ampelēties, sēžam katra savā vietā! (*Visas apsēžas aiz galdiem. Nevieni nenāk. Klusums*).

Liāna. Cik kluss... Drīz būs burzma, rindas.

Rakstu tad, kad patiešām ir, ko teikt, jo laikmetiem mainoties jau radīts gana daudz lasāmvielas. Esmu uzrakstījusi gan drāmas, gan komēdijas un prieks, ka tās iestudē. Tikpat svarīgi, ka arī publicē, lai pēc gadiem simts, kad kāds pētīs latviešu literatūru, varētu secināt, ka bija arī dramaturģija. Manas lugas var izlasīt lugu krājumos *Cilvēkzvērs*, *Cilvēktīkls*, un *Cilvēksvelme* kopā ar citu autoru lugām. Radoši izpaužos, arī vadot biedrību „Dramaturgu asociācija”, kuru pirms pieciem gadiem nodibinājām kopā ar domubiedriem.

Elīna. Vēl agrs, kurš tik ātri celsies.

Ināra. Ja celsies, vai mazums vasarā laukos darbi jāp dara.

Liāna. Vai tad vēlēt nav svarīgs darbs?

Ināra. Es arī pametu darbus un esmu šeit.

Elīna. Mājas ir mājas, bet uz šejieni jāpucējas, jābrauc, jānāk.

Liāna. Kas tur ko neatnākt tik saulainā laikā.

Ināra. Tad kā reiz āra darbus ap dara!

Elīna. Jā, kad lietus, tad arī nenāk. Jo lietus. Meitenes, uzdziedam kaut ko? Tāda nīkšana...

Ināra. Nu, Elīna!

Liāna. Laba doma! Varbūt kāds ies garām, izdzirdēs un ienāks! (*Elīna uzsāk dziesmu, Liāna piebalso, pēc tam arī Ināra.*)

Ināra. Nenostrādāja.

Liāna. Kā domājat, kas uzvarēs vēlēšanās?

Ināra. Tie paši, kas pie varas, kurš gan cits.

Elīna. Jauniem spēkiem jānāk. Ko viņi ir izdarījuši? Sēž tur jau kuro gadu, lielas algas saņem un līdinās ar specreisiem par mūsu naudu...

Liāna. Kamēr gaidām, varam pašas nobalsot. Es pirmā! (Ņem savu pasi un iet pie Elīnas to pierēģistrēt, tad pie Ināras saņem vēlēšanu lapiņas.)

Ināra. Tikai nebalso par to partiju, kurā tas krāpšanas skandāls.

Liāna. Kādas krāpšanas?

Ināra. Deputāts, kas krāpa savu sievu.

Elīna. Kāds tam sakars ar darbu Eiroparlamentā, viņiem varbūt tāds ģimenes modelis?

Liāna. Vienmēr var izvītot, kas nepatīk!
(*Iemet urnā savu aploksnī.*) Kura nākamā!

Ināra. Nevaru izdomāt, par ko balsot!

Elīna. Tad es!

Ināra. Tikai nebalso par to partiju, kur Bertas dēls! Tas jau zaga un meloja no bērnodārza vecuma, nav ko Eiropā blamēties...

Elīna. Toties viņi ir par to, lai suņus neturētu ķēdēs! (*Veic nepieciešamās balsošanas procedūras, neaizmirstot arī sevi nofotografēt ar telefonu.*) Tas ir svarīgi un klimatu ietekmē! Ināriņ, tava kārta!

Ināra. Nevaru izdomāt! Vēl padomāšu.

Liāna. Domā ātri, kamēr nav vēl cilvēki un rindas!

Ināra. Patīk Mārtiņš, bet Reinis tāds praktiskāks, savukārt Robertam ir pieredze!

Elīna. Es visās vēlēšanās balsoju tikai par sievietēm!

Ināra. Man jāpadomā... (*Veic nepieciešamās balsošanas procedūras, viņai gan tas iet grūti un lēni.*) Par šo partiju neko nebiju dzirdējusi, te arī pilnīgi nepazīstami uzvārdi. Šie, šķiet, no kaimiņvalsts vēlēšanās iemaldījušies, diez vai latviski prot... Šim vai nebija krimināllieta? (*Liāna mēģina pielavīties, paskatīties, par ko Ināra balso. Ināra pamana.*) Elīn!

Elīna (*iegrimusi savā telefonā*). Nu?

Ināra. Šķiet, ka vēlēšanu komisijas pārstāve pārkāpj noteikumus!

Elīna. Lūdzu ievērot kārtību vēlēšanu iecirknī, neveikt spiegošanu, aģitāciju un citas Eiropai kaitnieciskas darbības!

Liāna. Tikai piegāju, lai piedāvātu palīdzību. (*Apsēžas savā vietā.*)

Ināra (*turpina savu politisko meditāciju*). Aktieri, mūziķi, cirka mākslinieki, psihiatri, vismaz pazīstami vārdi, bet nu ko viņi Eiroparlamentā...? Viss. (*Ar dziju nolemtību balss tonī.*) Nav par ko balsot. (*Pie Ināras pieiet Elīna.*)

Elīna. Vai kaut kā varu palīdzēt?

Ināra. Es pati. „Pats cīnies, palīdz, domā, spried un sver, Pats esi kungs, pats laimei durvis ver,” reiz teica Rainis. Par kuru labprāt nobalsotu... Vienmēr visu daru pati. Arī smagos darbus! (*Beidzot aizlīmē un iemet aploksnī urnā, pāri palikušās*

lapiņas rūpīgi noslēpj savā rokassomiņā.) Viss. Vairs neko nevar mainīt.

Elīna. Tieši tagad viss sāks mainīties! Nu gan vēlētājiem jānāk!

Ināra. Vismaz Edvīns varēja atnākt... (*Pieiet pie loga, skatās pa to.*)

Elīna. Kas tad tev... Tu jau savā bibliotēkā esi pieradusi sēdēt un gaidīt, vai kāds vispār atnāks. Biju cerējusi, ka būs kāda jautrība. Atnāks interesanti tipāži, būs interesantas situācijas...

Liāna. Vākt materiālu teātra izrādei?

Elīna. Nu, ja! Bet, klau, iemet kaut kādā skolas vecāku čatā! Lai nāk balsot!

Liāna. Nē, nē, tas nelikumīgi.

Elīna. Pagasts uzticējies mums, trīs skolas darbiniecēm izlemt Eiropa nākotni, nu skaisti!

Ināra. Nāk!

Elīna. Laimes lācis?

Ināra. Ai, nē, aizgāja garām... (*let prom no loga.*)

Elīna. Edvīns?

Ināra. Ainārs.

Liāna. Kaut kas jādara tomēr, tā nevar, ka neviens nenāk vēlēt!

Elīna. Nav mūsu atbildība. Mēs savu izdarījām.

Ināra. Ko lai dara, lai tie vēlētāji būtu aktīvāki? It sevišķi vīrieši!

Liāna. Izlēmu, ko darīt.

Ināra. Nu?

Liāna (*Iepni.*). Kandidēšu nākamajās Eiroparlamenta vēlēšanās! Tad vismaz kaimiņi, radi un tavu audzināmo vecāki atnāks!

Ināra. Liāna, es par tevi!

Elīna. Kā trīs musketieri- visi par vienu! Meitenes, uzdziedam kaut ko?

Paiet laiks, bet neviens tā arī neatnāk. Jau vakars. Telefona zvans Inārai, viņa paceļ.

Ināra (*Satraukti.*) Jā! Kas man zvana? (*Mainot toni.*) Jā, balsošana beigusies, varam sākt skaitīt balsis. Trīs. Nē, nevis trīssimt balsis, bet trīs... Tieši trīs!

Beigas

Skats no izstādes "Filadelfija" PLMC, 2024.

Skats no izstādes. Oskara Skuška gleznas.

Baiba Magdalena Eglīte

PAR FILADELFIJAS GRUPAS MĀKSLAS DARBU IZSTĀDI

Pasaules Latviešu Mākslas centrs (PLMC) Cēsis šogad dzīvo savas darba desmitgades jubilejas uzkarstētā gaisotnē. Par to gādā vasara, sabiedrības ieinteresētība, atbalsts un PLMC direktora Kārļa Kanderovska enerģija, ko atstaro viņa komanda. Bet viegls jubilejas gada sākums nebija. Ne jau visiem tika stāstīts par ziemas temperatūras svārstību radīto ūdens apgādes iekārtu avāriju vairākās telpās. Tas visai nopietni ietekmēja ikdienas darbus, īpaši, darāmo Zigfrieda Sapieša jubileju gaidot. 2024. gada 2. janvārī Skotijas latvietim tēlniekam Zigfriedam Sapietim palika 100 gadu, tāpēc gribas minēt piemiņas pasākumus Ēberģē un Sūnākstē – Kārļa viesošanās mākslinieka mājās un darbnīcā Njūbatlā, kā rezultātā tapis lielisks videomateriāls par Sapieša personību un mākslas mantojumu. Turpinot apzināt Sapieša mantojumu, tika izveidoti kontakti ar mācītāja Jura Cālīša Zvannenieku mājām, kam novēlēja Sapieša darinātā Roufantas baznīcas kancele. Jauno īpašnieku laipni aizdota, tā tika eksponēta PLMC jubilejas pasākumu ietvaros Sapietim izveidotajā ekspozīcijā Cēsu Mūsdienu mākslas centra „Rainis” plašajās, gaismas pielietajās telpās, kur īstenot Kārļa lieliskās ieceres palīdzēja arī alpinistu grupas dalībnieki.

Jubilejas pasākumu ietvaros PLMC galerijā tika atklāta arī otra šī gada simtgadnieka Voldemāra Avena vīrišķīgi skarbās glezniecības izstāde, bet pagalmā eksponētas Jāņa Mintika lieliskās instalācijas, kas kopā ar informatīviem fotostāstiem un lielformāta baneriem aktivizē cēsinieku un pilsētas viesu ieinteresētību par PLMC notiekošo.

Visu iepriekš minēto darbietilpīgo un spilgtu pasākumu gaisotnē nedaudz intīmāk izskan PLMC kolekcijā esošo Filadelfijas grupas mākslinieku darbu ekspozīcija. Izstādes kopējais iespaids skan kā intelīģents ansamb-

lis, kurā katrs dalībnieks ir arī solists. To nodrošina izstādes telpiskais iekārtojums. Pārīdamās sienas ļauj izveidot dažas vientulības saliņas, kur skatītājs var izziņāt piedāvāto informāciju un ļauties dialogam ar mākslas darbu.

Filadelfijas mākslinieku grupa izveidojusies 1957. g. pateicoties arhitektu-gleznotāju Arnolda Treiberga, Oskara Skušķa iniciatīvai. Šobrīd šķiet, ir vērts piedāvāt pamatīgāku grupas darbības izpēti ideju kādam no topošajiem mākslas vēsturniekiem. Laika skrējiena atstātās pēdas paliek dokumentos, atmiņās un visietilpīgāk un precīzāk mākslas valodā, kuras kopējās tendences un variācijas var saskatīt arī tik nelielā ekspozīcijā no Ludolfa Liberta līdz Sebasjēnai Mundheimai.

Ludolfa Liberta nelielā, uguņos mirdzoša Parīzes ainava (eļļa) *Nakts Parīzē* pārceļ skatītāju vēlino 30. gadu atmosfērā, bet abas 1948. gada litogrāfijas piedāvā pārdzīvot minorīgu atsvešinātības sajūtu. Līdzīgu emocionālu noskaņu pauž arī trīs arhitekta Arnolda Treiberga gleznu kolorīts, savukārt, vitrāža, kas PLMC sasniegusi kā Treiberga autordarbs (?), saista ar sakralizētu saturu, skaistu kompozīciju, atraisītu virsstikla apgleznojumu, tomēr redzama arī zināma nedrošība figūru risinājumā. Tas provocē uz minējumiem par mākslinieka sava ceļa meklējumiem emigrācijā. Jāpiezīmē, ka Arnolds Treibergs savulaik projektējis Kārļa Skalbes māju „Saulrietus” (šobrīd Skalbes muzejs) Vecpiebalgas pagastā.

Bet Leonīda Linauta PLMC dāvatā, metālā un stiklā iemiesotā gaismas un krāsas kompozīcija, kā arī izstādes sniegtā iespēja iepazīt lieliskā stikla mākslinieka devumu, aplūkojot fotogrāfijas un preses materiālus, ļauj izjust lepnumu. Un, neteikšu, skaudību. Zināmu rūgtumu gan. Kā šī meistara lieliskā mākslinieciskā doma spējusi apvienot kristīgo ikonogrāfiju ar latvisko mentalitāti! Cik lieliski Eiropas vitrāžu mākslas padomi iekļāvušies šī latviešu stikla mākslinieka daudzveidīgajās kompozīcijās! Bet ne Latvijā...

Trīs gleznotāja Laimoņa Eglīša gleznas. Di-vas no tām PLMC nupat saņēmusi dāvinājumā no Klīvlendas. Abas jūras ainavas ar pēckatastrofas sastinguma vēstījumu, rūgtu samierināšanos ar notikušo, pauž dzimtenes zaudējušā sajūtas, iekodētas kolorītā, otas rakstā un gleznu virsmu stāstā. Bet akvareļa

un akrila glezna *Bez nosaukuma* liek pamatīgi iedziļināties satura izziņāšanā, kas sākmā šķiet īpaši sarežģīts, daudzo mākslas vēsturē aizgūto motīvu dēļ. Un tieši tādēļ īpaši izziņāms. Kompozīcija piedāvā uztverei vairākus ceļus. Līdz aizved pie autora daudzveidīgā redzējuma par sievieti. Izredzētu. Katram laikam, katrai kārtai, katram vīrietim un katram bērnam savu. Bet viss sācies no ābola nogaršošanas... un turpinās sievišķības divās dabās. Manuprāt, par to šis stāsts.

Oskars Skušķis PLMC mākslas darbu kolekcijā pārstāv skarbi vīrišķīgi gleznojošo arhitektu plejādi un šobrīd šķietami sasauca ar otro ekspozīciju galerijā. Proti ar Voldemāra Avena glezniecības pamatprincipiem. Abi pārstāv ekspresīvu, brāzmainu uzbrukumu audeklam, nežēlojot krāsu kā materiālu un aicinot skatītāju otas vai špahteles skrējienu daudzveidīgajā līdzpārdzīvojumā. Manuprāt, Skušķis vairāk izbauda savu lakonisko, šķietami nevērīgo krāsu salikuma efektīgo rezultātu, īpaši nesatraucoties par literāro pusi. Toties tautas likteņa tēma viņa daiļradē skan bibliski traģiski, līdz galējībai lakoniski un titāniski protestējoša.

Izstādes pērle, manuprāt, ir Gunas Mundheimas sešu akvareļu kolekcija. Šķietami vienkārši ir viņas „ziedu stāsti”. Tās nav klusās dabas. Tās ir klusās dzīves. Skaistas savā ārējā trauslumā, šķietamā motīva vienkāršībā un īpašā garīgas skaidrības izjūtā, kas rodas uzreiz, pat īpaši neiedziļinoties. Toties ļaujoties apbrīnojami izturētai katra krāsas laukumīna tīrai vadībai, skatītājam neuzkrītoši atklājas autores atmiņu, sajūtu, filozofisku pārdomu un atziņu pasaule. Gunas akvareļus var skatīt un skatīt, katru reizi atklājot vēl kādu nepamanītu vērtību, vēl un vēl. Šai sakarībā gribu pieminēt gleznu „Cosmos@ Totem”. Brīnišķīgie kosmeju ziedi ir izejas punkts skatītāja pārdomām par cilvēku vietu pasaules kārtībā. Nekādu gatavu mākslinieces atbildi gan nesaņemt. Bet var meklēt. Var meklēt neuzkrītošā zelta pielietojumā šai darbā, var meklēt ritmiskā kompozīcijas dalījumā, bet var arī meklēt sevi.

Tēlniecību šai izstādē pārstāv divi autori. Voldemārs Jansons un Krista Svalbonas. Jāsaka, ka daudziem PLMC kolekcijā esošajiem darbiem nav striktu autora dotu nosaukumu, Izstādes veidotājs arī ir vairījies visiem dar-

biem tos piešķirt. Tāpēc Voldemāra Jansona sēdošās meitenes nelielā figūriņa izskatās kā kompozīcijas mets, iespējams akadēmijas diplomdarbam, ar visai nedrošu plastisko risinājumu un uzkrītošu atkarību no Teodora Zaļkalna darbu ietekmes. Toties par šī autora jaunās sievietes portretu acs priecājas. Zaļkalna autoritāte ir joprojām jūtama, tomēr plastiski atrisināts emocionālais savijējums ir liecība autora meistarības izaugsmei.

Kristas Svalbonas keramikas skulptūra liek domāt par sirdīm pildītu pasaules māju, kuras drošību apdraud šo daudzo siržu aortas, kas gatavas pārtapt par lielgabaliem. Asprātīga, samērā vienkārša kompozīcija, skarba, toties aktuāla problēma skatītāju aicina nopietnām pārdomām, tāpat kā Kristas grafikas.

Daumanta Pētera Šnores eļļas glezna *Vēsturiskā Maidencreec saimniecība* 2010. g. saista ar uzmanīgu attieksmi pret gaismu, izvēlēto motīvu, krāsu un tehnoloģiju, savukārt *Es gleznoju Rīgu* piesaista ar īpatnēju „pašportreta” kompozīciju. Ne autora seja, bet gan autora roka un īpatnējs Rīgas redzējums ir gleznas vadmotīvs. Rīgas torņu motīvs ir arī Harija Gricēviča oforta „Rīga” kamertonis.

Sebastjēnas Mundheimas videostāsts „Stāsts par Kea un liellaivu” ir lielisks piemērs mākslinieciskās domāšanas, mākslas valodas un mākslinieku paaudžu mijai gadsimtiem un tūkstošgadei mijoties. Starpdisciplināras domāšanas un daudzveidīgu prasmju izkopšana, apgūšana un pielietošana, ko uzskatāmi demonstrē minētais video, ir maksimāli ietilpīgs mākslas darbs un pedagoģiska mācību stunda un mācību materiāls. Pagaidām Latvijā pienācīgi nenovērtēts. Atzinīgus vārdus gribas veltīt paša videostāsta emocionālam izklāstam, nesteidzīgam, ētiski un vizuāli pamatotam. Un neapšaubāmi rosinošam, īpaši pedagoģu auditorijai. □

Mākslas zinātniece Baiba Magdalena Eglīte ilgu gadus mācījusi mākslas vēsturi J. Rozentāla Rīgas Mākslas skolā, Rīgas Dizaina un Mākslas vidusskolā un citās mākslas skolās. Lasa lekcijas par kultūras vēsturi, raksta recenzijas. Strādā Pasaules latviešu mākslas centrā Cēsīs.

Leonīds Linauts. (1914-1998) Vitražā.

Mākslinieks Kārlis Siliņš savā darbnīcā

Baiba Magdalena Eglīte

KĀRLIS SILIŅŠ

Kas ir Kārlis Siliņš? Gleznotājs.

Dzimis Jūrmalā 1958. g., mākslinieka Herberta Siliņa ģimenē. Jūras, glezniecības klātbūtnes un jahtinga izauklēts. Un sarūgtināts. Glezniecību mācījies Jaņa Rozentāla Rīgas mākslas vidusskolā (1971.-77.), Latvijas Mākslas akadēmijas stājglezniecības nodaļā (1978.-84.), gadu pēc akadēmijas beigšanas uzņemts Latvijas Mākslinieku savienībā. Lai izvairītos no dienesta padomju armijā, Mēsruga skolā apguvis pedagoģiskā darba lauku, vēlāk ilgus gadus mācījis gleznošanu Rīgas Dizaina un mākslas vidusskolā.

Kārli Siliņu pazīstu kopš Rozentāļu laikiem. Bijām kolēģi Rīgas Dizaina un mākslas vidusskolā, pazīnu viņa glezniecību, bet tā īsti gan ieskatījies Kārļa Siliņa audeklos ekspozīcijās Cēsu izstāžu namā, kad nosacīti netraucēta atmosfērā iespējams mākslas darbu pamatīgi izzināt. Atklāsme radīja vēlēšanos dalīties. Pavisam nesen pāris reizes viesojos viņa studijā Rīgā. Lai arī mākslinieks apgalvoja, ka viņam neesot īsti ko rādīt, tomēr savas trīs četras stundas katru reizi pagāja gleznu plauktus pārcilājot un arī latviešu vecmeistaru darbus aplūkojot. „No viņiem visiem esmu mācījies,” saka Kārlis, rādot man Pauļuka pabeigto Herberta Siliņa darbu. Darbnīcā pie sienas vesela galerija. Romāns Suta, Eduards Brencēns, Aleksandrs Dembo, Oļģerts Ābelīte, Leonīds Āriņš, Boriss Bērziņš. Tepat goda vietā 1915. gada Baltijas jūras(?) līča dziļuma karte... Burāšana kādreiz bija Kārļa kaislība...

Kārlis Siliņš pieder pie to Padomijā dzimušo latviešu mākslinieku paaudzes, kam 90. gadu sākumā, pateicoties Anitas Kļaviņas Lediņas kundzes uzņēmībai, atvērās vairākas Francijas galeriju durvis.

„Tas bija neticami, ka esi ticis ārā. Kā būri audzis padomju pilsonis, skatoties uz apkārtni, apraudājos... Par mums tika gādāts, izdeva katalogus. Bija iespējas arī pabūt vairākās vietās. Cenas mūsu bildēm gan nebija sevišķi augstas, bet mums tas viss bija DAUDZ. Kaut gan viens otrs spļaudījās...”

Process bija iekustējies. Kādu laiku izdevīgs visām iesaistītajām pusēm. Bet ekspadomju pilsoņiem tas deva spārnus.

Par to liecina apjomīgā Kārļa līdzdalība lielākajās grupu izstādēs Stokholmā, Hamburgā, Parīzē, Bordo, Strasbūrā, Izraēlā, Sidnejā, Helsinkos, Varšavā, un lielais personalizstāžu skaits visdažādākajās Latvijas mākslas galerijās.

Kārļa bildes nevar izstāstīt. Tās ir un vienlaicīgi nav tikai perfekts sienas dekors. Tās ir jādzīvo.

To autors ir skaistuma slavinātājs, apliecinātājs, baudītājs, radītājs. No attāluma šķietami robusts un bērnišķīgi vienkāršs.

(Vairums mūsdienu lielformāta audeklu mūdina skatītāju ieturēt distanci. Ak, cik nav nācies vilties pieejot tuvāk! Bet ne Kārļa Siliņa darbos.)

Visa mākslas pasaules burvība atklājas tuvinoties. Kā mūzikā. Kāda meistarība un jūtīgums! Krāsa precīza, perfekta un bagāta. Bet virsma! Ak, Dievs, cik runājoša! Viltnieks, virtuozī izmanto zeltu! Sadarbojoties un saucoties ar gaismām, ienes statistiskajās kompozīcijās dzīvību. Tik harmonisku, tik pretī starojošu! (*Debesis. Mežs*), ainava rudenī – it kā nekā sevišķa tur nav, bet pieej tuvāk un ... ieraudzīsi vēju, lapu virpuļus, putnus aizlīdžamies..., kaut uz audekl tas ir un reizē nav...

Medīna. Maroka. Sarkani slazdi. Izbērtas naglas kāpnēs, durvis, kupoli. Noslēpums un slazds

Kā Kārlis sadarbojas ar audeklu! ŠĶIETAMI NEVĒRĪGS UN PAVIRŠS. Patiesībā pašpārliecināts un absolūti precīzs. Krāsa viņam būvē telpu, dod apjomu un dzīvību kompozīcijas konstrukcijām, bet pats gleznojums – audekla un izmēru izvēle, laukuma biezums, uzli-ciens, biezums, caurspīdīgums, mirdzums, uzliciena nepacietību līdzsvaro krāsa, zeltainie laukumi maigi un mainīgi piedalās kopīgā skaistuma apliecinājumā. Arī gleznu rāmju sadarbību ar bildēm ir vērts izbaudīt! Katrai bildei cits! Un nevis pēdējais punkts, lo-gats, bet pilnvērtīgs līdzdalībnieks kopējā estētiskā baudījuma korī. Pat kādā antikvarija bodītē atrasts īpašs rāmis ir kamertonis jaunās kompozīcijas radīšanai.

It kā nekādas dabas! Patiesībā Kārlis Siliņš ir visstākais reālists, lai arī ar krāsu kasti dabā nesēž un šodien tik modernajos plenēros nepiedalās. Reālists, kas prot uzgleznot dabas atbalsis jūtīgā zemes bērņā. Dabā noskatītās likumsakarības, to vizuālās izpausmes, kļūst par spēlēs daļu. Bet pati spēle ir komponēšana.

Kārlis Siliņš ir noskaņu gleznotājs, sakārto-tājs un glabātājs. Iespaidam, noskaņai viņš atrod matemātisku formulu, tik vienkāršu un tīru, ka tuvojas simbolam. Viņš savalda stihiju (dabas vai pats savu radošo?), ieliek disciplinētā kompozīcijā, ģeometrīzē formas, līdzsvāro vertikāles un horizontāles, atmet un akcentē, un, lai ko neglezno – apliecina. Šķietami rada fantastisku pasauli. Un tomēr paliek paties notvertajā sajūtā.

„Es dabu transformēju, mēģinu salikt no-teiktā kārtībā, kaut ko izvilkt... Sanāk tādas pieaugušo cilvēku spēlītes. Bet māksla jau arī ir spēle, rotaļa, kas sniedz apmierinājumu un gandarījumu par to, ka kaut kas sanācis” ...

Mazā formāta bildes – estētisma kalngals.

Patiesībā katrs Kārļa Siliņa darbs ir kā dzejo-lis. Kompakts, mazvārdīgs un jūras klātbūtnes ietekmēts. Kā gan citādi? Mīlestība pret jūru Kārlim paša Poseidona lemta. Cik nav burāts ar pašam piederošu jahtu! (...un Kārlis nespēj noslēpt rūgtumu. Jahtu nācās pār-dot.) Tāpēc daudzos Kārļa darbos sastingusi jūra, kurā kā ērkšķis ir iedūries jahtas priekš-gals.

Bet es jūtos kā mākslas mīļotājs aiz māksli-nieka muguras Pītera Breigela vecākā zīmē-jumā. Vai tā ir skaudība? O nē. Tā ir alkatība.

Katru nelielā formāta gleznu gribas nest mājās, turēt sev līdzās. Izdzīvot tik svarīgo gleznas virsmas un krāsas dzīvi. Autors ne-lauj skatītājam turēt distanci, kuram tā vien gribas izjust pašu gleznas tapšanas procesu. Gleznotājs ievilina šķietami rotaļīgā un it kā nevērīgā izrādē, kurā viņš atklāj savu virtuozu prasmi. Jo glezno kā rotaļājoties, NEJŪ-TOT GRŪTĪBAS, ABSOLŪTI PĀRVALDOT SA-VAS IMPROVIZĀCIJAS. Svarīgs nav motīvs. Jebkas var būt pašas glezniecības cienīgs. Svarīgs ir process, svarīga ir spēle, māka un rezultāts. Apbrīnojama ir Kārļa glezniecības tehnoloģiju izaicinošā improvizācija ar gleznu virsmu. Viņš var atļauties izbērt uz audek-

la nagliņas vai izmantot keramiķu materiā-lus, pat dažas vietas pārklāt ar autokrāsu, vai zeltu. Šķietami daudz nejausību!

„O nē! Esmu pedants. Jo uz jahtas visam jā-būt nevainojamā kārtībā. Kad sāku mālet, iz-mazgāju visu māju. Uz nejausību nepaļau-jos.”

„Tad, kad nezinu, ko gleznot, gleznoju pats sevi.” Un patiesi, ārkārtīgi daudzveidīga per-sonība atklājas mākslinieka daudzajos paš-portretos. Un sev viņš absolūti neglaimo. Tā vien šķiet, ka Tidemanis ir Kārlim līdzās, kad viņš laiku pa laikam uzglezno sevi. Inteliģen-tu, jūras un dzīves viļņu svaidītu bohēmieti, sikstu un trauslu reizē. Un krietni sarūgtinā-tu šobrīd.

„Cilvēce faktiski attīstījusies tikai ledusskap-ja, kompjuātera un atombumbas līmenī. Vai sabiedrībai vajag, to, ko es daru? Tu (to viņš par sevi) visu mūžu tikai pindzelē, beigās bil-des sakrājas, tu tās krāmē čupā, un šķiet, esi veltīgi ar mākslu nodarbojies... Bet tu skaidri zini, ka turpināsi to darīt līdz pēdējai dienai, jo citu neko neēdz. Un tu nevari to pamest, jo tev patīk tas, ko tu dari.” □

Mākslas zinātniece Baiba Magdalena Eglīte ilgus gadus mācījusi mākslas vēsturi J. Rozentāla Rīgas Mākslas skolā, Rīgas Dizaina un Mākslas vidusskolā un citās mākslas skolās. Lasa lekcijas par kultūras vēsturi, raksta recenzijas. Strādā Pasaules latviešu mākslas centrā Cēsīs.

Kārlis Siliņš. *Dzimšanas dienas ziedi (Birthday Flowers)*
Eļļas krāsas uz audekla. 65 × 65 cm. 2010

Dace Lamberga

„LAIKA ZĪMES” OTAVĀ

Kad 1987. gadā Egils Rozenbergs piedalījās mākslas mecenāta Leopolda Sīpoliņa Otavā rīkotajā izstādē „Latvijas glezniecība un tekstilmāksla”, neviens nevarēja iedomāties, ka pēc daudziem gadiem viņš atgriezīsies Kanādas galvaspilsētas mākslas galerijā ar gobelēnu personālizstādi „Laika zīmes”. Pateicoties Latvijas Republikas Ārlietu ministrijai un vēstnieka Kanādā Kaspara Ozoliņa aizrautīgajai ieinteresētībai, 29. augustā izstāde Otavā tiks atklāta *City Hall Art Gallery* un būs atvērta trīs mēnešus līdz 24. novembrim. Mākslas galerija izdod arī bukletu angļu un franču valodā ar informāciju par mākslinieku un krāsainiem gobelēnu attēliem. Tāpat izstādes sagatavošanā nozīmīgs ir Valsts kultūrkapitāla fonda un kultūras biedrības VIA ARS atbalsts.

Kopš 20. gadsimta 70. gadiem Egils Rozenbergs ir viens no vadošajiem Latvijas tekstilmāksliniekiem, kas piedalījies neskaitāmās izstādēs Eiropā, Amerikā, Ķīnā un Austrāli-

jā. 2014. gadā Francijas Republikas Kultūras ministrija viņu uzaicināja piedalīties Nacionālās gobelēnu manufaktūras konkursā; slavenā iestāde iegādājās divas skices, un 2018. gadā Rozenbergs kļuva par pirmo latviešu mākslinieku, kura ieceres tur tika realizētas senajā gobelēna tehnikā. Tagad Egils Rozenbergs ir pirmais Latvijas mākslinieks, kura personālizstāde notiek lielas valsts galvaspilsētas prestižā izstāžu zālē.

Četrpadsmit jauktā tehnikā radītie dekoratīvie tekstildarbi veltīti atklāsmei, ka katram laikmetam piemīt savas zīmes, un Rozenbergs meklē mūsu laikam raksturīgo, ieaužot darbos atziņu, ka laika ritējumam piemīt pēctecība un ka nākotne sakņojas nesenās pagātnes atspulgos. Egilu Rozenbergu saista jautājums, kādas pēdas atstās mūsu ātri gaistošais, steidzīgais laiks, kad ik dienu raģītas jaunas tehnoloģiskās ierīces un kad vēstures atkritumos nonāk vēl nesen apbrīnotie objekti. Zūdošais un paliekošais – tā ir tēma, kas saista, intrīģē, un kas tiek iemūģināta darbos. □

Mākslas zinātniece, daudzu grāmatu un mākslas katalogu autore Dace Lamberga ir bijusi kuratore vairāģ nekā 50 latvieģu mākslas izstādēm Latvijas Nacionālajā mākslas muzejā un āģzemēs.

Egils Rozenbergs. *Laika zīmes*. 2020.

Vilna, lins, poliesterģ, jauģta tehnika. 220 × 240 cm. Autora ģpaģšums

Andris Dzenītis

UZ PRIEKŠU
UN ATPAKAĻ

ESEJA NR.14

Radošs darbs no ierindas proletārieša vai knauzerīga ekonomista skatpunkta varētu likties samērā bezjēdzīgs, vismaz – nenopietns laika pavadīšanas veids. Mums, „ārtistiem“, kas mūžu vada pārbūvējoties, skoloties, plucinot, plaucinot, viļoties, ciešot, jūsmojot, un gan jau katram kādā savas ņemšanās brīdī piedzīvojot arī dievišķu ekstāzi, radošās mokās neguļot naktis, izolējoties, daudz ko atliekot, lai spētu koncentrēties būtiskajam, aizgrābtībā mulķīgi strīdoties ar tuvākajiem un tālākajiem, regulāri iemīloties utopiski nesasniedzamās mūzās un mūžos, un vispār pasauli redzot samērā ačgārni, pat prātā nenāk, ka tepat blakus, citā, daudzas jo daudzas reizes lielākā burbulī esošajiem var būt pilnībā nesaprotami, ka māksla ir vairāk kā tikai hobijs, ko tie jocīgie cilvēki dara pārnākuši mājās no normāla darba fabrikā, birojā, pie trolejbusa stūres vai jebkādas citas sabiedrībai noderīgā profesijā pavadītas dienas. Nu nevar tak būt, ka operas vijolnieki visu dienu čīgā, un tad vēl vakarā nāk spēlēt to operu! Kur nu vēl koristi – nu cik tad stundas var dziedāt? Ne tak astoņas oficiālās... Gleznotāji droši vien mālē pa vakariem un brīvdienās, bet pat man nav skaidrs, ko ikdienā dara dzejnieki... Sēž pie loga, atspiedušies pret mīkstu spilvenu, veras stiklos un gaida pulsējam gara iedvesmas artērijas un kapilārus brīvajam pantam? Un kā viņi novērtē, cik maksā šis vai tas dzejolis? Tā kā nodokļu maksātājiem, kam „šitādu mūziku vispār nevajag“, par šausmām, to fondu pieteikumos dara komponisti, kā to galerijās, kautrīgi kaut kur malā, uz atsevišķas lapiņas varam izlasīt norādē par izstādīto gleznu vērtību, kā arī telefona numuru, kur sazināties, nemaz nerunājot par podniekiem, metālkalējiem, stikla vai ādas māksliniekiem, no kuru mākslas vismaz ir kāda praktiska jēga – durvju vērtnes, podi jubilejas ziedu klēpjiem, jauns maks vai skaisla lampa. Protams, protams, arī glezniecī-

ba, mūzika un dzeja mēdz būt dažāda. Ir arī tāda, kam nevajag ne fondus, ne ik dienas atjaunojamu pašslavināšanu informāciju sociālajos medijos, ko iemīl no pirmā acu vai ausu uzmetiena, kas pieder tautai uzreiz un pavisam, un neglābjami līdz asarām. Un par ko tās autori – tautas mīļēti dižgari paši regulāri un nīgri turpina atgādināt, ka viņiem ne no viena neko nevajag, kā tiem tur... Tomēr – gan jau arī šī māksla kāda cita cilvēka prāt top brīvajā laikā, kad ar joni uznāk tā lielā iedvesma. Kad līdzī pie ugunsкура paķērusies ģitāra, kad skaists skats saulrietā vai kur purvmalā ieraudzīts, kad ierauts graķīt's vārda plūdumam, kad ota un krāsas pašas skrien pretīm audeklam, vitrāžām rotātā verandā, kur guļ tā leģendārā kailmodele, par kuru pēc piecdesmit gadiem runās – „jā, tā bija viņa, slavenā...”

Lai vai kā – liekuļi un meļi ir pilnīgi visi, kuri saka, ka viņiem vienalga, ko citi domā par to, ko viņi tur ir uzradījuši. Nekad neticēšu. Kad kritiķis pelēkos vadmalas svārkos ko uzraksta, sirds tomēr drusku nodreb katram, kas nav no betona.

Esmu apmierināts, ka brīdī, kad vēl biju bērns, nepiekāpos mammai alternatīvu profesiju piedāvājumā, par mākslinieka sūtību un dzīves realitāti ļoti ilgi domāju līdz sāpei ideālistiski, un, neskatoties uz regulāriem

„aplauzieniem”, turpat arī paliku un esmu – gan radošā, gan, savā ziņā – pieauguša bērna utopiņā. Tajā joprojām ir iespēja, pat vajadzība spēlēties ar nesaprotamiem dažādu materiālu objektiem un konstruktora detaļas, visbiežāk, sastiprināt nevis ar klāt pievienotajām skrūvēm, bet gan – plastilīnu, košļēnēm, stāipīgu papīra limi vai aizdomīgu auklu. Ideālisma vējš buras sāka nepietiekami apgādāt vien tad, kad no „jaunā, daudzsološā” pamazām kļuva tikai par „daudzsološo”, bet jau drīz – vienkārši par vienu no vārdiem un uzvārdiem mūzikas informācijas centra alfabētiskajā rādītājā.

Katrai radošajai jomai ir gan ļoti atšķirīga laiktelpas elastība, gan arī – dažāda garuma komētas „fīdbeka” aste. Vislielākais izvirdums ir mūzikā un teātrī – kaislīga aktieru un mūziķu viesuļvētra uz skatuves, tam sekojošā reakcija vai nereakcija zālē – desmitiem, simtiem, dažkārt tūkstošiem balto troksni izraisīto plaukšķinātāju, citreiz – kāju, kādreiz – krēslu atzveltņu būkšķu visiem kājās ceļoties. Komponists vai dramaturgs parasti ir jau izvirdis pirms simtiem, desmitiem gadu vai nupat, pirms mēneša vai diviem, kad partitūra vai luga, glīti iesieta ir nodota mūziķiem un režisoram. Viss, ko viņš var darīt tagad, ir gulēt kapā vai, nemierā dīdoties, vienatnē vai kopā ar kungu / kundzi, iekrampēties savā bezmaksas ielūguma vietā kā lidmašīnas krēslā, tai strauji nolaižoties paaugstinātā turbulencē. Bet toreiz, kad mūzika vai luga radās, viņam bija ekskluzīva iespēja vienīgajam savā darbā laiku palēnināt, tīt uz priekšu un atpakaļ, sirot tur, kur neviens nekad nav staigājis, atgriezties un vēlreiz atgriezties – kas tāds, ko pārējie var izbaudīt tikai vēlreiz aizējot un noskatoties visu izrādi, uz koncertu, visbiežāk, otrreiz aiziet vairs nav iespējams. Un tad tās ļoti būtiskās, skrupulozās detaļas, par kurām komponists ir domājis dienām, varbūt pat mēnešiem – tās izkūp ēterā dažās sekundēs, paliek lielas klausītāju daļas nepamanītas, bieži arī – vairs nekad nedzirdētas, un tikai pats komponists var teikt – „jā, to es labi darīju!” vai „labi, ka to neviens nepamanīja!” Tagad visa atzinība, lamas un honorārs tiek tiem, kas ir uz skatuves.

Visvientuļākā man tomēr liekas vizuālā māksla. Tik vien kā izstādes atklāšana, kad sanāk radi, draugi, paslavē, iedzer vīnu, nofo-

togrāfējas „apriņķā”. Pārējā laikā gleznas, skulptūras, podi un citi sastindzinātie mākslas veidojumi vientuļi stāv galerijās, saules stariem slīdot tām pāri, līdz iestājas tumša, un viss sākas no gala nākamajā rītā. Garām iet cilvēki, klusi sarunājas, rāda ar pirkstu, pienāk tuvāk, bet māksliniekam no tā ne silts, ne auksts. Ja vien visu laiku nesēdēt galerijā un slavas kāri „nestalkot” katru atnācēju. Atnāk pāris speciālisti, apcer labu vai ļaunu, kāds kādu gleznu nopērk (kas, jau laikam ir tā labākā atzinība), paliek baltas sienas ar ļenganām metāla stieplēm, un gleznas atkal atgriežas mākslinieka cellē vai muzeja krātuvē. Un tomēr, atšķirībā no mūziķiem, vizuālās mākslas pārstāvji vienmēr šķituši kaut kā saulaināki, saprotamāki, atvērtāki, optimisti. Varbūt tādi ir tikai tie, kurus esmu sastapis?

Kā ar literātiem? Patiešām nezinu, kā viņiem iet. Un tas viss, neskatoties uz to, ka manā paziņu lokā ir daudz vairāk draudzīgu literātu, dzejnieku un tulkotāju nekā gleznotāju vai skulptoru. Šur un tur pat diezgan daudz dažādas saturiskās kvalitātes laiku esam pavadījuši kopā, taču nekad neesmu uzdrošinājies pavaicāt: „Klau, literāt, bet kā tev vispār sokas ar atzinību? Klau, literāt, bet no kā tu dzīvo?” Varbūt tās ir tikšanās bibliotēkās? Pārdoto grāmatu statistika? Agrāk taču uzticamie lasītāji rakstīja vēstules, satika uz ielas, runājās. Rakstnieks vai dzejnieks bija Dievs, daži pat brauca „Volgās”. Tā arī to nepajautāju savam tēvabrālim – gana respektablam daiļliteratūras tulkam no angļu valodas. Jūrmalā viņam bija blats valdības veikalā, kooperatīvais dzīvoklis, regulāri uz jubilejām viņš ieradās ar asprātīgi ierāmētu Ļeņina portreta ovālu simtrubļa izskatā, drīzumā gatavojās mūs visus pārsteigt ar ko lielu un nozīmīgu, kas ļaus mums turpmāk dzīvot pavisam savādāk, taču tad, laikam jau ielika visu šo pārsteigumu bankā „Baltija”, un drīz arī nomira.

Vēl ir kino. Jāatzīstas bezkompromisu aizgrābtā mīlestībā, taču radīšanas sarežģītībā man, kā izteiktam vienpatim – visneapmieramākā māksla. Filmu taču nevar uzņemt kā komponists komponē, kā dzejnieks dzejo, kā gleznotājs zīmē. No nez kurienes izsprāgst ideja – skrienu pie papīra, molberta, tveru, grābju, lidoju, domāju pēc tam, neti vairs nedomāju, viss ir gatavs, varbūt tikai vēl nedaudz jānoslīpē, vai no iracionālā

rodas racionāla ideja turpinājumam. Režisors taču trijos naktī neķer kameru, nezvana aktieriem, neskrien filmēt? Kino ir kāds miljons cilvēku, kurus filmas beigās ilgi rāda ar skrejošiem, maziem, baltiem burtiņiem uz melna fona. Nepietiek, ka režisors izlasījis ko iedvesmojošu vai pats neprātā sacerējis intrigu mudžekli – ir jāzīmē, jāplāno kadrežumi, jāiesaista tēpu mākslinieki, vides meklēšanas menedžeri, butaforiju okšķeri, attiecīgā laikmeta vēsturnieki, komponisti, mākslinieki, direktori, atbildīgie, galu galā – operators, aktieri, cerot, ka operators skatīsies ar tavām acīm, aktieris visu izdarīs tā, kā biji apmātībā sadomājies, komponists uzrakstīs to mūziku, kuru režisors neprot rakstīt, bet zina, kā vajag. Jācer vēl, ka viss samontēsies sakarīgi, un galu galā vispār tā būs tā pati filma, par ko sākumā biji mircis savā fantāzijās migrēnā. Nesaprotu, kā režisors pēc tam var skatīties savas filmas? Man šķiet, no pabeigšanas brīža, filma režisoram mūžīgi mūžos saistās ar katru elementu zobratu savienojumos, bet ne visu kopumu. Patiesībā jau teātri ir līdzīgi, vien aktieris katrā vakarā būs citāds un izrādēs, uz kurām pats režisors jau vairs nenāk – kas zina, atļaujas arī galējākas vajības. Kino, līdzīgi kā mūziku, komponēšanas procesā vienīgo no „laika mākslām” var pavisam reāli, un pat bez poēzijas, patīt uz priekšu un atpakaļ. Kaut vai sešdesmit astoņas reizes skatīties, kā no jūras peldbiksēs iznāk Daniela Kreiga Bonds (kā savulaik darām atzinās mana zobārste). Nevienā citā mākslā tā nevar. Taču katrreiz redzamais būs tieši tas pats, bez tehniskas iespējas interpretēt materiālu, vien varbūt atrast tajā jaunu jēgu, ieraudzīt fonā nepamanītu sēdošu sunīti, sadzirdēt kliecējošu kaiju – te skaņu efektu mākslinieks strādājis pietiekami ilgi – režisoram tas bija ļoti svarīgi.

Tāpat kā tas komponists, kura basklarnetes kombinācija ar oktāvu augstāk esošo klavieru virsmuļojumu, kaskādēs izkārtotu mežragu „subito sforzando” mērcē, uz daudzbalstīga čellu akorda fona, kam virsū nozīmīgu tekstu dzied koris, tik detalizēti paliks tikai uz viņa paša un kāda maniākāla mūzikas zinātnieka sirdsapziņas.

Pasaule arvien vairāk prasa racionālu pamatojumu jebkam, kas tiek darīts, kā tiek panākts, kāpēc, uz kādiem drošiem pamatiem balstīts, kāda ir metodika, cik domāts par ie-

kļaušanu un sadarbību, kāds un procentuāli cik liels būs ieguvums sabiedrībai. Viss jāaparaksta, lai pierādītu, ka tu eksistē, esi identificējams. Nesen saņēmu pārmetumu par to, ka pārāk vaļīgi par savu mākslas pedagoģijas metodiku esmu presē izteicies ironiskā alegorijā, ka „audzēkņiem neko nemācu”. Ja kas tāds nāktu ministrijas redzeslokā... Un, brīdī, kad guļu gultā, gaisā saceltām kājām un truli skatos griestos, arvien neticamāk kādam uz jautājumu – „ko tu te slaisties?” būs atbildēt „es neslaistos, es komponēju!”

2024.07.1

Andris Dzenītis. *Late Rose / Vēlā roze* ērģelēm. 2020

LATE ROSE VĒLĀ ROZE

The image shows a musical score for organ. It is divided into two sections: 'Lucente' and 'Liberamente'. The 'Lucente' section starts with a tempo marking of 80. The score is written in 4/4 time and includes dynamics such as 'mf'. The 'Liberamente' section follows. The score is presented in three systems, each with a treble and bass clef staff. The notation includes various rhythmic values, slurs, and dynamic markings.

Foto: Jānis Romanovskis

Latviešu Dziesmu Svētku Biedrības Kanādā Valdes priekšsēdis

Juris Ķeniņš

XVI LATVIEŠU DZIESMU UN DEJU SVĒTKI KANĀDĀ – KAS JAUNS, KAS SVAIGS?

Dziesmu svētki skan Kanādā (arī ASV) kopš 1953. gada – nesen, 2023. g. oktobrī, Kanādā nosvinējām 70 gadu jubileju. Pirmie rīkotāji – trimdinieki – mēģināja atdarināt svētkus, kādus viņi būtu piedzīvojuši Latvijā ap galveno sarīkojumu „Koru kopkoncerts”. Galvenie uzdevumi šai pirmajai paaudzei bija uzturēt valodu, kultūru un tradīcijas.

Bet tā kā bēgļu gaitās gāja arī liels skaits radošu mākslinieku, to starpā komponisti un

rakstnieki, nebūtu pārsteiguma ja šis un tas jauns arī būtu parādījies tajos laukos. Pirmā „Kanādas latviešu dziesmu svētku Organizācijas Komitejā” no septiņiem locekļiem atrodam četrus komponistus (Jānis Cīrulis, Ērika Freimane, Tāļivaldis Ķeniņš un Valdemārs Linde) un mācītāju, vēlāk arhibīskapu, arī dzejnieku Arnoldu Lūsi. Radošie gari pārsvarā! Par minētiem komponistiem, visi arī bija latviešu koru diriģenti, un šis radošais gars ietekmēja koru darbību Toronto un blakus Hamiltonā.

Tā arī bez tradicionālā kora koncerta un „Tautas deju rīta” bija arī vairāki pasākumi veltīti jaunradei: jaundarbu konkurss mūzikā, Jaundarbu koncerts un „Rakstnieku rīts” ar vietējām autorēm: Angeliku Gailīti, Birutu Senkēviču, Veltu Tomu, Ingridu Viksnu un citas, Zinaidai Lazdai piedāvājot iedvesmojošu ievada eseju svētku programmā (kura tikai ar 1970. gadu saņēma nosaukumu *Vadonis*).

Jauns, sveigs un unikāls ir bijušas raksturīgas īpašības svētkos Kanādā, un šajās rindās ir mēģinājums atklāt, bez tradicionālā, kurš, protams, arī bija, kas bija īpatnējie piensumi XVI Latviešu Dziesmu un Deju svētkiem Kanādā.

Jaundarbu konkursu mūzikā 1970. gadā pārņēma konkursu jaunākas paaudzes daiļ-

ražiem. Pirmie laureāti bija šodien ļoti pazīstami mūziķi Lilija Zobens (Lielbritānija) un Mārtiņš Aldiņš (ASV), abiem izpildot sagaidīto nākotni. (Lilija Zobens bija šo svētku virsdiriģente, viņas meita Andra Zobens-East arī.) Ar 1986. gada svētkiem šo jaunradi uzņēmās dejojāji ar pirmo jaundeju horeogrāfijas konkursu. 2024. gadā piedalījās 17 horeogrāfi, 13 deju kopās ar 20 jaunām dejām. Rīgas meistars Agris Danilēvičs skaitliski bija priekšgalā ar trīs jaunām dejām, kuras dejojāja kopas no ASV, Kanādas un Latvijas. Lielāko balvu, „Skatītāju balvu”, uzvarēja Danilēvičs un viņu vadītā jauniešu grupa no Rīgas „Dzirnas” ar deju „Meitas mani melli sauca”. Kopā ar šo balvu pienāca tiesības un uzdevums šo deju atkārtot Tautas deju lieluzvedumā pie milzīgiem aplausiem.

Vēl pie dejām, ar Latvijas Republikas Kultūras ministrijas atbalstu, svētki pasūtīja jaunu deju 2024. gada lieluzvedumam. Tā kā dažiem ansambļiem Ziemeļamerikā vairs nav pilna sastāva iespējas, lūgta bija deju četriem pāriem. Deju komiteja aicināja pazīstamo Rīgas autori Dagmāru Bārbali, Rīgas Tehniskās universitātes Tautas deju ansambļa „Vektors” māksliniecisko vadītāju, uzrakstīt tādu deju. Horeogrāfes uztverē jaunai dejai vajadzēja arī jaunu mūziku, un tika sarunāts grupas „Auļu” bungu meistars Mārtiņš Miļevskis, kurš uzrakstīja jauku dziesmiņu pie Ingas Cipes teksta „Ai, bagāta man zemīte”. Izpildītāju kolēģija, kuri ierakstīja dziesmu tik pat jauki, to starpā „Prāta vētras” Renārs Kaupers. (Dziesmu var dzirdēt „Spotify”.) Jaunā deja eleganta, burvīga un noteikti paliks repertuārā, un pie viena gabala reizē divi jaundarbi! Vajag arī piebilst, ka svētki Kanādā ir vienīgie pasaulē, kuros dejo pie dzīvas mūzikas, atkal 2024. gadā, kā 2019. gadā, šos pavadījumus piedāvājot „Raxtu Raxti”, kuri bija iemācījušies garo programmu ar tikai divām dziesmām no viņu pašu repertuāra – malači!

Iespējams lielākais jaunums svētkos bija īpašs džeza (jazz) vakars, Toronto klubā „Jazz Bistro”. Ar Latvijas „Lielās mūzikas balvas” laureāti Artu Jēkabsoni jau pirms diviem gadiem bija runāts par uzstāšanos Toronto. Arta 2015. gadā izpelnīja stipendiju studēt džeza ASV, un kopš tā laika ir bijusi vairāku festivālu laureāte, to starpā Montreux Voice Competition, Sarah Vaughan Interna-

tional Competition un Ella Fitzgerald International Competition. Arta cerēja uz īpašu džeza programmu un ap viņu tika aicināta zvaigžņu parāde līdzdalībnieku: kontrabassists Andrew Downing, vairākkārt Kanādas ierakstu balvas „Juno” laureāts, flautiste Iļona Kudiņa, savā laikā Latvijas Nacionālā simfoniskā orķestra sastāvā, patlaban džeza izpildītāja no Bostonas, saksofonists Kvebekas Laval universitātes profesors Jānis Steprāns un „Raxtu Raxti” apbrīnojamais bundzinieks Artis Orubs. Pārpildītais Jazz Bistro vakars bija visu dalībnieku autorkoncerts, ar milzīgu atsauksmi no publikas.

Pāris dienas vēlāk Arta Jēkabsons un Agris Danilēvičs sadarbojās vēl citā jaunumā, jaukā „neakadēmiskā” vakarā, jaunām „Dzirnām” dejojot pie Artas mūzikas, džeza ansambļa izpildījumā, horeogrāfam radot deju lomu Artai, kamēr viņa dziedāja. Artai arī bija kompozīcija, veltīta svētkiem, ko viņa izpildīja ar ģitāristu Kasparu Zemīti pie Veltas Tomas dzejas.

Jauna dokumentāla filma *Vairāk kā deja* (producenti „Kultfilma”, režisors Pauls Dombrovskis) piedzīvoja savu pasaules pirmizrādi svētkos. No svētku *Vadoņa*: „stāsts par ģimeni, uzņemību un dzirkstošo degsmi diasporas latviešu kultūrā”.

Teātris arī bija svaigs. Luga *Dziesmu svētki* – viedokļi par to, kā un kāpēc notiek Dziesmu un Deju svētki (autore Rasa Bugavičute-Pēce) saņēma 2022./2023. gadu sezonas „Spēlmaņu nakts” balvas vairākas nominācijas, autorei uzvarot par „Gada jaundarbu dramaturģijā”. Svētkiem Kanādā autore pārrakstīja lugu, lai labāk atspoguļotu ārpus Latvijas realitāti. Rasa Bugavičute-Pēce arī bija pārstāvēta vairākos koncertos, kā autore divām Raimonda Tigula dziesmām. Tā kā viņa dziedāja kopkorī, būtu jāprasa, kā jutās dziedāt savus vārdus tik lielā barā.

Rasa Bugavičute-Pēce arī piedalījās Rakstnieku cēlienā „Krustcelēs”, kopā ar vēl sešiem autoriem no Kanādas un ASV, katram lasot no saviem jaunākamiem opusiem. Lasījumi notika arī angļu valodā: to starpā Matejs Kalns, vairāku ieredzētu romānu autors, Michael Weissman, kura lasīja no *The Rye Bread Marriage* par dzīvi ar vīru Jāni Melngaili, un Baņuta Rubess divās valodās. Īpaši nozīmīgs bija Filadelfijas dzejnieka Lara Krēšļiņa dev-

ums trīs valodās; ar sievas, ukrainietes, līdzdalību dzejas latviešu, angļu un ukraiņu valodās.

Ukraiņu godināšana notika arī citviet, to starpā Kopkora koncertā, kurā ienesa Ukrainas karogu un nodziedāja Ukrainas himnu. Svētku Mūzikas nozare bija pasūtījusi jaundarbu no Jura Ķeniņa; pētot ukraiņu tautas dziesmas, viņš atrada piecas foršas, kuras, nepārsteidzoši, bija par attiecībām starp puīšiem un meitenēm – universāla tēma. Viņš izveidoja virkni ar ukraiņu tautasdziesmu melodijām un pielika tekstus no latvju dainām, radot jauku „stāstu” – *Ukraiņu precību dziesmas*. „Redz kur jaunis ozoliņš, Ar ieviņu savijs. Redz kur jauna mūs’ māsiņa, Ar tautieti saderēj’.”

Ar Latvijas Universitātes fonda atbalstu ieredzētais komponists Raimonds Tīguls kļuva par īpašu svētku komponistu, un viņa daiļrade atrada vietu piecās programmās, bieži ar komponistu pašu pie klavierēm. Speciāla vieta arī divās programmās bija viņa atklātam instrumentam „hang”, variants no Šveices, pamatots uz Karību salu eļļu mucu bungām.

Griežoties pie mūzikas, tā nozare plūda ar jaundarbiem. Kopkorim vien bija sešas jaunas dziesmas, to autori visi kanādieši: Jānis Beloglāzovs, Toronto kora diriģents (fifiga Latgales tautasdziesmu apdare); čellists, diriģents un svētku rīkotājs Juris Ķeniņš; gados jaunā koklētāja Laura Legzdiņa (tautasdziesmu apdare ar koklēm); nelaiķis Michael Pinsonneault, franču-kanādietis, precējies ar latvieti (virknējums par svētku saukli „Let’s, lec, Letts!”); koncertmeistare/koklētāja Rita Strautiņa (a cappella oriģināldziesma ar tautasdziesmu vārdiem) un komponiste/dziedone/pianiste Ērika Yost (populārā stilā ar bungām un basa ģitāru). Šīs dziesmas tekstam ir interesants stāsts: autore Natalie Fraser tikai nesen ir piekopusi savu latvisko pusi un iemācījusies runāt, pat dzejot latviski. Bravo! Iemīļotā komponiste Dace Aperāne, kuru gan kanādieši, gan amerikāņi uzskata par „savējo”, piedāvāja jaunu klavieru gabalu, veltītu pianistam Rūdolfram Ozoliņam (ASV), un viesu kora, Latvijas Universitātes Fizikas, matemātikas un optometrijas jautātā kora „Aura” diriģents Edgars Vītols piedāvāja savu skaņdarbu korim ar skanīgām vīna glāzēm.

Uz kora meistarklasi, maestro Edgara Vītola vadībā, ieradās arī kanādiešu koristi. Viņa diriģente, uzzinot, ka Raimonda Tigula *Moonlight Sound Design* būs programmā, piedalījās pati ar savu „hang”.

Mūzikā speciālākais notikums neapšaubāmi bija soprāna Maijas Kovaļevskas līdzdalība svētkos, piedaloties trīs koncertos (viņas koncertmeistars agrākminētais Rūdolfs Ozoliņš, kolēģis jau no Mediņu Mūzikas skolas dienām), ar tautas dziesmu apdarēm, solo dziesmām un kā soliste Jurjānu Andreja kantātē *Tēvijai*. Protams, Maija bija aicināta arī dziedāt no operas repertuāru, ar kuru viņa ieguva pelnīto slavu, un klausītāji baudīja Puccini ārijas, laikam pirmo reizi kādos latviešu dziesmu svētkos.

Lai neiedomātos, ka svētkos viss bija tikai jaunākais no jaunākā, palika vēl krietna daļa tradicionāla repertuāra. Skatoties uz pēdējiem pirmskara neatkarīgās Latvijas Dziesmu svētkiem 1938. gadā, atrod, ka daudz no klasiskā atkārtojās Toronto: Alfrēda Kalniņa *Dziedot dzimu* apdare, Melngaiļa *Jāņuvakars*, Vītola *Gaismas pils* (Auseklis) un *Beverinas dziedonis* (Auseklis), Jurjāna kantāte *Tēvijai*, pat izvilks no Jāņa Kalniņa operas *Hamlets*. Un vēl tālāk pagātnē, dzejnieks Auseklis bija dalībnieks un aculiecinieks pirmajos Dziesmu svētkos Rīgā 1873. gadā: „Lepnās Rīgas vārti atvērās, viņas palodas pacēlās, un – nievātā tauta caur tiem iegāja. Rīga nodimdēja, Māras baznīca notrīcēja.” Tika godināts arī svētku ideju pamatlicējs Jānis Cimze, ar viņa *Krauklīt’s* sēž apdari, kokļu ansambļa pavadījumā, 20 koklētāji no trīs valstīm.

Svētki īpaši priecājās par attālākiem dalībniekiem. Uz svētku kopkori (vairāk nekā 900 dziedātāji) pieteicās koristi no 16 valstīm, (10 Eiropas valstis, Austrālija un Brazīlija, ASV, Kanāda un Latvija), un viņus vadīja 24 virsdiriģenti no 9 valstīm. Dejā bija 43 kopas no piecām valstīm, to starpā 14 ansambļi no Latvijas. Vēl nav pieminēta Latvijas izcilā deju grupa „Teiksmā”, kura piedalījās deju lieluzvedumā un sniedza savu solo koncertu, dižā vadītāja Jāņa Ērgļa izkārtojumā.

Jaunumi netrūka citos laukos arī: izbraukumi ar kuģi pa Ontario ezeru; uz svētkiem importētais Valmiermuižas alus, gaišais un tumšais; Latvijas Republikas jaunā Kultūras

ministre, kura svētku vakariņās bija gata-
va novadīt „Zilo lakatiņu” ar savu vīru, to-
rontieti Pauli Miklaševiču, pie klavierēm Rai-
monds Tiguls; un pirmo reizi svētkos Kanā-
dā Latvijas prezidents Edgars Rinkēvičs, uz-
runājot 3,000 klātesošos Kopkora koncertā:
„... dziesma arī šodien, tāpat kā deja, palīdz
mums noturēties pret dažādām dzīves grūti-
bām, dod spēku un enerģiju”.

Garš ceļš noiets kopš 1953. gada, un ir prieks
novērot, ka šī radošā enerģija nav zudusi. Lai
mūsu „novads”, 6,500 kilometrus no Rīgas,
turpina būt dzīvs un radošs! □

Jānis Streičs

Ojārs Spārītis

JĀŅU LAIKA INTERVIJA AR LZA GODA LOCEKLI, REŽISORU, GLEZNOTĀJU UN RAKSTNIEKU JĀNI STREIČU

Paldies, Jāni, ka Tu esi tik pretimnākošs un atļauj sevi intervēt, pašam intervētājam un intervējamajam līdz galam pat nenosaušot, kur šī saruna var aizvest. Taču man tā ir interesanta pirmkārt ar savu neprognozējamību, otrkārt tāpēc, ka tā ir tieši ar Tevi – Latvijas kinorežisoru „zelta paaudzes” pārstāvi, kuram ikviena filma ir kultūras kanona cienīga, un treškārt, tāpēc, ka man ar Tevi ir viegli sarunāties, jo atvērtai sirdij Tu atbildi ar to pašu.

1. Vārdā slēpjas cilvēka liktens atslēga. Kāpēc tu esi Jānis? Kā Tu jūties kā Jānis? Vai kā Jānim tev ir vairāk veiksmes nekā tad, ja Tu būtu, piemēram, Kārlis vai Ilmārs? To taču Tu jūti, ka šī Latvijā vispopulārākā vārda dēļ cilvēki Tevi mīl?

Citiem vārdiem sakot, vai jūtos kā pantiņā: „Paldies saku māmiņai, ka Jānīti vārdu deva?” Nu nē, jo agri sapratu, ka neesmu vienīgais. Tēvs bija Jānis un tālāk citi un galu galā viņu ir tik daudz, ka jūtos tikai vārda brālis četrdesmit seši tūkstoši septiņdesmit deviņiem Jāņiem. (Pēc pagājušā gada ziņām). Kopš bērnu dienām sapratu, ka tiek dziedāts par Jāni Dieva dēlu, kas atjāj no debesīm, kur Pestītājs, Jaunava Marija, eņģeļi, Ziemassvētku vecītis un daudz svēto ar kuriem bija pilnas manas bērniības debesis. Starp tiem arī Jānis Kristītājs, kuram karalis Irods lika nogriezt galvu. Bet latviešu Jānim galva pušķota ar vainagu un viņš atjāj no tiem debesu laukiem, kurus man atvēra Andrejs Pumpurs Lāčplēsi. Atceries? „Zilajā debesu velvē, Pērkona brīnišķā pili, kur mājo mūžīga gaisma, kur nemitās priecība jauka, sabrauca Baltijas dievi klausīties Likteņa tēvu...” Šo eposu lasīju gluži kā svētos rakstus līdzās katoļu katehismam ar vecās derības sižetiem par pasaules radīšanu, grēka plūdiem, par Bābeli, zelta teļu, par Jāzepu un viņa brāļiem un citiem krimināliem notikumiem. Tur klāt bija arī Jaunā derība par Kristus mācību un viņa zemes gaitām. Žurnāli *Katoļu dzīve* bija pilni ar svēto dzīves aprakstiem. Es augu teiksmu varā. Vairākas *Lāčplēša* nodaļas zināju no galvas, un jaunībā braucot uz Rīgu vārdi Koknese, Staburags, Lielvārde, Ikšķile man likās tik apgaroti kā kristīgajam Betlēme, Nazarete, Jeruzaleme.

Kaut vienreiz gan jutu sava vārda svaru, kad tiku kronēts kā Latvijas gada Jānis. To tradīciju centās ieviest Latvijas radio. Klāt bija arī iepriekšējā gada Jānis, akadēmiķis Stradiņš. Un ja es kaut vai vārda pēc tiku nostādīts vienā strīpā ar šo Latvijas leģendu, tad gan bija iemesls pateikties māmiņai debesīs.

Nevaru iedomāties, kā justos, ja vecāki būtu devuši vārdu Šimanis par godu vectēvam no tēva puses, vai Augustu no mātes puses, kas būtu kaut kas pamatīgs ar dzīves gudrību, kalpošanu Dievam un ticīgo ļaužu cieņu. Taču deva, ko deva. Gan par godu tēvam, gan krustmātes Lūcijas Volontas krusttēvam Jānim Volontam, kas bija labklājības ministrs Ulmaņa valdībā. Spožs paraugs, lai censtos dzīvē daudz ko panākt. Viņš bija liela autoritāte ne tikai vecākiem, bet visam Preiļu pagastam un Latgalei. Mēs dzīvojām pie viņa brāļa Justina, kur strādāja mans tētis. Diemžēl saimnieks bija pilnīgs pretstats inteligentajam kungam no *Atpūtas* vāka. Zinu, māmiņa sapņoja, ka nākotnē arī es varētu līdzināties Jānim Volontam. Iespējams, arī Jānim Rainim bija svars, jo piedzimu viņa Jaunu dienu zemē. Krustmāte Lūcija bija skolotāja, bet mamma mīlēja lasīt un glāba mūsu skolas bibliotēku, kad 1945. gada oktobrī pienāca saraksts ar grāmatām, kas metas sārtā. Domāju, viņas apzinājās šī vārda maģiju un tāda laikam tik tiešām pastāv. Tāpēc, apcerot savu likteni, galu galā jāsaka viņām Paldies. Jo kas tad es būtu par Streiču, ja nesauktos Jānis? Kad pienāk Jāņu diena, tad kāda no avīzēm publicē, cik Jāņu un Līgu mums ir kopumā. kā arī to, cik daudz katrā uzvārdā. Pēdējos gados esmu vienīgais Jānis Streičs visā Latvijā. Bijām divi. To otro redzēju bērnībā. Esam radi. Diemžēl vairāk nesatiku un pirms dažiem gadiem izlasīju, ka bez vests ir pazudis pensionārs Jānis Streičs, liekas no Bauskas. Bēdīgi, tomēr radi, un kaut uz papīra divatā bija drošāk un bija cerība kādreiz tikties un kopā parakņāties savos ciltsrakstos.

2. Mūsu dialoga iesildīšanās jautājums lai ir kā mēģinājums noķert melnu kaķi tumšā istabā. Pieņemu, ka es tāds neesmu vienīgais, kurš ikvienā filmas epizodē jūt Tavu kā režisora mīlestības pilno attieksmi pret ikvienu aktieri, un pēc manām do-

mām tā ir ne tikai filmas varoņa, bet arī cilvēciska siltuma paraugstunda. Iespējams, ka šī Tava sirsnība ir palīdzējusi arī trāpīgai aktieru izvēlei, kuri ar tieši tādu pašu atdevi ir sevi veltījuši filmas varoņu atveidei. No kurienes Tevī šī bezgalīgā uzticēšanās un tēvišķīgais maigums?

„Vai agrā bērnībā dzīvojot starp krietniem ļaudīm un jūtot no viņiem maigumu un mīlestību, es varēju izaugt ļauns?” – Tā savā Grēksūdzē rakstīja dižais franču enciklopēdistis Žans Žaks Russo. To varu teikt arī par sevi, jo arī man laimējās piedzimt krietnos ļaudīs un augt viņu vidū. Daudziem mūsu lasītājiem būs pārsteigums, ka mani saules gadi ritēja Kurzemē un tikai tad Latgalē, kur piedzimu. Jo vecāki pārcēlās uz turieni pie tēva radiem. Tāpēc atšķirt labo no sliktā, kā arī runāt un staigāt es sāku netālu no Sabiles, kur Tētis bija salīdzis darbu pie lielgruntnieka Georga Arāja. Rakstot darba līgumu viņš apjautājās par iespējām turēt savu gotiņu. Uz ko saimnieks atbildēja: „Priekš kam tev, Jāni, tās klapatas? Cik piena tev vajag vienai dienai? Ar litru pietiks, vai diviem? Saņemsi no manis un ne jau kā algas daļu, bet lai lieki netērētu spēku, kas jātaupa darbam mūsu saimniecībā”. Protams, es to sarunu nedzirdēju, jo biju pārāk mazs. To man atstāstīja pus paralizētais un aklais tēvs pēc daudziem gadiem tālu, tālu no Latvijas, Koventrī veco ļaužu pansionātā. „Ievēro, dēls,” – viņš uzsvēra, – „saimnieks teica, ne manā saimniecībā, bet mūsu! Liela atšķirība. Ne tā kā pie Volonta, Tam visur tikai es un es un mana saimniecība, mana, mana. Talciniekiem pat ēst nedeļa. Bet Arājs pieprasīja, lai mēs ar Kārli brokastotu un pusdienotu kopā ar viņu. Un baroja gluži kā talkā”. Kurzeme bija dzīves lielākais vinnests manu vecāku neilgajā mūžā. Mums bija sava mājiņa. Turpat dzīvoja galdnieks Indriķis un viņa sieva Marija, kā arī priekšstrādnieks Kārlis Pētersons. Viņš spēlēja mandolīnu un svētdienas vakaros mēs kopā dziedājām. Mamma, kaut nebija nolīgta darbam, bieži devās pie saimnieces, lai piepalīdzētu mājas darbos. Par ko Ārāja kundze viņu iemīlēja kā savu meitu. Fotografijas liecina, cik saskaņīgi abas kopā sēd Sabiles vīna kalnā, pie Abavas rumbas un citur. Kad piedzima māsa Rutīņa, saimniece kļuva tai krustmāte. Ziemassvētki, Lieldienas, Jāņi un

citi svētki tika svinēti kopā ar'. Vārds kalps ir padomju ideoloģijas uzspiestais algotā laukstrādnieka apzīmējums. Mani vecāki pie Arājiem jutās kā lielas saimes locekļi.

Pie mūsu baltās mājiņas bija dārzs. Tur ņēmās mamma un Marijas tante To labi atceros. Jo gribēju pie viņām aizlidot. Visā nopietnībā. Cauri kaplodziņam. Biju apslimis un mani uz stingrāko nelaida laukā. Lika gulēt. Bet es, sasapņojies, ka varu lidot, piecēlos, uzkāpu uz galda, izpletu rokas kā spārnus, atspēros lidojumam un... Bāc! Atskanēja tāds blāviens, ka klāt bija gan mamma, gan Marijas tante, gan Indriķis ar lielo ēveli rokās. Nākošā dienā ieradās pati saimniece, tante Lība ar Ūzes konfektēm un cepumiem. Viņiem piederēja veikals Turība. Liekas, tas bija pirmais vārds, ko sapratu kā ķīnietis heriogrāfu, Jo Turība bija arī Sabilē un Kandavā, tāpat arī Preiļos, kur vēlāk nokļuvu.

Bet vajadzējās šķirties no paradīzes. Ienāca sarkanie, atņēma saimniekam zemi un daļu no tās iedalīja mūsu ģimenei. Tēvs, būdams dzīli ticīgais, to nevarēja izturēt. Un mēs atgriezāmies Latgalē pie mammas mātes. Preiļos uz nama sienas es esot ieraudzīju vārdu Turība un priekā uzgavilējis tam kā paziņam no Kurzemes. Uz ko mamma esot teikusi: „Nebrīnies, Jānīt, visa Latvija bija turība, bet nu būs nabadzība.” Un sākās mana dzīve vidē ar savādāku valodu un katolisko dienas kārtību. Tikko pamodos vērsu skatu uz debesīm, pārmetu krustu, noskaitīju rīta lūgšanu un tikai tad kāpu no gultas. Arī pirms gulēt iešanas nometies ceļos svētbildes priekšā skaitīju vakara lūgšanu. Atceros, pelēkais runcītis uzleca uz sola un visu tēvreizē laiku sita ar pierīti man krūtīs kā teikdams: mea culpa, mea culpa. Nāca smiekli, valdījos un prom nedzinu, uzskatīdams, ka arī viņš kopā ar mani lūdz Dieviņu. Šie rituāli mani nenomāca. Tieši otrādi. Es pakļāvos tiem labprāt, jo kvēli ticēju baznīcas leģendām. Manā bērnībā Dievs bija bargs soģis, Viņš visu redzēja. Kad tuvojās negaiss ar pērkonu dārdiem, vecmāmuļa teica: „Dieviņš barās”. Mākoņi vēlās virsū ar zibeņiem un pērkonu grāvieņiem. Un es ticēju, ka aiz tiem tik tiešām ir Dieva bargais vaigis. Taču visšausalīgākās bailes izjutu, kad piedzīvoju krievu uzlidojumu. Biju uz lauka, kad ļoti zemu pāri mums kaukdami lidoja viņu iznīcinātāji, mezdami bumbas uz vācu kolonnām. Gribējās ielīst zemē,

saplūst ar to. Kad bombardēja Rēzekni, manai klases biedrenei Halinai bija tikai septiņi gadi. Viņa kopā ar mammu un citiem slēpās pagrabā. Rēzekne un Jelgava cieta visvairāk. Sprādzieni tricināja namu, kauca bumbas te tuvāk, te tālāk, Halina no bailēm drebēja un lūdza: „Ak, jumprava Marija, apžēlojies, glāb mani no šausmām, dari tā, lai bumba krīt mums tieši virsū, apžēlojies, sūti mums ātru nāvi!” Vai vari iedomāties, bērns lūdza nāvi! Vasarās ticības mācību stundās sēdējām Preiļu baznīcas dārzā. Centrā priesteris, mēs apkārt, bet pāri mūra žogam uz mums dvakoja nošauto mežabrāļu šķebinošais liķu smārds. Ir saskaitīts, ka pēdējai asiņainajai parādei pie baznīcas vārtiem tika nomesti 70 vīriešu liķi. Un mēs, bērni. piezmieguši acis un aizspieduši degunus gājām tiem garām uz Kristus mācību. Karš iesēja mūsos neaprakstāmas bailes un bažas par nākotni. Un tas ilga daudzus gadus. Tēvu vācieši aizrāva leģionā. Mamma mira pavisam jauna 33 gadu vecumā. Mūs gribēja nodot bērnu namam, bet vecmāmiņa nepieļāva. Dzīvojām lielā trūkumā. Sievietes jūdās vissmagākajos darbos. Mātes mātai Anniņai bija tikai 22 gadi, kad pārņēma mūs bāreņus savā gādībā un es augu starp lielajām meitām, kurām nebija cerību tikt pie vīra. Viņas bija skolotas, sapņoja uz labāko, bet vajadzēja jūgties zemes darbos. Taču cieņā bija gāmatas, kopā sanāksšanas, lai klausītos lasījumus. Tas notika mūsu mājās un es biju tas lasītājs. Dziedājām, sarunas bija gaišas un ticības pilnas, jo viņas tomēr vēl bija jaunas. Man laimējās piedzimt sirds gudros un krietnos cilvēkos, kas alka pēc gara gaismas un mani vadīja uz to.

3. Mēs kā skatītāji gandrīz vai no galvas zinām Tavu filmu varoņu spārnotos teicienus un frāzes, jo gandrīz ik gadus Latvijas televīzija mums ceļ priekšā te Limuzins Jāņu nakts krāsā, te Cilvēka bērns vai Mans draugs – nenopietns cilvēks, Teātris un vēl Rūdolfa mantojums, jo tās lieliski portretē gan laiku, gan sabiedrību. Kuras no savām filmām Tu pats uzskati par mākslinieciski veiksmīgākajām un kuras – par miļākajām filmām? Kāpēc?

Tās, kuras tautai iet pie sirds. Un arī tās, ja darbs bija saistīts ar kaut ko dziļi personīgu. *Cilvēka bērnā* tā ir sarakstīšanās un draudzība ar Jāni Klīdzēju. Filmai aiz kadra ir janvāra barikādes, Atmosdas reibonis un Latgales atklāsme, jo īstenībā, lai cik jocīgi tas arī neizklausītos, līdz tam es nebiju tur iegājis tā pa īstam. Un arī jau gatavā filma man daudz ko deva: Ameriku, starptautisko atzinību, jaunus draugus. Savukārt filma *Teātris* sakrita ar krasu dzīves pagrieziena uz Lietuvas pusi, un klāt tam tas bija smags materiāla pretestības pārvarēšanas eksāmens. Ja *Nenopietnajam cilvēkam*, filmai par mūsdienām, tika doti 340 tūkstoši, tad divsēriju *Teātrim* ar retro kostīmiem un interjēriem tikai 300. Ar šo nabadzību man vajadzēja radīt ticamu vidi, un varoņu organisku dzīvošanu tajā. Filma tika rādīta Londonā. Kinoteātris atrodas blakus Vaterlo tiltam, ceru daudzi mani vienaudži atceras fantastisko filmu ar šo nosaukumu. Tur skatītāji pēc seansa jautāja, kā tas iespējams, ka cilvēks, kas nav bijis Anglijā, var uzņemt tik ticamu filmu, kas nerada šaubas, ka darbība notiek pie viņiem. Uz ko atbildēju: „Mēs esam maza valsts un tāpēc mums jāzina pasaule pat labāk kā lielvalstu pilsoņiem”. Es augu lasot Dikensu, Šekspīru, Takkereju, Bernardu Šovu, Danielu Defo, Kiplingu, Stivensonu... tāpat kā Dimā, Balzaku, Igo, Moljēru. Pieminu to, lai teiktu, ka visīstākos apbalvojumus sniedz ne žūrijas un komisijas, bet cilvēki, kam veltu savu darbu. Piemēram, *Čeļabinskā*. *Nenopietnā cilvēka* seansā, tai mirklī, kad noņēmot zārka vāku, atklājās Ēvalda Valtera seja, sāpēs ievaidējās visa skatītāju zālē un iestājās nāves klusums. Svēts mirklis man, un liels gandarījums.

Limuzīns vispirms bija velte Lilitai Berziņai un Ēvaldam Valteram kā pateicība, ka viņi man noņēma bikluma kompleksu pret izciliem aktieriem. Tas bija noticis filmējot *Nenopietno cilvēku*. Ar Lilitas svētību es atraisījos jaunai kvalitātei. Un vēl *Limuzīnā* aiz kadra ir manas jaunās dzīves sākums par ko liecina fināla kadri, kuros mūsu gadu vecā Viktorija kartupeļu vagā sper pirmos soļus. Lilita aiziet mūžībā, bet ceļas jaunā audze, mana gadu vecā meitiņa. Kadra pravietojums ir piepildījies. Mana Viktorija ir aktrise Kauņas muzikālajā teātrī. Jaunības lielo lomu laiks viņai jau aiz muguras, un nu ir sācijas režisores ceļš.

Bet tagad par tiem tekstiem. Kad Sommersets Moems no romānu rakstīšanas pārslēdzās uz dramaturģiju, viņš sajuta milzu atvieglojumu, jo līdz tam, kaut vai raugoties burvīgā saulrietā bija spiests domāt, kā šo skaistumu aprakstīt savā nākošajā sacerējumā. Un tā nemitīgi vērojot jebkuru dienas notikumu. Un nu šīm mokām bija gals. Cilvēki savā starpā runājas, pārējais atkrita un viņš no prieka sarakstīja tik daudz lugu, ka pats vairs nezināja tām skaitu. Ak, laimīgais! Bet man dialogi ir vislielākās mokas. It sevišķi ekrānam. Kādreiz slavenais lietuviešu aktieris Stasis Petronaitis atzinās, ka gatavojoties jaunajai lomai, vislielākās bailes ir atvērt muti pirmajam vārdam. Ir jāsaņemama kā pirms lekšanas no ierakuma, lai dotos uzbrukumā. Liekas, nav nekā vienkāršāka par valodu un nav nekā tik neizdibināma, ka gribas to pielīdzināt ūdenim, bez kura nav iespējama dzīvība, kas tik pat ikdienišķs, taču zinātnei joprojām liela mīkla. Arī valoda slēpj sevī lielus noslēpumus un te būtu plašs darba lauks mākslīgajam intelektam, kas atklātu, no kurienes esam nākuši un kādi dzīves apstākļi deva priekšroku mēleņiem, lūpeņiem, šņāceņiem un citām skaņu būšanām.

Esmu pārliecināts, ka pastāv tāda lieta, kā dzīves patiesības izjūta, līdzīgi tam, kā ir absolūtā dzirde mūziķiem. Būsi taču piedzīvojis, ka skatoties izrādē vai filmu, kaitina aktieru runa. Tu jūti, ka tā nav dabiska. Jūti tāpēc, ka tai protestē tava dzīves patiesības izjūta. Domāju, ka tāda piemīt ikvienam, lielākā vai mazākā mērā. Diemžēl, kad ir jāataino dzīve daiļdarbā, tā daudziem zūd. Dirigentiem ir kamertonis, viņš uzsit tam ar nagu, atskan vajadzīgā nots. Režisoram tāda mehāniskā palīga nav. Ir tikai šī dzīves patiesības izjūta. Staņislavskis pie visas savas tā saucamās sistēmas, ar kuru piesārņoja aktieriem galvas, galu galā vadījās tikai no paša izjūtas, kad mēģinājuma laikā no zāles uzkliedza aktierim tikai vienu vārdu: NETICU. Maestro aptur mēģinājumu, skaidro. Kaut citam, tas pie vienas vietas, jo viņš dara kā liek daba, un Meistars stāda to par paraugu citiem. Mums teātra fakultātē skatuves runu pasniedza izcila pedagoģe Olga Bormana. Viņas skolas turpinātāji bija Arnolds Liniņš, Aina Matīsa un Antonija Apele. Bet es laidu viņas pamācības gar ausīm. Taču runas eksāmenos Amtmanis Briedītis teica, ka vislabāk runā Streičs

un viņam vajadzētu konsultēt citus. Tas sanikvoja lāga Bormanīti un viņa nicīgi atbildēja: „Streičs ir ģeniāls diletants, viņš citiem neko neiemācīs.” Taisnība. Es nemācu. Tikai filmēju un skatos, lai sanāk dzīves ticamība. Zini kas ir vissvarīgākais manā profesijā? Filmēt un redzēt to ne savām, bet skatītāja acīm. It īpaši montējot uzņemto materiālu. Un vēl atklāšu kādu noslēpumu. Ko man uzticēja draugs Eldars Šengelaja no Grūzijas. Ja filmējot kādu komisku ainu aktieru darbošanās izraisa skatītājos, tas ir, režisora palīgos, smieklus, tad met to kadru laukā, jo publika nespēsies. Un viņam taisnība, esmu to pārbaudījis savā praksē. Un otrādi. Par ko, skatoties uz ekrānu smeļās skatītāji, filmēšanas laikā grupas biedri pat viebjas no riebuma. Piemēram, nu jau hrestomātiskie mīlas reibuma kadri ar Uldi Dumpi *Limuzīna* epizodēs, kur viņš lec pāri runkuļu vagām un plivnās kā nakts tauriņš ar rokās izplestu palagu virs galvas. Pat mans uzticamais operators Harijs Kukels šķendējās: „Nu tādu bezgaumību, Jāni, nebiju no tevis gaidījis!” Nerunājot par citiem. Ciemos bija dokumentāliste Irīna Mass. Filmas pirmizrādē viņa smējās, no sirds apsveica un atzinās, ka skatoties kā filmēju, esot bijis bijis kauns par manu gaumi. Re ka tas notiek. Par ko smiesies, nevaru paredzēt. Brižiem smieklī nomāc nākošo tekstu. Un tas pazūd. Bet es klusībā šķendējos. Būtu to paredzējis, ieturētu pauzi un aizpildītu ar kādu darbību. Nekad neesmu filmējis, lai tas izskatītos smieklīgi. Tas sanāk pats no sevis. Tas mums ģenōs. Māsai Stasiņai neklājās viegli. Sirds pilna, viņa gribēja padalīties savās bēdās ar kolēģēm, stāstīja savas nebūšanas, bet tās smējās. Tas aizvainoja māsiņu, viņa turpināja vēl pārlicinošāk, bet draudzenes smējās kā kutinātas. Stasiņai aplūsa, skatījās uz smējējām un sāka smiet tām līdzī. „Ja jau tas ir tik smieklīgi, tad nav ko bēdāties.” Tā ir ar mani. Tādi mēs esam. Jaunības sarunās bieži es mīlēju par sevi pasmierties. Bet tad atklājās, ka draugi to ir ņēmuši nopietni un laiduši tālāk tautiņās. Bet mans brālis Ēriks ar to blēņojās visu dzīvi. Un izcils ar savu muļķošanu ir mūsu kopējais draugs Bērtulis Pizičs, bijušais Dailes teātra direktors. Viņš Rīgas naivuļiem sastāsta, ka Latgelē alus stiprumam pieberot dustu, un svinībās tā žvidzinot ar mietiem, ka visi žogi tiekot izlauzti. Un pats gaviļē, kad tie notic. Mīlu atkārtot, ka žanrs ir autora skats uz dzī-

vi. Protams, ka no mākslas teoriju skata, tā ir nepilnība, vai aplamība. Bet ja runājam par komiskajām situācijām un dialogiem, tad tikai tas arī izsauc smieklus. Mana attieksme pret situāciju, pret problēmu, mans varbūt visu piedodošais un ironiskais skats, kas sakrīt ar skatītāja viedokli. *Limuzīns* ir spilgts paraugs autora solidaritātei ar skatītāju. Varoņi runā vienu, domā citu un skatītājs lasa viņu domas un gaviļē par savu gaišredzību. Un vēl, ja runājam par komisko tad atkal patvarīgi gribu apgalvot, ka tā vispirms ir ētikas kategorija un tikai pēc tam estētikas problēma. Man šo patiesību atklāja vecmāmiņa, kad teica: „Smieties vari par vecu cilvēku un bērnu, tāpēc, ka bērns bīji un vecs kļūsi, bet nedod Dievs, ka smiesies par kropli, slimo vai nabagu. Dievs tevi sodīs.”

4. Iztēlojoties par režisora darbu ir skaidrs, ka tas prasa visa „spēles lauka” pazišanu sākot jau ar izpildāmu scenāriju, veiksmīgu aktieru tipu atrašanu, benzīnu operatoru un gaismotāju mašīnas bākā un beidzot ar skaistu saulrietu tieši tajā vietā, kur aktierim jāsaka liktenīgais monologs. Lai gan režisoram ir gan palīgi, gan asistenti, lai radītu šedevru viņam ir nepieciešama pārskatāma, sakārtota, respektīvi, harmonizēta sistēma. Tātad, režisors zināmā mērā ir organizators, menedžeris, bet viņa priekšrocība ir sistēmas pārzināšana. Vai šajā vietā es drīkstu vilkt paralēles arī ar izpratni par Latvijas valsti, zemi un tautu kā vienotu sistēmu, kurā Tavš ideālista skats vēlas redzēt drošu, garīgi bagātu un pārtikušu sabiedrību?

Zināmā mērā tev taisnība. Bet... Reiz jautāju diriģentam Mārim Sirmajam: „Saki, kāda nozīme ir diriģenta žestiem. Viens vicina rokas kā vējdzirnavu spārnus. Cits kustina pirkstus un tikai pa retam atvēzējas plašākam žestam, bet Andris Vecumnieks pilnīgi vai dejo. Viņš ir tik plastisks un organisks, ka prieks ne tikai klausīties, bet arī skatīties.” Māris atbildēja: „Žestiem nav nozīmes. Galvenais ir zināt, ko tu gribi un panākt to.” Es apstulbu par tik vienkāršu atbildi, kas neko nenoskaidrojot pateica vissvarīgāko kā mākslā, tā cilvēka un valsts dzīvē. Galvenais ir zināt, ko tu gribi. Kā pie nama celtniecības, tā pie

Bēthovena piektās simfonijas iestudēšanas. Tāpat arī pie valsts vadīšanas. Un nu mēs redzam, kas ir noticis ar Latviju, kad iepriekšējā premjera griba tika koncentrāta tikai koalīcijas saglabāšanai. Un kā lai viņš necenstos, ja par to uztraucās sabiedriskie mediji? Tie ar bažām seko svārstībām, kas varētu iedragāt koalīcijas stabilitāti un, nedod Dievs, sagraut to. Un rezultātā esam kur esam. Pēdējie starp Baltijas valstīm. Diemžēl valsts nav koalīcija, bet process, kas bez mērķa buksē Latvijas partejiskās birokrātijas smiltīs. Nesendzirdēju aksiomu: Valstsvīrs domā par tautas labklājību, bet politiķis par uzvaru nākošajās vēlēšanās." Laikā, kad veidojās mūsu valsts, pasaulē slavenais ekonomists Kārlis Balodis no tāienes šaubījās par tādu iespējamību. Taču, pārlūkojot Eiropas pieredzi, nāca pie slēdziena – „Jā, var pastāvēt, tikai valdībai nemitīgi jādomā par vienu, kā veidot Latviju kā pārticības zemi. Jo mazas valstis var ātri tikt pie bagātības, ja to grib un dara visu, lai tā būtu. To rādīja pasaules pieredze". Bet mūsu nācija šodien svētā mierā pieņem jebkuras partijas paziņojumu: „Mūsu uzdevums it nākošajās vēlēšanās panākt vairākumu." Komentāri lieki. Ja tādā lietu kārtībā man būtu jāizlieto filmai piešķirtās finanses, es pie darba netiktu. Naudīna izkustu liekajās birokrātijas instancēs ar noskaidrošanām, saskaņošanām, pārbaudēm u.t.t. Filma patiesībā ir ražošana, kurā nav vietas demokrātijai. Kino pirmsākumos darbojās ne kino studijas, bet kino fabrikas. Asistenta gados man bija darīšanas ar dažiem vēl mēmā kino meistariem, kas jautāja: „Vai tālu līdz jūsu kinofabrikai? Cik filmas gadā ražo jūsu fabrika?" Mani tas tā kā aizskāra, domāju, ka tā ir viņu augstprātība, bet nē, atklājās, ka tā bija aktieru jaunība, mēmā kino ziedu laiki, slavenajā Aleksandra Honžonkova kino fabrikā, ko atņēma revolūcija. Vārdu studija izdomāja radošie darbinieki, vēlēdamies savā statusā celties augstāk par fabrikas preču ražotājiem. Kaut patiesībā bijām visistākā ražotne ar savu obligāto produkcijas daudzumu un ražošanas termiņiem pēc stingru grafika, kurā filmas tika godātas kā ražošanas vienības. Tu precīzi uzskaitīji to darbu lērumu, kas man jāpārvalda. Kaut ir posmi, par kuriem man nav ne jēgas. Piemēram filmu attīstīšanas un kopēšanas cehs. To veica pamatīga un priekšzīmīga mašīnērija, kas apkalpoja pat citas mazākas Padomju Savienī-

bas studijas. Un kaut arī visas manas filmas tika tur materializētas, man nebija ne mazākā priekštata par šī darba mehānisko pusi, ja tik vien kā zināšanas par foto filmas attīstīšanu un kopēšanu, ar ko nodarbojos jaunībā. Mums kā fabrikās pastāvēja cehi, kas nodrošināja filmēšanas procesa materiālo pusi ar auto transportu, ar dekorācijām, apģērbiem, rekvizītiem, gaismām, pirotehniku u.t.t.

Zviedru kino klasiķis Ingmārs Bergmans atzinās, ka visas šīs klapatas radošajam darbam atstāj tikai 10 procentus no laika un enerģijas. Man, ķeroties pie filmas ir sajūtā kā stāvot ar lāpstu pie papuves, kas jāuzrok līdz horizontam un jāapsēj ar labību. Vienam pašam. Protams ir palīgi, un ikviens, kas saistīts ar attēlu uz ekrāna un ar skaņu ir pakļauts man. Tālāk seko: subordinācija, uzticēšanas, konsekvence, un stingra likumu ievērošana. Kad mana meita ieinteresējās par Karnegi, tad lasīja to un gavilēja, jo tanī ir aprakstīts, kā strādā viņas tētis un māca savu meitu, nezinot šo grāmatu.

5. Man bija jaunums, ka Tu esi Valda Zatlēra „Reformu partijas” nosaukuma autors, aicināts nākt politikā, bet redzot, cik tukšvārdīga un mazefektīva likumdošanā, valstiskās sistēmas uzlabošanā un ekonomikas attīstīšanā, Tu savu enerģiju labāk veltī izglītībai, zinātnei, kultūras sabiedrības veidošanai. Kāda ir Tava stratēģiskā doma par valsts un pārvaldes attīstības likločiem, par mūsu ekonomikas kāpumiem un kritumiem, par Rīgu kā galvaspilsētu un Latgali kā dzimto novadu?

Politikā iesaistījos jau kopš 1986. gada, kad uz Pugo galda gulās sūdzību kaudze par manu revolucionāro runu Kinematogrāfistu kongresā Kremli, kas veicināja apvērsumu. Mēs bijām braša Baltijas trijotne: Jonas Gricijus no Lietuvas, Kaljo Kisks no Igaunijas. Kopā ar draugiem no Ukrainas, Gruzijas, veicām lielas izmaiņas. Vissavienības Kinematogrāfistu savienība bija visrevolucionārākā sabiedriskā organizācija. Maskavas diktatūras vietā radījām konfederāciju. Tas bija romantisks laiks. Mūsu domubiedri bija Oļesju Adamovičs un Eldars Rjazanovs. Bet gadījums pēc gadījuma, pilnīgi kā tāda Likteņtē-

va roka bīdīja mani nost no ceļa uz politiku. Par to varētu daudz stāstīt, bet par Reformu partiju taisnība. Tikai šis vārds kļuva vientulis, kas izrauts no programmas, ko piedāvāju līdz ar partijas vārdu VĀRPA, kas atšifrējumā lasītos kā „Valsts ārkārtas reformu politiskā apvienība”. Nosaukums apstiprināja manis rosinātās reformas, lai izkustinātu valsti no stagnācijas, kādā mūs ir iespundējusi politiskās birokrātijas diktatūra. Šo manu diagnozi kādā diskusijā par demokrātiju Latvijā atbalstīja Aivars Endziņš. Viņš savā priekšlasījumā bija ļoti kritisks, apšaubot patiesas demokrātijas iespēju Latvijā. Interesanti, ka tad iepazinās ar jauno ārstu Hosanu Abu Meri no Libānas. Pūsis runāja latviski un par brīnumu alka ņemt līdzdalību valsts dzīvē. Pat dedzīgāk nekā mēs latvieši. Mani reformu priekšlikumi ietvēra sevī: 1. Saeimas sastāvu veido novadu pilnvarotie deputāti. 2. Likumdošanas varas atdalīšana no Izpildvaras. 3. Ministru posteņos likt ne politiķus, bet speciālistus. 4. Tautas vēlēts Valsts prezidents. 5. Likums par Rīgu kā Latvijas galvaspilsētu. Tā ir sena mana un Jāņa Stradiņa ideja. Jo Satversmē Rīga kā galvaspilsēta ir tikai pieminēta. Tāpat arī nesen tapušajā Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likumā. Tur demokrātiski pēc alfabēta un pēc kārtas numura astotā, Rīga ir Valsts pilsēta. Likumā nav ne vārda par galvaspilsētu. Tāpēc tā kā astrāla būtne ir Domes platības īrniece un kurai savi nodomi un rīkojumi jāaskaņo ar Domi, kas var atļaut valstij naidīgām organizācijām rīkot savas akcijas pie Brīvības pieminekļa. Rīga kopš laika gala ir bijusi internacionāla pilsēta. Bet Saeima kopš dzimšanas bija un, gods godam, turas kā latviska institūcija. Un kā tādai ir bijuši konflikti un nesaskaņas ar Domi, kad tānī gūst pārsvaru citi spēki. Atcerieties interfrontistu un citu revanšistu bļautīšanos pie Brīvības pieminekļa. Tas attiecās arī uz apbūvi, jo ir uzcelti monstri, kas sveši pilsētas garam. Rīgas osta un citas ienesīgas vietas ir veicinājušas domnieku korumpētību un patvaļu līdz ar nepieļaujamu izšķērdību. Esmu pārliecināts, ja Galvaspilsētas dome tiku iekļauta Ministru kabineta struktūrā un ja Galvaspilsētas mērs būtu ministru kabineta loceklis, jebšu Ministrs bez portfeļa, tas nāktu tikai par labu. Rīga pieder Latvijas pilsoņiem un to vajag īstenot

Toreiz pie Zatlera tiku uzklaussīts, taču pabīdīts malā. Saprātu, ka tiem, kas lipa viņam apkārt no svara tikt pie siles. Pēc laika uzzināju ka top jauns politiskais spēks, Zatlera reformu partija. Diemžēl bez reformu piedāvājuma. Tagad jūtu vainas apziņu pret krietno vīru Valdi, ar kuru man joprojām ir jaukas attiecības. Es atkāpos, necinījos, atstāju viņu šo politisko hienu ielenkumā. Bet es skaidri redzēju, ka tas ir bezcerīgi. Esmu piedzīvojis ne vienas vien partijas dzimšanu un tūdaļ kratīties nost, jo ar diegiem nav aršana. Redzēju, ka nevienam nav bijis tās politiskās gribas restartēt valsti uz satversmes pamata. Vēl trakāk, nevienam nav skaidrības par diagnozi. Tas, ka „ir slikti”, nav diagnoze, tā ir pašsajūta. Un tāda tipa politiķi, tikai ar iedomu, ka „es būšu labāks” laužas pie teikšanas. Iespēju bija atliku likām. Pirms katrām vēlēšanām tiku vervēts. Vienas partijas līderis man piedāvāja Kultūras ministra posteņi. Uz ko atbildēju: „Nē! Prasu vairāk: pirmo vietu listē un Satiksmes ministra portfeli. Tad es no tiesas varēšu palīdzēt kultūrai. Man ir šofera tiesības. Es pārzinu dzelzceļu, jo kad biju asistents ar karodziņiem, devu komandas lokomotīves vadītājam kad braukt, kad apstāties. Kad Melnajā jūrā filmējām Tobago, es vadīju jūrnika bērnu rituālu tik ticami, ka garām peldošie kuģi atdeva mums godu ar karogu pusmastā un komandu miera stājā uz klāja. Arī ar lidmašīnām ir sava pieredze. Vadīju bumbvedējus, Tiesa, tie bija maketi, bet uz ekrāna izskatījās kā īstie un, kad pieliku skaņu tie kļuva vēl ticamāki. Re, kāds diapazons! Vai tam, kas tagad vada ministriju ir lielāks vēriens?” *Parteigenosse* domāja, ka jokoju. Bet es runāju nopietni, izsmejot partejisko pieeju kadru politikā.

6. Daudzi no mums, un arī tu, bijām iesaistīti 2017. gada 5.-6. maijā plānotā Latgales kongresa simtgades pasākuma organizēšanā, kuram vajadzēja kļūt par krāšņu Latvijas valstiskuma idejas briedināšanas un nacionālās konsolidācijas idejas atceres pasākumu. Bet tas izvērtās par pilnīgi pretēju nostādņu pūšanas forumu, un rādīja ar pārējo Latviju konfrontējošu, gandrīz vai atšķēlušos Latgali. Vai no Latgales puses skanošo pārmetumu par nevienlīdzīgajām centra un perifērijas attiecībām mērķis ir šķēlt Latvijas vienoti-

bu? Vai bažās par šāda nevēlama scenārija attīstību 2023. gada pavasarī tu kļuvi par Latgales kultūrai, vēsturei, valodai, tautsaimniecībai un drošībai veltītas konferences iniciatoru? Kur mūsdienu Latgales kultūrpolitikā tu saskati riskus novada un Latvijas drošībai?

Mūs tanī blēdīgajā pasākumā iesaistīja, cerēdami, ka būsīm ar to pagodināti un nejausimies rīkotāju nodomos. Tā daudzkārt notiek krāpšanas gadījumos, atsaucoties uz pazīstamu personību vārdiem. Tos ieraksta kā drošinātājus un liek mierā, lai ir vaļa darīt savu. Arī labos nodomos. Taču šoreiz tie, maigi izsakoties, bija nelietīgi. Tu, es un akadēmiķis Barševskis nebijām tik naivi un atdalījāmies no šīs grupas, kurā daudz lāga cilvēku, kas akli neapzinās, ka tiek vadīti no Maskavas. Jā, tieši tāpēc biju iecerējis šo pagājušā pavasara pasākumu Aglonā. Tas bija ievērojams notikums manam novadam, par ko esmu bezgala pateicīgs Akadēmijai. Kaut nesmu apmierināts pats ar sevi. Jo man personīgi vajadzēja kontaktēties ar katru referentu, lai pārliecinātu un noskaņotu, cik politiski aktuāla ir viņa tēma. Tāpēc uzstāšanās bija akadēmiski perfekta un interesanta. Taču ar distanci no Lielā kaimiņa gara elpas Latgalē. Ja runājam par riskiem kultūrpolitikā, tad man šķiet, ka vilciens jau aizgājis. Un uz Latgali tas attiecas tikai kā Latvijas daļu. Nepilnības kultūrpolitikā ir visā valstī, jo nav kopējā mērķa un valstiskās gribas īstenot labklājības programmu. Un tikai tāpēc, ka Latvijas valsts ir saskaldīta partiju hercogistēs. Par to jau runāju. Mūs uztur Eiropas inerce, NATO un Ukrainas varonība. Dzīvoju savos uzskatos ar cerību, ka laiks darīs savu un tauta kļūs gudrāka.

7. Pavisam pelnīti tu esi Latvijas Zinātņu akadēmijas Goda loceklis. Ikviens akadēmiķis – vienalga, vai viņš pārstāvētu eksaktās vai humanitārās zinātnes, tevi cieņa, mīl un apbrīno tavu domu un radošo ideju pasauli, tavu skaidro un poētisko valodu. Bet nav noslēpjams, ka tevī arī mājoti ļoti cieša piederības sajūta Akadēmijai un tās saimei, jo tu aktīvi papildini Humanitāro un sociālo zinātņu nodaļas dzīvi. Ar

ko tev ir svarīga šī piederība un klātbūtne Latvijas izglītības un zinātnes procesiem?

Būt savas valsts zinātņu akadēmijas Goda loceklim ir pagodinājums, ko stādu augstāk par valdības apbalvojumu. Tā tas ir vai visās Eiropas valstīs. Ko lieki kautrēties, es jutos aplaimots un celts saulītē ar Akadēmijas Raiņa un Cicerona balvām, kā arī Ministru prezidenta balvu, kas bija Akadēmijas ieteikums. Bet pāri visam ir draudzība ar Latvijas intelekta izlasi. Jānis Stradiņš, kuru bez gala cienīju, kļuva domu biedrs un centienu līdzgaitnieks. Viņš piedāvāja pāriet uz Tu, kas man nebija viegli izdarāms. Tāpat bija grūti uzrunāt uz Tu arī tevi un vēl citus no mūsu saimes. Un zini, savu mājas sajūtu un piederību es jūtu nevis kino vidē, bet Akadēmijā.

Bet atļauj pakavēties pie kāda sānis gadījuma, kam tomēr ir sakars ar šo notikumu. Tas notika 1984. gada maijā Vissavienības festivālā Kijivā. Piedalījies tajā ar savu filmu *Svešās kaislības*. Delegāciju vadīja Latvijas kino lielākais priekšnieks biedrs Ilmārs Īvertis. Pirms filmas seansa viņa pavadībā gājām skatītāju priekšā, lai tie mūs iepazītu. Stāstot par mani, Īvertis piedzejoja, ka esmu tautas mākslinieks, mākslas zinātņu doktors un kas tur vēl. Es smējos. Bet ko nu apstrīdēju priekšnieku, jo galu galā tam nav nekādas nozīmes un tas nekādi nevar iespaidot filmas kvalitāti. Ar tituliem tika pušķota arī aktrise Vizma Ozoliņa. Bet mums tas kā pilei ūdens. No svara, kā skatītāji un žūrija vērtēs filmu. Uzņēma lieliski un mēs tikām pie divām balvām. Pēc nedēļas Kinostudijas Mākslas padomē piecēlās redaktors Viktors Lorencs un bargā balsī vērās pie auditorijas: „Sakiet biedri, vai pie mums strādā tāds mākslas zinātņu doktors Jānis Streičs, kā viņš pieteica sevi Kijivā. Visi apmuls, es piecēlos un teicu: „Atvainojiet, ne jau es pieteicu sevi, bet biedrs Īvertis. Es taču nevaru ārzmēs skatītāju priekšā apstrīdēt savu augstāko priekšniecību. It sevišķi tāpēc, ka savās atskaitēs visi priekšnieki pieliek klāt lielākus ciparus.” Kolēģi sāka smieties un Miks Savisko teica: „Viktor, beidz ķēmoties! It kā tu nezīnātu Īvertu. Nu un kas par to, ka Streičs vēl nav Zinātņu doktors. Uz galvošanu nākotnē tāds kļūs.” Un vajadzēja ar laimīgi sagadīties, ka pēc piecpadsmit gadiem, verot Aka-

dēmijas durvis, lai ietu uz svinībām, kur man pasniegs Goda akadēmiķa diplomu, pretī iznāca Mihails Savisko, jo viņa žurnāls *Māksla plus* mājoja augstceltnē. „Miku, – es sveicināju viņu ar patiesu prieku, – tavs praviētājums ir piepildījies. Es eju saņemt Goda akadēmiķa diplomu.” Viņš nesaprata. Kad atgādināju seno notikumu, tas nelīdzēja, Miks to bija aizmirsis, taču kļuva makten priecīgs par savu tālredzību. Šobrīd, kad esmu tālu no Rīgas, ļoti pietrūkst trīs lietas: mūsu Akadēmijas saimes. Ir iespēja piedalīties pasākumos no tālienes. Taču sirdi tas neglāsta kā tikšanās ar līdzgaitniekiem augstceltnē. Trūkst Misiņa bibliotēkas un Valsts arhīvu, jo esmu iestrēdzis kādā vērienīgā literārā darbā, kas skar mūsu vēsturi, un nu jūtos kā bez rokām.

8. Ar savu kultūras redzējumu un padomu tu piedalies Latgales augstskolu dzīvē. Tu, kopā ar Jāņiem Anmani un Strupuli, esi Jāzepa Pigožņa balvas dibinātājs. Tevi tāpat kā mani, saistīja draudzība ar gleznotāju Osvaidu Zvejsalnieku, Antonu Kūkoju, ar dzejnieku Andri Vējānu, ar profesoru Pēteri Zeili. Tu glezno Latgales ainavas gan dabā, gan pēc atmiņas. Es gribu salīdzināt tavu darbošanos Latgales labā ar otra Jāņa – Stradiņa – centieniem iedzīvīnāt Sēlijas kā novada attīstību, tās ļaužu un kultūras cildināšanu. Jūs vieno censoņu un savas zemes patriotu gars, kas tavu dzīvi padara par misiju. Atceros, tavā 80 gadu jubilejas sveicienā viņš tevi nosauca kā vislatviskāko latgali.

Paldies, ka atcerējies. Tas toreiz gāja man pie sirds, Un paldies arī tev par atzinību, kaut mana līdzdalība Latgales lietās varētu būt pamatīga. Un arī gleznojis Latgali esmu gaužām maz, jo man tuvi visi Latvijas novadi. Tāpēc katram no tiem esmu veltījis pa filmai: *Limuzīns* – Vidzemei. *Likteņdzirnas* – Kurzemei, *Svešās kaislības* – Zemgalei un *Cilvēka bērns* Latgalei. Par mīlestību uz Kurzemi jau stāstīju.

Vidzemi man tuvināja Rūdolfis Blaumanis, Brāļi Kaudzīši un tuvākais draugs Pauls Putniņš. Kad rakstīju scenāriju Limuzīnam, es visus notikumus redzēju Paula mājas pagalmā. Diemžēl filmai nederēja ne viņa senču grun-

tīgais nams, ne sakoptā vide. Izmisīgi meklēju kaut ko iztālēm līdzīgu, bet neatradu, un kad izvēlējos Raiskumu, man bija grūti iejusties svešajā platībā. Vidzemē esmu svinējis Jāņus vairāk nekā Latgalē. Manas vislabākās auditorijas bija tur: Siguldā, Limbažos, Cēsīs, Mazsalacā, Valkā, Valmierā, Latgalē tikai Preiļos un šad tad Daugavpilī. Es runāju par patstāvīgajām auditorijām, kur tika demonstrētas vai visas manas filmas. Tur bija skatītāji, kas mani gaidīja. Apustulis Pāvuls ir teicis: „Kur būs tava manta, tur būs tava sirds.” Es gribētu sacīt: „Kur pieliksi savas rokas, tur pielips tava sirds”. Un filma jau ir tā rokas pielikšana vietai, kas tiek iemīlēta. Tāpēc tāda īsta rūpe par Latgali man sākās ar Atmodu. Tiku iesaistīts TV raidījumā Latgola, ko vadīja Anta Rugāte. Sadarbojos ar Bronislavu Spridzānu, kas veica to pašu radiofonā. Un tad nāca filma *Cilvēka bērns*. Latgaliski! Bet bija tādi tautas brāļi, kas rakstīja uz Kaliforniju Jānim Klīdzējam, lai apturot Streiča neprātu. „Jau tā mūs par valodu izsmej un nu būs negods visiem latgaliešiem.” Arī agrāk, pēc Limuzīna kāds latgalietis no Tukuma rakstīja uz Maskavu sūdzību par frāzi: „Latvija zem čangaļu spiediena sabruks.” Tāda apsaukšanās notikusi tikai buržuāziskajā Latvijā, bet tagad, sociālisma saulītē tas vairs nenotiekot. Es neapzinājos, ka Limuzīns jau bija latgalieša ieiešana kino mākslā. Bet *Cilvēka bērns* atvēra vārtus uz Latgali visai Latvijai. Un arī man pašam, atklājot, ka piederu dižai ciltij, kas deva mūsu valstij valodu, vārdu un karogu. Šobrīd visciešāk esmu saistīts ar Preiļiem, kas neatkarības laikā ir izauguši par ievērojamu kultūras centru. Preiļu vadība atbalstīja domu par Pigožņa medaļu un naudas prēmiju, ko viņi apmaksā jau vairākus gadus. Mana ideja bija kristīgo konfesiju brālības ass: Rīgas Pētera baznīcā izstādes atklāšana Jāzepa dienā un Preiļos septembrī balvas pasniegšana Pigožņa dzimšanas dienā. Esmu iesaistījies projektā par Preiļu centra pārbūvi. Esmu patrons arī skolnieku patriotiskās dzejas konkursam, kas tagad notiek Preiļos. Sākums bija Salacgrīvā. Desmit gadus pēc kārtas Lāčplēša dienā devos līdz mūsu dzejniekiem uz konkursa noslēgumu. Esmu aizbildnis arī Salacgrīvas projektam bibliokuģis Valdemārs. Kā arī skolnieku Kultūras universitātei Daugavpils augstskolas paspārnē, kur mani iesaistīja Maija Burima, Nu jau akadēmiķe.

Jā, šis tas ir veikts, bet lai izdarītu vairāk, ir jādzīvo tur un jāstrādā. Bet ir darbi, kas veicami tikai Rīgā, lai vairotu Latgales labo slavu. Būtu palicis Preiļos, nebūtu Cilvēka bērna, kas cēla godā Latgales valodu. Un nebūtu Limuzīna, kas ievada latgaliešus ekrāna un teātra mākslā. Esmu leģendārās 1958. gada Latgales kultūras nedēļas Rīgā auglis. Tā pieteica Latgali visai valstij kā īsti latvisku novadu, kas nav atdalāms no Zemgales, Kurzemes, Vidzemes. Jo boļševiku varas gaitēnos brieda doma likvidēt „vēsturisko kļūdu ar Latgales atdalīšanu no Vitebskas guberņas”. Kad sāku studijas Rīgā, tad mākslas dzīvē latgalieši bija mazākumā. Pirmajā praksē Dailes teātrī man blakus apsēdās kāds ļoti slavens aktieris, lai noskaidrotu, kas es par putnu te esmu ielidojis: „Ak tā, mācieties režiju un ko pēc tam? Strādāsi Preiļu kultūras namā?” Es apstulbu, neatceros, ko atbildēju. Tagad smejos. Nākotnē mūsu ceļi dikti savijās kopā. Bet tad – re kā! Ko darīt? Pastāvēja tāda vīzdegunīga attieksme pret Vitebskas latviešiem. Tā ir jāsaprot, jo tik tiešām bijām atpalikuši par veselu gadsimtu. Kurzemē dzimtbūšanu atcēla 1817. gadā. Bet Latgalē 1861. Taču zemnieki turpināja dzīvot pēc krievu sādžu modes līdz pat mēriem laikiem Latgalē. Tātad līdz pagājušā gadsimta divdesmitajiem gadiem. Tikai tad, jau izejot viensētās, latgalietis guva tās priekšrocības, kas tautas brāļus bija virzījušas tālu, tālu tiem priekšā. Par simts gadiem. Ko te apvainoties, ja ir ar ko lepoties. Nepilnu divdesmit gadu laikā Latgale pierādīja, ka varētu stāties brāļiem līdzās, lai saskatītos ar tiem vienā acu līmenī, kā teiktu prezidents Levits. Un tagad Rīgā vairs nav skaidrības, kas no kurienes cēlies, jo būtībā esam vienoti Latvijai un ceļš no Preiļiem līdz Rīgai ir kļuvis simtkārt īsāks nekā mana jaunībā. Bet man tā vien šķiet, ka šodien daudzi Latgales „patrioti”, nezinot savu vēsturi, runā par kaut kādu mītisko Latgali, reducējot to tikai uz valodu, ko cītīgi piesārņo ar rusicismiem, poļu ksendzu labdabīgajiem centieniem, kā arī ar nostūru leksikas izrakteniem. Bet uzvarēs darītāji, un tādi ir.

9. Kino – tā ir māksla ļoti plašai sabiedrībai un žanrs, kas vizuāli atspoguļo sabiedriskās norises. Bet tu esi arī scenāriju autors, tu raksti dienasgrāmatu un ne ma-

zāk kā kino, arī rakstos tev patīk izteikties sulīgi un krāsaini. Tas garais cilvēkberna gads – ļoti iespaidīga un pilsoniski aktīva grāmata. Tava dzīve un tu pats līdzinies enciklopēdiskai krātuvei, kurā tikai ir jāuzšķir vēlamā lappuse un tajā kā glezna atklāsies laikmets un kultūrvēsturiskā panorāma. Uz atmiņu var pajauties tikai tas, kas pats ir piedzīvojis aizgājušo notikumu elpu, sajūtis gan krāsu, gan asins un sviedru smaržas. Kāds ir tavs atminēšanās mehānisms un par ko tu tagad raksti?

Tu saki? – tā mīlēja pārjautāt kino varone dullā Paulīne. Jā, tik tiešām ir daudz pieredzēts. Piecdesmit gadu vecumā biju Spānijā. Daudz runājos ar savu pavadoni, Krievijā dzimušo spāņu emigrācijas atvasi Arturo. Viņš brīnījās: „Un jūs to visu esat piedzīvojis, ir karu, ir Staļina, ir Hruščova un Brežņeva valdīšanu? Neticami!” Bet nu ir pagājuši trīsdesmit astoņi gadi un tajos ir tādi notikumi, kas ne man, ne spānim pat sapnī nevarēja rādīties. Mēs, pirms kara dzimušie, esam kā laipa no viena Latvijas brīvības krasta uz otru. Savus saules gadus jau apdzejoju. Tie nebeidzās ar krievu okupāciju un kara sākumu, jo turpinājās vecāku atmiņās un sarakstē ar saimnieci Lību. Mēs smagi pārdzīvojām Arāju dēla jaunā ārsta Valda pāragro nāvi, viņš mira no tuberkulozes vācu laikā, otrs dēls kļuva Latvijas neiroķirurģijas pamatlicējs Kārlis Arājs. Arī atturības biedrības dibinātājs un vadītājs. Viņš ir uzrakstījis divas atmiņu grāmatas par savu dzimtu un vienu par savu profesiju. Rakstīšana bija tā, kas mūs atkal saveda kopā. Es zināju, ka Arāju Kārlis strādā pirmajā slimnīcā, biju viņu pat redzējis dokumentālajā filmā. Bet kautrējos tuvoties tā iemesla dēļ, ka mums tika iedalīta viņa tēva zemes daļa. Tie bija rūgti maldi. Kad apciemoju savu tēvu Anglijā, viņš atklāja patiesību, par ko jau stāstīju. Viss bija otrādi. Slavenais dakteris bija izlasījis *Karogā* manu atmiņu stāstu par bērnu dienām Kurzemē. Uzrakstīja man vēstuli un stādījās priekšā un uzaicināja ciemos. Cienījamais vīrs apbrīnoja manu bērnu dienu atmiņu. Arī no bērniņas dienu lielā drauga Kārļa, kas spēlēja mandolīnu, saņēmu vēstuli un apciemoju viņu *Cilvēkberna* vasaras Jāņu dienā. Tā bija aizkustinoša tikšanās ar cilvēkiem, kas pazina ma-

nus vecākus, kad viņi bija jauni un Latvija bija plaukstoša valsts.

Mudīte Šneidere sūdzējās, ka maz ko atceroties no tiem tālajiem gadiem. Es teicu: „Miļo Mudīt, tu esi aktrise, zini kas ir darbošanās lomā un „dotajos apstākļos“. Tas pats ir rakstot. Ieej savā varonē kā lomā un laid viņu savu jauno dienu apstākļos. Tīci, viņa sāks darboties pati, tik paspēj tikt līdz un rakstīt!” Teicu pus pa jokam un pus ar pārliecību, ka tā jādara. Rakstnieks frontinieks Georgijs Baklanovs man stāstīja: „Liekas, nu neko vairs neatceros, bet piespiežos, grimstu pagātnē, līdz ieraugu kādu sīkumiņu. Pieķeros tam kā pavedienam, velku un tā pamazām sāk šķetināties notikums pēc notikuma, noārdot aizmirstību kā vecu zeķi.” Bet tas attiecas uz atmiņu kā radošā procesa nepieciešamību, jo jebkurš rakstnieks visu mūžu to vien dara kā noraksta pats sevi, vedot savus varoņus.

Runājot par atmiņu, ir smagi jānopūšas, Jo daudzās narkozes un skābekļa trūkums asinīs ir darījis savu. Atceros, bija laiks, kad filmas montāžu varēju veikt galvā. Filmas sižets tika limēts kopā no atlasītajiem gabaliņiem, kas glabājās rullīšos montāžas skapī. Montāžas galds ar monitoru jau skaitījās liels tehnikas sasniegums. Un es biju apguvis šo tehniku kā īsts meistars un veicu to pats. Palīdzes kārtoja atgriezumus un rullēja, klasificēja pa kārbām, sakārtoja, jo montāža ir process, kas ilgst līdz pēdējam. Katrs jaunais materiāls kaut ko izmaina un ir jāpārdomā no jauna. Un es to darīju mājās savā galvā, jo atcerējos kadru aiz kadriņa, kā tas salīmēts, un tie bija tūkstoši. Pēdējās filmās to vairs nespēju. Montēju tikai skatoties monitorā. Bija laiks, kad varēju uzskaitīt visas Jāņu dienas kur un kādos apstākļos tās tika svinētas. Bet nu vairs nē. Pieļāuju, ka ne jau atmiņa ir galvenais, bet mērķis un griba. Psihologs Rūdolfis Krūmiņš mums stāstīja, ka Čārlzam Darvinam esot bijusi ļoti vāja atmiņa. Bet līdzējusi pierakstu sistēma, ko piekopa pētot dzīvo dabu. Kaut kas līdzīgs Apple sistēmai datorā, tikai Darvinam tas glabājās mapēs, plauktos un skapjos. Atmiņu var piespiest atvērties. Zīnu dažus piemērus. Prāts, šķiet, vēl turas. To jūtu, kad kontaktējos ar jauniešiem kolēģiem. Paldies Dievam, neesmu aizmirsts, man zvana, prasa padomu. Pirms pāris dienām mūsmājās notika īsta meistarkla-

se, kas mani tā sapurināja kā būtu dabūjis dopingu. Bija pārsteigums pašam par sevi, kur daudz derīgus ierosinājumus devu jaunajiem. Somersetam Moemam taisnība. Vecuma posts ir tas, ka tev ir liela dzīves pieredze, bet nav vairs iespēju to izmantot. Taču viņš nebija pesimists. Ir rīta skaistums un ir saulrieta burvība. Gadi mūs atbrīvo no liekajām kaislībām, noskaņo uz pozitīvu apceri un labvēlību.

10. Jau vairākus gadus, un kopš Covid pandēmijas sākuma jau pavisam, tu kopā ar savu dzīvesbiedri Vidu vadi savas piepildītās dienas netālu no Druskininkiem, gleznaina ezera krastā un, brīvi pārvaldot lietuviešu valodu, esi lieliski iekļāvies arī novada mākslas dzīvē. Par to, cik augstu tevi vērtē Lietuvas kolēģi muzejos, pašvaldībā un mākslinieku vidē, es pārliecinājos pats. Laikam jau šī baltu tautu kopības un radniecības sajūta mūsos atklājas gan valodā, gan raksturos, gan tradīcijās un uzskatos. Kāds ir tavs sveiciens visiem Jāņiem gan Lietuvā, gan Latvijā, un it īpaši akadēmiskajai saimei un Jāņiem – akadēmiķiem?

Tā nu ir sanācis. Tālu jābrauc – ja bez apstājas, tad piecas ar pus stundas. Bet Kauņa dzīvo meitas ģimene un ir jāiegriežas pie viņas. Līdz ar to vismaz stunda nāk klāt. Man bija izkarots apbūves gabaliņš Murjānos. Pat būvmateriāli tika sagādāti. Taču nāca jaunie laiki, materiāli gaidīja. Bet mēs brīvdienā un atvaļinājumos nemitīgi braucām uz šejieni pie sievas vecākiem. Arī pēc tam, kad abi nomira. Līdz sapratu, ka esmu ar sirdi pieķēries šim mājām, kur pie kājām ezers, bet aiz muguras mežs ar sēņu bagātību rudenos. Bērņībā tāda vieta liktos neiedomājams sapnis, jo kā no ezera, tā no meža dveš noslēpums un vilinājums. Taču mūsu kopdzīves sākumā tas man nebija galvenais. Ne jau ezera dēļ sākām dzīvot kopā. Tikai pēc vairākiem gadiem sapratu, ka sāku ilgoties pēc šejienes. It īpaši ziemas aukstajās naktīs bieži iztēlojos kā tumsā un sniegos savā vientulība salst māja bez mūsu tuvības ar uguni krāsni un gaismu logos. Te man labi strādājās, te tapa scenāriji vairākām filmām un te guvu svētību rakstniecībai no Jāņa Klīdzēja puses. Ro-

mantiski. Vari iedomāties, tā braucu uz šejieni veselus 28 gadus. Pazīstot tikai tuvākos kaimiņus. Līdz meita izgāja pie vīra. Znots Kestutis Jakštas izrādījās praktisks cilvēks. Kaut kāda vajadzība spieda viņus doties pie mūsu pašvaldības vadītāja Viesējā. Priekšnieks bija pārsteigts, ka viņu apciemo tādas slavenības, lika darbus pie malas cienāja ar kafiju un stāstīja par kultūras pasākumiem viņa valstībā. Gada notikums mazpilsētai esot gleznotāju plenēri, pat starptautiskie, ar poļu, baltkrievu un pat Kaukazaas republiku piedalīšanos. Diemžēl latvieši vēl neesot bijuši. To lietu vajadzētu labot. To dzirdot Kestutis teica: „Mans sievastēvs arī glezno.” Ko jūs sakāt, steidzīgi vediet šurp!” – iesaucās pilsētas galva Zenons Sabaļauskas. Ar to tad arī sākās. Protams, atsaucos, tūdaļ velkot sev līdzī Jāzepu Pigozni, un tā katru gadu gādāju uz šejieni mūsu gleznotājus. Un nu jau te ir pabijuši daudzi. Pēc plenēru noteikumiem gleznotājs atstāj saimniekiem kādu darbu. Gadu gaitā ir sakrājušies liela kolekcija. Plenēru rīkotājs Vitautas ieminējās, ka labi būtu to izstādīt kaut kur tālāk, varbūt pat Kauņā, kas būtu liels notikums. Es neko nesolīju. Bet noorganizēju izstādi Rīgas Pētera baznīcā. Tas mazpilsētas vadībai un garīdzniecībai bija gan pārsteigums, gan pagodinājums. Arī otro izstādi sarīkoju jau kopā ar Lietuvas vēstnieku Ričardu Deguti. Tanī mani Lietuvas novadnieki saveda savus kokgriezumus. Nesen VEF kultūras pilī bija skatāmi mana drauga Andrjusa Moteijus grafikas darbi. Par šo darbošanos esmu ticis Viesējas Goda pilsoņu kārtā, ko apliecina gan dokuments, gan spoža nozīmīte, kas lielumā var sacensties ar ordeni. Lai neapvainotu devējus, to ejot uz baznīcu ir jāliek pie krūts.

Vēlos pieminēt par kādu neaizmirstamu svētku tostu. Tas notika 1955. gadā, kad beidzu Rēzeknes pedagoģisko skolu. Svinēt Jāņu dienu jau bija ne tikai atļauts, bet pat mudināts, jo toni noteica tā saucamie nacionāļkomunisti. Mūsu kursam tie bija pēdējie kopā būšanas prieki. Priekšā šķiršanās, jaunas darba vietas un tāli dzīves ceļi. Tāpēc neizklidām līdz pat saules lēktam. Un tad visi brīnumainā kārtā salīdām Halinas un Ritas īrētājā istabiņā. Tur mums katram tika pa cepumam un limonādes glāzei. Mūsu skolotāja Emilija, paņēmusi savējo, teica: „Mīļie bērni, es vēlos teikt jums tostu.” Godīgi sakot, par tādu ce-

remoniju bija lasīts un redzēts ķīnīti, bet Latgalē tas notika vienkāršāk: Ja alus glāzi laida pa riņķi, tad katrs nākošais, kam jādzer, tika apdziedāts. Bet visbiežāk pietika ar mudinājumu: Priekā! Cits vēl piebilda: Līdz dibenam! Bet te – skolotāja teiks tostu mums kā smalkai sabiedrībai trofeju filmās. Pieklusām un gaidījām. Bet viņa raudzījās glāzē, tad pacēla acis uz mums un teica: „Mīļie bērni, es no sirds novēlu jums tikai vienu... tikai to, lai jums nekad, nekad nebūtu jāpiedzīvo karš... nedod, Dievs, nedod, Dievs...” Asaras aizžņaudza viņai balsi. Tik vien, bet mēs ilgi klusējām, jo zinājām, kas ir nāves bailes, varmācība un bads, es zināju, kā jūties, kad paliec bez vecākiem... kad aizved skolotāju un atstāj bez pajumtes viņas bērnus, kad tiek dedzinātas grāmatas... Nu mans mūžs tuvojas rietam. Lai kā nu bija, bet dzīvoju mierā un nedomāju, ka jaunu dienu bailes atkal iedunēsies manī kā tāls pērkonis pie apvāršņa. Tāpēc es tāpat kā mana skolotāja domās vēlos pacelt limonādes glāzi un atkārtot viņas novēlējumu. Kaut tas pats par sevi jau mājā mūsu domās un labajā gribā. Bet lai! Mūsu kopējā balsi tas tālāk un augstāk būs sadzirdams. Mūsu draugs Rauls Ciličava, bijušais Ukrainas vēstnieks Latvijā, mūsu Goda akadēmiķis teica, ka Latvijas himna ir viena no skaistākajām pasaulē, jo mēs lūdzam Dievam prieku dzīvot. Prieku Tev, mīļā Akadēmijas saime! □

Dr. habil. art. Ojārs Spārītis
Latvijas Mākslas akadēmijas
profesors

PATIESĪBAS BALSS

Inga Gaile. *Un varbūt ka mēs visi izdzīvosim. Un varbūt ka mēs visas izdzīvosim* Dienas Grāmata, 2024

Kā dzīvot un rakstīt pēc ticības zaudējuma cilvēcei? Ingas Gailēs astotais dzejas krājums par to liek domāt vairāk nekā līdz šim. Karš Ukrainā licis autorei un arī lasītājiem meklēt jaunu valodu un ticības kompasus neprāta un iznīcības pasaulē.

Kara semantika šajos dzejoļos parādās plašākā kontekstā: kā vardarbība militāra uzbrukuma apstākļos un dzīves karš sievietes pieredzē. Otrie apstākļi lielā mērā izriet no pirmajiem, jēdziens „patriarhālā pasaule” mūsdienu realitātē šķiet arhaisks, tomēr fakti vēsta ko citu. Kara noziegumi pret sievietēm, kas ik dienas notiek tepat kaimiņos un arī citviet pasaulē, vardarbības ģimenē pieaugums, kurā upuri ir sievietes, dziļi iesakņojušies sabiedrības priekšstati un absurdas gaidas pret sievietes lomu – atbildīga par visu, tostarp par vīrieša bezatbildību, kā arī citi diskriminējoši apstākļi, kas planētas sievietēm ik dienas nenodrošina cilvēktiesības. Vēlīgi ieskatoties grāmatas vizualitātē, redzam, ka krājuma nosaukums ir binārs *Varbūt ka mēs visi izdzīvosim. Varbūt ka mēs visas izdzīvosim*, taču nosaukuma otrā daļa nolasāma vien uz grāmatas otrā vāka – sievietes liktenis arī ilustrēts kā otrā plāna jautājums.

Sievietes realitāte un savas valodas veidošana ir pastāvīga vērtība gan Ingas Gailēs dzejas, gan prozas darbos jau no autorei rakstības pirmsākumiem. Nozīmīgs dzejas paņēmieni joprojām ir traumatiskas pieredzes verbalizēšana un spēja neizskaistināt, nemīkstināt, nerunāt eifēmismos, kas deformē pieredzes atainojumu. Ikdienas dzīvē sievietes stāsts joprojām tiek cītīgi noklusēts, nicināts un pārrakstīts par labu ērtai, patērnieciskai sistēmai vai vīrieša vēsturiskajai varai, tādēļ spēja runāt precīzā savas pieredzes balsī ir fundamentāli būtiska: „noturējos / nesāku runāt / saprotamāk / vai skaļāk / citā / viņa / vīrieša / dieva valodā” (62. lpp.).

Minētajā citātā un arī citviet krājumā ne-taisnības griezīgais sāpīgums un bezcerība parādās Dieva pieskaitīšanai vīriešu pasaulei. Motīvs par nedzirdīgo Dievu sasaucas ar dziļu sāpju pieredzi, kuras cilvēkam lemts piedzīvot un kurās cilvēks, racionāli raugoties, nespēj rast jēgu – piedzīvoto kara ciešanu ārdošā daba apšaubā Dieva esamību un liek vaicāt: „celies, Kungs, kāpēc tu guli?” (32. lpp.)

Racionālais prāts atsakās pieņemt ļauno cilvēkā un meklē izskaidrojumu kara faktiem. Viens no pārliecinošā krājuma spēcīgākajiem dzejoļiem ir „MARIUPOLE”, kurā kara informācija ietiecas arī miera realitātē: „es agrāk nezināju neko par tādu pilsētu / un / gribu atpakaļ tajā / ka neko nezinu” (44. lpp.). „kas ir novedis pie mirkļa / kurā kāds izvēlas uzvest bumbu / uz teātra ēkas Mariupolē / kaut uz zemes / pie tās milzīgiem burtiem rakstīts / BĒRNI”. (47. lpp.) Daudzos lasītājos rezonēs šie dzejoļi, kuri sasaucas ar latviešu un Latvijas vēsturiski traumatisko pieredzi, okupāciju, izsūtīšanām un apstākļiem, kuros pasaule noskatās mūsu nāvē, bet nepalīdz. Mēs – līdzcietīgā, jūtošā sabiedrības daļa – tagad uztveram šo traģēdiju kā savu: „(..) bet tagad Mariupole ir pienākusi pie mums / ļoti tuvu un skatās logā” (44. lpp.), un sa-

protam, ka Niņa no Bučas un citi līdz nāvei nomocītie mirušie varam būt mēs.

Krājumā sastopami vēsturisku personību un biblisku sieviešu prototipi – tā ieskatoties arī netaisnības vēsturē. Sacīt, ka krājums veltīts sievietēm un sieviešu jautājumam, nozīmētu neskaitāmo reizi marginalizēt un atšķelt šīs tēmas no vīriešu jautājumiem – sieviešu jautājums neskar tikai sievietes, tas skar visu sabiedrību.

Īpaša dzejas iezīme ir jutekliskās pieredzes klātbūtne visā krājumā, tostarp arī līdzās traģisma tēlainībai, tā parādot cilvēka dzīves daudzšķautņainību, kurā erotiskais un naturālais pastāv līdzās dramatiskam, ikdienišķajam un romantiskajam.

Traģiskā aizmiršana nav atbilde, lai izdzīvotu, to visa krājuma garumā risina arī autore. Trauslas dzīvības spēks ir krājuma titulmotīvs. Būtiski piebilst, ka apjomīgajos dzejprozas tekstos to intensīvajā valodas plūdmā tikpat kā nesastopam liekvārdību. Ingas Gales dzeja lasītājam palīdz izdzīvot pasaulē, kura rada vilšanos, ražo bezcerību un nepanesamas, neaptverama mēroga ciešanas. Cilvēkam ierasts traģisko izstumt no apziņas, bet autore konfrontē bailes un ļaunumu, tā rehabilitējot arī upuru balsis.

Paradoksāli, ka nav jāpiedzīvo lielas traģēdijas vai karš, lai cilvēka dzīve mūsdienu šķietami progresīvajā un komfortablajā realitātē būtu smaga. Pietiek būt sievietei 21. gadsimtā, kur visi jau noguruši no feminisma un daudzajām sieviešu vajadzībām, jo vēlēšanu tiesības taču piešķirtas un arī strādāt līdz spēku izsīkumam atļauts: „Sieviešu jautājums mums šķiet neērts / un nesaprotams, tādēļ: / dejojiet, meitenes, dejojiet (..)“ (30. lpp.)

I. Gaile latviešu literatūrā ne tikai mērķtiecīgi raksta par cilvēka tiesībām un to noliegumu, marginalizēšanu, bet arī ļoti tieši ietekmē sabiedrības uztveri, nosauc vārdā to, kas nomāc gan sievietes, gan vīriešus. Arī šajā krājumā runāts daudzām sievietēm tik saprotamos jēdzienos, kuri skar mūžīgo rūpju un „bēdīgi slavenās empātu kopienas” (apzīmējums no autores romāna *Jaukumiņš* (2023, 22. lpp.)) problēmas: „tu nespēj būt laipna / jo neredzi tam vairs jēgu” (24. lpp.). Autore atgādina: mēs drīkstam nedzīvot piespiedu

laipnības un bezierunu pasaulē citu labuma vārdā, šāds upuris nav vajadzīgs nevienam.

Krājuma kompozīcija veidota no fundamentāliem, tēlaini un emocionāli piesātinātiem dzejprozas darbiem, kuri mijas ar pāris naidīgām īsrindēm. Interesanti, ka īsrinžu funkcija krājuma kopainā, kurā dominē spēcīgi, izvērsti dzejoļi, sākotnēji nav skaidra, bet tajos nolasāma ironija par viegli patērējamu dzeju, kas neapgrūtina ar lielajiem dzīves jautājumiem: „saldais gaiss un siltā gaisma / kādu dienu apprecējās / pasauca tie silto vēju / pasauca tie silto vēju / pasauca tie silto vēju / iedzert tēju / iedzert tēju” (66. lpp.). Lielos dzīves jautājumus lasītājam un lasītājiem nemītīgi uzdod visa pārējā šī krājuma dzeja, te lasām to, kas bieži atbalsojies mūsos, kad sastopamies ar morālu, psiholoģisku, zaudējuma tumsu: „vai vispār ir iespējams dzīvot kā / lai dzīvo cauri šīm melnajām alejām” (64. lpp.).

Ingas Gales jaunākais dzejoļu krājums nekomplimentē cilvēcei un neizvairās no traģisma, tas ir dzīves, spēka un drosmes apliecinājums, neapklusinot svarīgāko, kas mums katram palicis – patiesības balsi: „ja jums uzticēts teikt patiesību / runājiet tirgus laukumos / ja jums uzticēts dziedināt / mostieties katru dienu” (42. lpp.).

Agija Ābiķe

MAGNĒTS, KAS PIEVELK

Džena Andersone. *Krīta aplī*. Rīga :
Apgāds Zvaigzne ABC, 2023.

Krīta aplī ir Dženas Andersones trešais stāstu krājums trīs (!) gadu laikā, turklāt šogad tas bija starp Latvijas Literatūras gada balvas nominantiem prozā. Krājums sastāv no trīspadsmit īsajiem stāstiem, daļa kuru jau iepriekš bijusi publicēta dažādos literāros izdevumos (viens no tiem, „Balto zirgu gaidot”, arī *Jaunajā Gaitā*), un garstāsta ar tādu pašu nosaukumu kā grāmatai – „Krīta aplī”. Džena Andersone ir patiešām ražīga un talantīga autore, un atliek vien spekulēt par to, kas varētu būt viņas veiksmes atslēga. Varbūt tā ir Andersones spēja iejusties savos tēlos un izprast viņus, kaut tie ir patiesi, taču ne vienmēr patīkami cilvēki. Vai arī viņas prokurores pieredze, kur bijis jāsaskaras ar dažādiem neizpušķotiem dzīvesstāstiem, kā arī attiecīgās jomas pārzināšana. Iespējams, tā ir bagātīgā valoda un īpatnējie salīdzinājumi, vai varbūt it kā tradicionālā īso stāstu forma, kuru tomēr interesantu padara Andersones radītie sižeti. Jebkurā gadījumā viss augstāk minētais atrodams *Krīta apļos*, kur, līdzīgi kā uz grāmatas vāka redzamais nogrimušais peldriņķis, nolemtība mijas ar cerību un gan gribasspēks, gan izvēle šķiet kā vieni no vadmotīviem.

Krājums sākas ar stāstu „Lukrēcija mācās peldēt”, kur galvenā varone mācās elpot un „peldēt” starp *trigeriem*, traumatiskām pagātnes pieredzēm un vilšanos, ko tās atgriezeniski vai dažkārt neatgriezeniski rada cilvēkā. Jāatzīst, ka ar lielāku vai mazāku vilšanos jātiek galā vairumam grāmatas tēlu, piemēram, Lukrēcijai tas ir tuvo zaudējums, tulkotājai stāstā „Priekšroka vientuļiem cilvēkiem” – grūtības atrast pasaulē vietu sev vienai, Esterei no „Rekviēma Bermudu trijstūrim” – nespēja atrast kādu, kuru sev piesiet. Tiesa, reakcija uz šo sajūtu ir dažāda. Daži (Božena no „Boženas pēdējais vārds”, Estere no „Rekviēms Bermudu trijstūrim”) nolemj atbildēt ar agresiju, citi (Paulis no „Pasakas par Pauli un Pilsētu”) – vainot visus apkārtnējos, tikai ne sevi. Vēl, protams, pastāv iespēja ļauties plūsmai un gaidīt, kad tad risinājums it visam atnāks pats un bez liekas piepūles (šādas pārdomas radās, lasot stās-

tu „Balto zirgu gaidot”). Tomēr iespējams arī cits scenārijs. Garstāsts „Krīta aplī” atgādina par vilšanos kā iekšējās balss paspilgtināšanos un motivējošu spēku, kas ļauj saprast – kaut kas nav kārtībā. Galvenā varone Frensis, jauna meitene no nelielas pilsētas, ir uzaugusi sarežģītos un diezgan psihei neveselīgos apstākļos, kur nevienam īsti neinteresē viņas vēlmes un kur Frensis nepārtraukti tiek ierauta citu dzīves problēmās bez viņas piekrišanas. Taču Frensisai rodas griba uzlabot savu dzīvi un sapratne, ka viņa kļūs laimīga, vien uzdrīkstoties pieņemt pati savus lēmumus un nenorakstot sevi tikai tādēļ, ka viņas tuvākais cilvēks – māte – jau savā prātā ir to izdarījusi.

Stāstos spraigi sižeti mijas ar apercīgumu un tirpas – ar vieglu humoru un ironiju. Jāatzīmē autores spēja attēlot īstas, jaudīgas emocijas. Bailes, prieks, skumjas, dusmas, mīlestība, apmātība – tas viss tekstos ir ļoti nesamākslots. Šie stāsti dod iespēju saprast un just līdzītiem gan tiem lasītājiem, kuru dzīves vide un pieredzes atšķiras, gan arī nonākt tuvāk sev un savām sajūtām tiem, kuri paši ir pieredzējuši kaut ko no tekstos aplūkotā. Arī fiziskās sajūtas un ikdienišķās domas atainotas tik precīzi, ka nav grūti iedomāties – mums par laimi vai nelaimi, kaut kur pasaulē šobrīd varētu staigāt tieši šāds cilvēks. No tēlu ticamības viedokļa visvai-

rāk patīkami pārsteidza tieši „Zemes garša” – stāsts par sekām, ja ētikas un patiesības vietā izvēlas sagrozītus faktus, lai tikai gūtu abstraktu uzvaru. Manis kā lasītājas bailes lēnām kāpa augšup līdz ar galvenās varones Hellas bailēm, savukārt, Alberts deva iespēju saprast, kā uz pasauli varētu lūkoties cilvēks, ko mediju virsrakstos sauktu par manīku. Iespējams, radīt ticamu notikumu gaitu palīdzēja tieši Andersones izglītība kriminoloģijā. Patiesībā viņas zināšanas šajā sfērā jūtamā vairumā stāstu, jo, lai arī tiesas un noziegumi nav galvenais teksts, tie kā motīvs sastopami visai bieži. Grāmatas nosaukums – *Krīta aplī* – ne vien atsaucas uz garstāstu ar tādu pašu nosaukumu un krīta aplīem, ko Frensisas oma ik vakaru rituāli velk ap savu gultu, bet arī atgādina detektīvseriālus un tajos bieži attēlotos krīta siluetus, ko policisti apvelk upuriem nozieguma vietās.

Dažos no tekstiem ir skaidri saprotama galvenā ideja, bet ir arī stāsti – mīklas, kas rada sajūtu un nojausmu, taču nesniedz konkrētas atbildes vai kādas mācības. Piemēram, „Visu laiku labākais gads”. Tajā vēstīts par vairāk nekā simt gadus vecu mākslinieku, kurš vairs daudz ko neatceras, sirmgalvim jūk atmiņas, viņš dzīvo savā pasaulē, kas šķiet mierpilna un iztēles bagāta. Lasot ir interesanti vērot, kā cilvēku uzskati par viņu kā personību ļoti kontrastē ar šī mākslinieka patieso domu gaitu. Kamēr mazdēls vectēva dzimšanas dienas pasākumā, to ilgi gaidīdams, domās dažādi nozākā „veco sumpurni”, kurš ar savu aizēnojošo klātbūtni it kā atņēmis viņam iespēju pašam spoži spīdēt, jo mazdēls, redziet, arī gribējis būt mākslinieks, vecais vīrs kavē un kāda nejauša ceļa malā domā par to, kā rozā dzisliņas debesīs atgādina flamingo spalvu. Lai arī ir noprostams, ka stāsts ir par demenci, Andersone ir spējusi tam piešķirt šķipsniņu gaišuma un omulības. Līdzīgi par „sajūtu” stāstu, kas tā arī paliek mazliet mistērija, varētu nodēvēt „Bumbu”, kurā divi jauni puisi, ārā spēlējoties, netīšām iemet bumbu kaimiņa logā un, ejot tai pakaļ, atklāj ko savādu.

Pavisam īsais stāsts „Plauksta, aizšauta acīm priekšā” no bērna skatupunkta vēsta par realitāti, kura lielai daļai mūsu paliek aiz televizora, datora vai telefona ekrāna – dzīvi karadarbības zonā un cilvēku tirdzniecību. Par to, ko viens bērns ekstrēmos apstākļos ir spējīgs pieņemt par normālu, pat ja tas citā vietu izmisumu. Manuprāt, ir labi, ka arī šāds stāsts tika iekļauts krājumā kā at-

gādinājums, jo tikai tāpēc, ka mūsu dzīve ir ērta un daudz maz droša, nenozīmē, ka citi necieš, un līdz ar visu pieejamo informāciju mums nav tā privilēģija izlikties, ka it visur pasaulē viss ir labi.

Krājumā ir ļoti daudz īpatnēju, komisku salīdzinājumu, piemēram, Laurentijs, viens no garstāsta „Krīta aplī” varoņiem, salīdzināts ar „vecu, noputējušu kaktusu”, kas „nīkuļoja savā apartamentu pusē”. (266. lpp.) Vai arī teikums: „Putekļu pelēkās drānās tērpušies filatēlisti nedzirdami slidēja pa veikala betona grīdām[...]” (236. lpp.) Valoda patiešām ir bagātīga, daudz sastopami arī gari teikumi. Rekordists šajā ziņā noteikti ir Harvija monologs no iepriekš minētā garstāsta. (238.-240. lpp.) Ja visapkārt nebūtu cita teksta un šo vienu teikumu varētu ietilpināt atvērumā, tas aizņemtu pusotru lappusi (!). Skaidri saprotams, ka tas ir stilistisks paņēmieni, kas ataino galvenās varones Frensisas attieksmi pret Harvija monologiem, kas viņai jādzird katru dienu, un tieši tādēļ teikums ir tik interesants. Vienīgais mīnuss, ka dažbrīd šī bagātīgā valoda tiek piedēvēta arī varoņiem, kuru dzīves pieredze vai izglītība (visticamāk) nav tāda, lai viņi attiecīgi izteiktos. Šaubos, vai Frensisas, pusaugu meitene, kura it kā mācījusies mājniecībā (taču stāsta laikā rodas bažas par to, cik viņas ģimene vispār varētu būt ieguldījusies viņas izglītošanā), sava iekšējā monologa laikā nonāktu pie secinājuma: „Lielākas un mazākas nelaimes šķēlās atomos, ik dienu izraisot mikroskopiskus dvēseles armagedonus un inscenējot kroplīgas intermēdijas”. (307. lpp.) Tiesa, līdzīgi teikumi bija retums un tādēļ sajūtu ticamībai īpaši netraucēja.

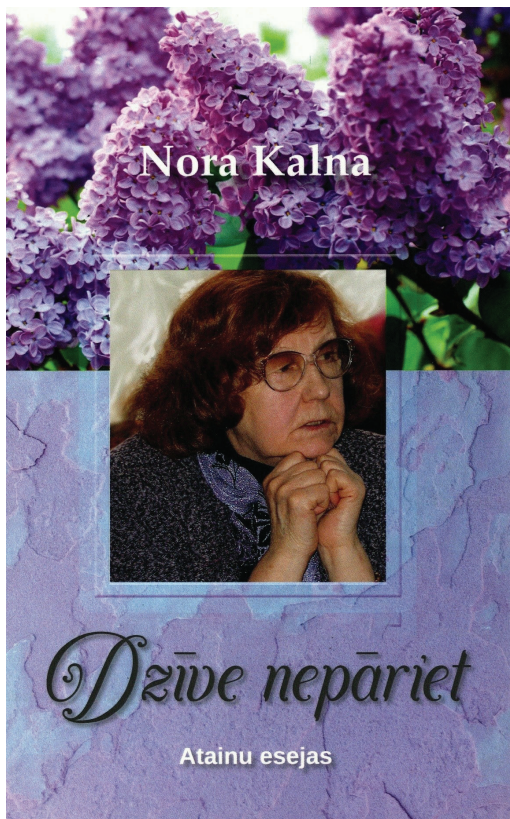
Stāstu krājums „Krīta aplī” mazliet atgādina magnētu – tas pievelk. Gan aizraujošie sižeti un sajūtu gammas, ko Džena Andersone prot radīt ar veiksmīgu asociāciju un košu salīdzinājumu palīdzību, gan viņas spēja saprast, ko patiešām varētu gribēt dažādi cilvēki un kas viņus motivē vai nemotivē, no kā viņi baidās (un tā patiesībā ir diezgan reti sastopama spēja, kas ir īpaši būtiska prozas rakstniekam), tēlu dažādība – šis kopums padara grāmatu lasītāja uzmanības un līdzpārdzīvojamu vērtu.

Patrīcija Preisa

ĶIZ KAS ĶIZ KAM

Nora Kalna. *Dzīve nepāriet*. Atmiņu esejas. Izdevniecība „Avots”, 2023

Noras Kalnas grāmata iznāca gada nogalē, klusi un bez ugunošanas. Autore, kura neklaiģā sociālajos tīklos un nekur nerēgojas, bet mierīgi strādā savā nodabā, nav mūsdienīga. Lasīt dokumentālo prozu gan ir modē, šobrīd pat lielākā mērā nekā romānus. Varbūt šis izdevums vairāk interesēs kurzemniekus, jo tajā ir skaidri jūtama kādas magnētiskas kursiskas enerģijas klātbūtne. Stāstīt par seniem notikumiem, ko reti kurš vairs atceras, ir svēta lieta. Par pagājušā kara sekām un pēckara laiku Prūšmalē, atgādinot par norisēm, kas cilvēkam uz ilgu laiku paliek atmiņā, nenodzēšami un neizdeldējami. Tagad visi raksta memuārus – jūs teiksiet. Piemēram, aktieri, mūziķi, dažādi darboņi, viņu dēli un meitas, kas vien ne. Kam sērgas laikā nebija, ko darīt, ķērās pie sacerēšanas. Šis un tas gan atstāj tādu garšu mutē, gribas to iz-

spļaut iespējami ātrāk. Bet – katrs nāk klajā ar to, kas viņam ir. Vai nav.

Kaut kas kaut kam. Rucavas dialektā. Ķiz ķiz – esmu dzirdējusi, kāds kizinās. Šajā atmiņu muzejā ir sava greznība, visnotaļ oriģināla un neatdarināma. Ar leišmales piegaršu. No Mežsētām. Un Kalnišķiem. Ar upīti Ģirkali, pie kuras rādoties sievietē bez galvas un mītot čūskas – ķirmini.

Nora Kalna dzīvo mūsu literatūrā jau gana sen – žurnālistes gaitām dzeja vienmēr bijusi labs papildinājums. Vai atsvars, sava veida kompensēšanās. Viņa strādājusi dažādos preses izdevumos un grāmatu apgādos, tulkojusi, rediģējusi – taču allaž dzejojusi. Viņas lielā, apaļā jubileja pagāja nepamanīta, bez skaļām runām un suminājumiem, lai gan būtu pelnījusi ievēribu. Arī pirmajai publikācijai pagājušā gada Ziemassvēkos bija liela gadskārta (24. decembrī, 1963). Pirmais dzejoļu krājums *Gliemežvāki uz plaukstas* (1968) nebija par padomju ikdienu, ar „patriotiskajām” frāzēm, kādas toreiz atliku likām bārstīja laikmetīgi dzejdari, bet klusi, atturīgi vēstīja par dzimto Kurzemes dabu, jūru un mežiem. Bagātā valodā, kas bija retums tad un ir arī tagad. Toreiz krievu mēle lauzās iekšā par varēm, veidojot savas konstrukcijas mūsējā, tagad to pašu dara angļu anyway, un pret šo nav barjeras, kas pret dižslāvu ietekmi bija, ja nu vienīgi lamuvārdi kā ir, tā paliek allaž klātesoši, jo ne latviski, ne angļiski tik plašas izvēles un izteismīguma nav. Eiropa šajā ziņā ir gana aprobežota, ja nu vienīgi grieķiem un spāņiem ir kādi savi greznumi, dažādi slāvi lieto to pašu bl... bez lielām izmaiņām. Nora Kalna reizumis šur tur piemin rucaviešu apsauku žauka, bet ne dzejā, protams, jo tāda ievirze raksturīga tikai tagad. Un leksika joprojām ir krievu. Norai mulķis ir lakapiša, izklausās pēc vientieša. Kuika un ķeiža, visādi nēķšas un džūteni.

Autore ir daudz ceļojusi, visbiežāk pa tukšnešiem, bijusi pat Afganistānā, viņas otrajā dzejoļu krājumā *Kliedziens* (1972) parādījās turkmēņu motīvi, dažādas aizgūtas pieredzes, bet čaklie dzievinieces vākumi nekur nezuda, tikai nāca klāt. Dzīve bija sākusi ritināties. Sekoja grāmatas *Slalolms* (1979), *Septiņas dzērves* (1986), izlase *Un* (1990), *Valdnieks, dzejnieks un lauva* (1990), ap-raksti *Slāpes* (1973), *Tuksneša āladža* (1976),

Lietus akmens (1980), *Sliekšņi* (1984), *Dvēseļu eņģelis* (2011). Un atdzejojumi. Tagad, starp apaļo un pusapaļo jubileju, ir uz ko atskatīties. Protams, mūsdienās lasītāji ir radināti pie rakstītāju personiskās dzīves detaļām, veļas mazgāšanas un tamlīdzīgiem jaukumiem, sak, citādi nav interesanti. Es teikšu – ir gan. Arī pati neesmu no tiem autoriem, kas izliek savu aizvainojumu vai rūgtumu visu apskatei.

Visbeidzot tāda kā atziņa – *Dzīve nepāriet*. Kad cilvēkam ir pāri astoņdesmit, tā ir ko vērtā.

Kara laika bērns Kurzemes katlā – tas ir ne pa jokam. Kad no meža neko nedrīkst nest mājās, jo tāda „lelle” var visu uzlaist gaisā. Jo – tā ir aviācijas mīna.

„Kari dzemdē dīvainu pēcteci – sentimentu.” (6. lpp.) Agresīvie esot vissentimentālākie. Nora ir pētījusi iekarotājtautu folkloru. Es varētu piekrist – esmu atdzejojusi serbu tautasdziesmas. Un pat Staļina dzejoli.

Vidusskolas laikā viņa strādājusi mežniecībā un sēdējusi uguns novērošanas tornī. Varbūt tāpēc saglabājies plašais skatījums – no augšas. „Aizdegās mežs kvartālā, kur auga veci un vareni koki. Aizsvilās un nodega. Nodzēst nebija iespējams, jo biezoknī blīkšķēdams un blāķšķēdams sprāga tas abu karojošo pušu arsenāls, ko bērnbībā nebijām paguvuši uzokšķerēt un iznest.” (6. lpp.) Viss atkārtojas mūsu dienās – tūlīt prātā nāk slavenais ukraiņu „brīnumu mežs”. Un – tas ir uz ilgu.

Bet – mēs esam dziļumos. „Jūras dibenā mītam. Visa Baltijas piekraste tur dzīvo. Asins-sāļie akmeņi ir atkāpušies, atdevuši savu vietu. Ģeologi gan saka – tikai aizdevuši. Un reiz atprasīs.” (12.lpp.) Skan baisi pravietiski.

„Bernen, kur tu iesi?” Norai kāds bērnbībā vaicājis.

Uz dzīvi, kas nepāriet. Ar konfektēm – bumbakiem, ko bieži nedabūs. Iekarotājs izraus no rokām cukura tūtiņu, jo viņam pienākas. Pirms atņemt pajumti, vēl centies „izglītot”, krieviski lasot priekšā avīzi. Un nebūt neraižēties, vai kāds saprot. Jo – visiem un visur būs mācīties, pasaule to vien gaida. Tos, kas kakās uz grāmatām un plēsīs skuķiem nost drēbes.

„Būtībā kara laiks iestiepās arī pēckarā.” (21. lpp)

Norai māte teikusi: „Tu būsi rakstniece – tu esi ganos gājusi.” Tā arī notika. Tagad gan ir maz tādu literātu, kas būtu ko ganījuši. Šī tradīcija laikam ir beigusies. Bet varbūt dažam derētu.

Šķiet, iespaidu nav trūcis: „Man gan patika mūsu meži ar neparastiem nosaukumiem – Garaismasts, Ašukājs, Kazraģis, Liptu kalva un Rāvainā Ķirba.” (24. lpp) Un tie atstājuši pēdas. Ir no kurienes pasmelties.

Grāmatas sirds ir vārdnīca, tāds garšīgs pieredzējums (53.-88. lpp.). Vidū gadījumiem no dzīves, kura nav pārgājusi, un norisēm no gaitām ne visai pazīstamā pasaulē, ko atrodam šajos pierakstos. Un atturīgais žurnālistes stils šīm hronikām ar dokumentiem un rokrakstu fragmentiem piestāv. Ir arī dzejoli, kā bez tiem. Lai arī tie vairs nav modē, dzejnieks bez tiem iztikt nevar. Bet lielākā vērtība ir tā, kas pieder tikai tev. Tava etnoloģiskā ekspozīcija, brīnumainā valoda, kādas nav citviet. Ne pīpā, ne ragā.

Te izstādīti lindruki un gari linu dvieļi, saukti par olatām. Kabatlakati, dēvēti par šņudaukām, meitu apakšstilbu apsēji – sietavas, jo stabilām kājām jābūt resnām, lai var droši nostāvēt. Kuntines – galvas lakati. Un kulaines – zeķes bez papēža. Arīrdzan krocinis – tautiskais bruncis. Ko tik neieraudzīsi tādā vitrīnā!

Nora Kalna ir vārdu šiepēja. Tas ir – būrēja. Viņas dzimtais uzvārds arīrdzan ko tādu norāda – Dūrēja. Jo sencis bijis vīveļu dūrējs. Arīrdzan Peses Perkūne. Ar asu mēli un prātu. Daudz pieredzējusi. Kaut vai tajos pēckara gados, kad sākās zagšana un dzeršana. „Ne vairs alutiņis, vecais brālis vai ūniķis – stiprinātais cukurbiešu alus, bālgana susla, bet jau daudz reibinošākas nინnes jeb dziras.” (32. lpp) Žūpām ir daudz nosaukumu rucavnieku vīzē: poliskais pijāks, žumbrālis, plēguris.

Ir arī citādi pieredzējumi. Pēkšņi pazuduši klasesbiedri no mazās lauku (Ezera un vēl Sesku) skoliņas. Jo – „izvesti uz Sibīriju. Cilvēks no vietējiem, kuram bija visā tajā jāpie-dalās, izdarīja pašnāvību. Kam tas bija vajadzīgs? „Ķeksītim”, lai no ciema būtu kaut kāds „ieplānots” skaits?”(33. lpp)

Rucavas hronikas, raduraksti, rēkude, netulkojamie uzvārdi... Āpšūtnieks – kaut kas par āpšiem, Brūžinieks – jēga skaidra, eka tulkojas.

Teic, ejam cierāt, tik nedabū būšlaku. Atce-ros, līdzīgi runāja mana vecāmāte. Apbūbē-jis – viņa teica par appelējušu maizes gaba-lu. Un tagad raugu Noras vārdnīcā un redzu, kā apbūst saulīte – aizmiglojas. Tēlaini. La-sot šo vārdnīcu, sajūta bija tāda, ka tiekos ar kaut ko zemapziņā nogrimušu. Kādā krēs-lainā atmiņas paviljonā. Ar prūšu, lietuvju, poļu, dažādu pāri un cauri gājēju sliekšņu naudām, kas apdilušas, bet nav zaudējušas spožumu. Ar kopu – tas ir, ar kaudzi. Saucot dienvidaustreni par āzeni. Diezi, šim sakars ar Āziju vai āžiem. Šie eksponāti man sagā-dāja patiesu prieku. Atgriezies kādā plānā, kur esmu kādreiz bijusi, varbūt pat pavadī-jusi gana daudz laika tajā dzīvē, kura šķieta-mi pārgājusi. Un tad piepeši atkal iezīmējas vārdos, kuri ir citādi, bija piemirsušies, bet to spēks nav zudis. Nē, ben, šis belderē, plai-nis! Eķam ben pie miera āžoderē, tas ir, aiz-krāsnē, un tad vēl novēlējums – ka tu ben baznīcā sēdēdams sasapirstu! Ui, pēc šo mā-cību saņemšanas nāk prātā ne tas vien. Rucavnieku tautasdziesmas, kas ir no bezkau-nīgākajām. Nora zinot nodziedāt, tak nav kas pieraksta notis, tās viņa neprotot. Esot gan vajadzējis tās visas ielikt, un atceroties vēl tādu un šitādu vārdu, ek, būtu ko pētīt, no kurienes katrs nācis. Tas baikamis peste-ļamis no poļu pasakām (bajki), tās atpazīstu, jo palikušas arī manā ģenētiskā, ne tikai Kur-zemes nomalē, bile kumet, bile kā, citādi sa-kot, kaut kad, kaut kādi. Būtus nebūtus, itin kā no leišu puses, daugumis vai mazumis, ir un atstāj iespaidu šitajā laikā, kad vārdu krā-jumi rūk, runa noplicinās. Angļu mēle iet uz-varas gājienā kā pirmāk vācu un krievu, no kuras lērumi klinklāvu palikuši, skaļi čamaro ka čamaro. Do tu mieru – varbūtās varēs tos baložingliš gvelzējus apkļusināt, ko nāris, ko nārint? Kur jemt saprašānu? Juk ben stā, stā – beidz taču!

Allaž kāds nesamais pikpaunā, krimu-krāmu.

Jo lūkoju, jo gadās – kramporini, tās dzelten-rozes ezerā.

Man neviens nav varējis paskaidrot, kāpēc rucavnieki madaru dēvē par skauģu pulve-ri. Vai tā atbaida vai pievilina nenovīdīgos,

vai šos ar kaltēto augu nīdēt, atbildi esmu pazaudējusi. Par ko es tā sirdījos? Par nelā-džiem – kuikiem. Kas šie tādi, no kurienes? Vilks viņu zina. Nav ķiekas – trūkst spēka šos izlikt.

Ne viens vien autors, kas ņēmis vārdus no svešiem siekiem, laidis lasītājam žurķu ausē, jo nepainterēsējies par to nozīmēm. Šie patiesībā vēstī pavisam ko citu nekā domāts.

Man ļoti patīk Noras Kalnas lamuvārdi: suvē-na veste (laikam tas pats, kas sivēnaste), stu-pērklis (pakaļa) un rucine (arīdzan dibens). Kā šo izrunā? Varbūt kā franču „r”, to es pro-tu. Tā rucīgi sanāk.

Nav noslēpums, ka vārdiem ir liela vara – kā svētījuma, tā lāsta. Kā elektriskam lādiņam ar savu enerģiju un sūtību. Tie allaž strādā-juši. Ja nedarbosies, jāmeklē citi. Bet – ir aiz-vien mazāk cilvēku, kas kaut ko zina par to iespējām. Prasmīgākie kolēģi nekad nešķirās no enciklopēdijām un vārdnīcām, bet jau-nie tagad tajās neskatās, jo nevajagot, tāpat visu zinot, skrien taru tarumis.

Noras Kalnas devums ir kā mārģine – raibā Rucavas villaine. Tāda silta jušana, vēlīgs nos-kaņojums. Mātēna un meičēna – teicu sev – tērpjas tajā, kas ir. Meklējot tālāk, atrodas muļķēna – tāda, kam savas mārģines nav, ja nu vienīgi patapināti kankari.

Šajā valodā ir kāda skarba, ļoti izteiksmīga poētika. Piemēram, par ligavu, kura jau ir stāvoklī, saka – sasilušais sudrabinis. Kāpēc tā? Tur ir viela pamatīgām pārdomām.

Redīgējot vēl vienu – citas autores kurzem-nieces grāmatu, ieteicu iemācīties Noras Kal-nas vārdnīcu no galvas un lietot šos atradu-mus nodrāzto, visur sastopamo vietā. Tā nav domāta tikai apmeklējumam un aizmiršanai kā Dāvida lazda – Oriona zvaigznājs, kas pie mums lāgā redzams tikai ziemā, tādēļ vasa-rā šo neviens neatceras. Šī runā pretī, sak, ko es te ar kaut kādiem vecvārdiem, kad esot modernie. Jābūt taču mūsdienīgam. Ar pod-kāstiem – nokāstiem podiem. Es saku – beidz tārmasēt, tiepalu kule! Nav mans uzdevums ķirminam pautus izurdīt, kad i ne darba ne-turi! Ko kašam, to lešam! Tā, lūk!

Dagnija Dreika

DVĒSELĒ UZSISTO ZILUMU DZIEDINĀŠANA

Nora Ikstena. *Jōna*. – SIA „Dienas Grāmata”, 2023. – 167 lpp.

Kaut kas tik pazīstams un tomēr svešāds, – tā varētu raksturot rakstnieces Noras Ikstenas jaunākā romāna *Jōna* sižetisko līniju. Pieņemtu, ka ne vienu vien viņas daiļrades cienītāju šīs grāmatas vēstījums un maniere, kādā tas pasniegts, varētu pat pārsteigt. Labā nozīmē, protams. Lai autora nodoms romāna tapšanas gaitā vieglāk būtu izprotams, vispirms ieteicams izlasīt darba pēcvārdu, ko, pēc recenzijas autores ieskata, lietderīgāk būtu bijis publicēt kā priekšvārdu.

Vispirms jāpiemin vārdu spēles, ar kurām rakstniece rotaļājas visa darba garumā, proti, „jōna” (kā sugas vārds) un Jona (kā īpašvārds – romāna galvenā varoņa vārds). Ņemot vērā, ka minēto sugas vārdu lietojam reti vai arī nelietojam nemaz, vēlams noskaidrot, ko tas nozīmē. Autore it kā to palīdz izlobīt, jo romānā minēta ir gaidu jōna, trauksmes jōna, tukšuma jōna, grūtuma jōna, vientulības jōna, svešādā jōna u.c. Vai tās sinonīms varētu būt vārds „atmosfēra”? Šķiet, nebūs gan. Vārda skaidrojumu Nora Ikstena sniegusi savā pēcvārdā. Turpinot par rakstnieces vārdu krājumu, uzteicami, ka vēstījumā izmantots daudz citu nepelnīti aizmirstu vārdu. Tekstā regulāri parādās tādi sadzīvīkās sarunās reti lietoti vārdi, kā, piemēram, damstīt, noridāt, spelts, kancītis, maidziņa u.c.

Savukārt Jona ir pavisam parasts 21. gadsimta jauneklis, kurš mīt nelielā pilsētiņā okeāna krastā un strādā „Psalmu restorānā” par velokurjeru. Turpat, okeāna plašumos, mīt Jonas draugs jeb otrs darba varonis Valis – „lielākais no visiem dzīvojošajiem dzīvājiem, lielākais no labestības un mīlestības kalniem, kas peld ūdeņos un retu reizi mūs iepriecē, iznirdams un parādīdams tikai mazu daļiņu sevis”. (67. lpp.) Kaut arī pilsētiņa līdzinās Bībelē atainotajai Paradīzei ar viģeskokiem, kolibri, cikādēm un pat milzu Vali okeāna ūdeņos, diemžēl to neglābjami ir ietekmējušas globālās kataklizmas. Atsauces no Svētajiem

Rakstiem romānā konstatējamas regulāri, tāpēc vēlams Bībelē atšķirt Jonas (Jonasa) grāmatu un paralēli izlasīt arī to.

Pieļaujams, ka lasītāja apziņā vairāk par atsaucēm uz Svētajiem Rakstiem varētu norezonēt vismaz trīs pasaules mēroga problēmas, kas personīgi skar ne tikai romāna varoņus, bet arī autori pašu. Tās trīs – pandēmijas laiks ar dzīvesveida un arī cilvēku savstarpējo attiecību piespiedu maiņu, karš un cilvēku radītais vides piesārņojums, kā postošās sekas diemžēl nav apturamas, – ir klātesošas visā vēstījumā. Kura no minētajām kataklizmām dvēselē radījusi visdziļākos ievainojumus, katrs var atbildēt sev pats. Jonas, kam par pašsaprotamu kļuvis radīt cilvēkiem prieku, kaut vai darinot un dāvinot kartītes, likteni nosaka pagaidu ļaužu meitenes parādīšanās.

Jau ar pirmajām romāna lappusēm kļūst skaidrs, kas ir šī meitene un par kādu militāro konfliktu rakstniece vēstī. „Vieni, kas dzīvo mierā, sūta savu armiju slepkavot un postīt citu mierīgo zemi, un citi, kuri mirst karā? Kas tā par cilvēku pasauli?” – prāto romāna varone (69. lpp.). Viss tiek izlemts, viņai piepeši pazūdot, un Jonam dodoties najausi iepazīto meiteni meklēt. Varbūt pat izglābt? Citādi rīkoties nav iespējams, jo tādā gadījumā dvēseles zilumi ar laiku pārvērstos nedzīstošās brūcēs. Velokurjera nodoms izvērstas neaizmirstamā piedzīvojumā, pat pabūšanā Vaļa vēderā, kur tumšā un biedējošā vidē Jona gūst dzīves mācību.

Kaut arī romānā skartās globālās kataklizmas mūsdienu cilvēkam varētu šķist neatricināmas – tik sarežģītas tās ir, autore sniedz nepārprotamu norādi, kas mums visiem varētu palīdzēt. Citiem vārdiem, sadziedēt zilumus dvēselē. Nevis sarežģītas un superjaudivas tehnoloģijas, bet gan mīlestība pret cilvēkiem, dabu un galu galā arī pašam pret sevi. Okeāns, kurā mīt Valis, ir simbols vispatverošai mīlestībai, kam vienīgajai pa spēkam būs pasargāt un sadziedēt. Tajā skaitā arī daudzus zilumus, kas samērā īsā laika posmā (pandēmija un karš) uzsisti mūsu dvēselē.

Par ko īsti ir Noras Ikstenas romāns *Jōna*? Par mums pašiem, mūsu sāpēm, nelaimēm un visbeidzot arī par mīlestības spēku.

Lāsma Gaitniece

LIELĀ NEPĀRTRAUKTĪBA

Anda Līce. *Pie Vārda vēja*. Dzejoļi un atspīdumi. Rīga: NT klasika, 2024., 144 lpp.

Dzejniece un publiciste Anda Līce apmēram pusgadsimtu ilgās literārās darbības laikā izdevusi ap trīsdesmit dzejas, eseju un pārdomu grāmatu, vairākās no tām dzeja un īsproza, kam dots gan esejas un publicistisku pārdomu, gan liriska monologa, redzējumu un atspīdumu vārds, saradota vienos vākos. Pēdējos desmit gados, kopš *Lielā lakata*, ko autore bija noaudusi no visdažādākajiem pavedieniem – gada gājumā skatītām ainām, satikto cilvēku stāstiem un likteņiem, izjustajām emocijām un iedvesmas, mākslas pasaulē satikto gara radnieku paudumiem, izsā-

pētām un ar smaidu gūtām atziņām –, laika pragmatisms un tiešums gan biežāk dzemdinošot prozu.

Šogad izdota jauna dzejoļu un atspīdumu grāmata *Pie Vārda vēja*. Dzejniece dalās vērojumos un atziņās par mirkļa, dienas un dzīves piepildījumu; malkas, grāmatu un kalnu grēdām; sēņu, dzejoļu un kara ziņu lasīšanu; cilvēka sapņiem, šaubām un ēnu; izbrauktiem, likumainiem un koku saknēm sastīpotiem ceļiem; par izraktiem (izrokamiem) dārgumiem, sarūsējušām naglām un putekļu korjiem; piesārņotiem informācijas kanāliem, asinsvadiem un dvēselēm; vēstures, cilvēka un sirdsapziņas strupceļiem; stundās, mūžos un kilometros mērīto laiku; runājamo, rakstāmo un klusējamo; cilvēkpūzni Rīgu, mīlestības ķēdi un domu ievārdošanu.

Andas Līces daiļrades pazinēji grāmatā atradīs jau kopš pirmajiem dzejas krājumiem *Uzvilkti pulksteņi* (1977), *Šai mūžīgā spēlē* (1982) un *Ar zaļiem krustdūrieniem* (1985) atrastas, pieradinātas un turpināt(m)as tēmas, tēlus un motīvus, taču dzejniecei arvien izdodas lasītāju un, šķiet, arī sevi pārsteigt ar jauniem skatpunktiem, negaidītām metaforiskām ainām, domu likločiem un valodas dzirkstījumu. Varbūt tā vienkārši ir prasme pamanīt, sasaistīt, iepūst elpu, jo „viss šajā pasaulē turpinās / no elpas iekustināta gaisa” (60. lpp.).

Iepriekšējā grāmatā *Vēl viena diena*, kas nodēvēta par 2020. gada kovidlaika ceļojuma piezīmēm domās, sajūtās, pieredzē, dzejoļi tikai ik pa laikam iznira starp prozas tekstiem, bet nu, *Pie Vārda vēja*, to jau ir vairāk, lai gan kara laiks, kas sākās pēc kovidlaika, sākotnēji pat bremsēja dzejisku izteiksmi. Grāmata nāca lēni un grūti, tai jau ir savs stāsts, sava vēsture, ko dzejniece izstāsta, klātienē tiekoties ar lasītājiem. Šā gada sākumā neliela dzejoļu kopa tika publicēta *Latvijas Avīzes* kultūras pielikumā „Kultūrzīmes” (tie lasāmi laikraksta mājaslapā:

<<https://www.la.lv/dzejoli-no-andas-lices-toposas-gramatas-nepabeigtie-dzejoli-kluse>>).

Dzejoļi sakārtoti trijās nodaļās, ko varētu dēvēt arī par ceļiem. Pirmais, ko ievada jautājums „Vai šodien te kāds vēl runā / Un vai viens otrā vēl klausās?”, uzdod jautājumus par vērtībām, ceļazīmēm, sirdsapziņu. Te

dzirdam dzīves, mūžības, kara (reizēm tas „sākas virtuvēs un šaurās kāpņu telpās / no sliktā gaisa un no sekla elpas”, 13. lpp.) balss, meklējam laika un mājvietu zīmes, kas palīdz uzturēt mūžīgo mīlestības ķēdi, lasām diptihu „Marts. 2022” (6. lpp.) – mūslaiku lūgšanu Dievam, kurš dāvā dzīvības turpināšanās brīnumu, mēģinām izsekot dzejniecei acu un sirds skatiem, saauš pagātni ar nākotni, saprast, kā bijušais turpinās gaisā, maņās, koraļļos un simtgadīgos kokos.

Otrajā nodaļā dzejniece dalās ar mirkļiem un atziņām no saņemtajām mācībām „uz atskārbainā Zemes sola”, kur „uz pulksteņiem paļauties nevar”. Tas ir tuvinājums, kurā saskatām gadalaiku ritumu, dabas norises un atjaunošanās spējas. Par spīti salnām, putekļiem, kroga slitām, ceļa likumiem, rudens vēlmei apart lauku un cilvēka vaigu – rodas augļi, tauriņi, piedzimšanu svin dzejoļi, riņķo zemes asinis, cilvēku ar pasauli saista kādas saites un „zāle mūžīgi ataug, ābeles uziedz, / un vienmēr – kā pirmajā reizē” (39. lpp.). Tomēr viss nav nosaucams vārdā, arī „nepabeigtie dzejoļi klusē” (43. lpp.), „durvis uz ārpusi neveras, / tās veras tikai uz iekšu” (35. lpp.), jo ir jāpaliek kam vārdā nenosauktam, kādam neizbradātam stūrītim, neizteiktam brīnumam. Tad var izdoties gan „par durvju vērēju tai jaunai dienai derēt” (46. lpp.), gan izjust absolūtu saplūšanu, kad „viss arī manī drīkst ienākt, / būt un tad doties tālāk” (49. lpp.).

Trešā nodaļa vedina uz tālinājuma skatu:

„Tagad viss – attālināti,
un nav tādas varas, kas savedīs kopā tos,
kuriem dvēseles nesaskaras.” (52. lpp.)

Te uz cilvēcisko dzīvi varam palūkoties laikmetu pārmiju un mūžības kontekstā, kā paistema un bēguma mijā, upes ceļā uz jūru. Ceļš ved arī caur sāpēm, tomēr „es tev nestāstīšu par ierakstiem, / kas ir tik dziļi, ka nekad neizsāpēs” (64. lpp.). Atmirdz remiscences no lasītā, laikabiedru rakstītā, iecienītās mūzikas, gleznām, piemēram, Ojāra Vācieša „krāces apiet nav laika” (55. lpp.), Vinsenta van Goga saulespuķes un atziņa „vēl vienu reizi mēģināsim paciest mūsu likteni tādu, kāds tas ir” (66. lpp.). „Bezmiega nakts / viena dzejoļa garumā” (53. lpp.) – un varbūt tieši tad pasaule sakārtojas rakstu zīmēs: „iekavas tur laikmetus kopā” (56. lpp.),

„kā daudzpunktes krīt sēklas” (57. lpp.). Caur pasaules kārtības, arī savu sajūtu apzināšanos nāk cilvēka ierobežotības apziņa: „noiets vēl tik maz no garā ceļa” (51. lpp.), „ja vien tiktu dziļumiem tiem klāt” (58. lpp.) un „ja varētu izlīkumot caur dzīvi” (59. lpp.)... Turpinājums ir bērns un mazbērns, un vārdu meklēšanas ceļos dzejniece dalās ar meitu dzejnieci Elīnu Līci (63. lpp.), savukārt „mazdēla siltā roka / kā putnēns manā plaukstā grozās” (70. lpp.). „Kā upe, kas tuvojas ietekai savai, / es kļūstu pavisam rāma,” raksta Anda Līce (71. lpp.). Šajā nodaļā meklējami arī divi spilgtām metaforām bagāti un filozofiska vispārinājuma izgaismoti dzejoļi – „Mēs – zaļie zirņi pākstī...” un „Briest vakars kā ābols dzidrais...” –, kurus noteikti vajag izlasīt visā garumā.

Otra grāmatas daļa atvēlēta atspīdumiem, kuros dzejniece dalās ar būtiskiem jautājumiem un atbildēm. Viņa uzskata: mākslai ir jāsniedz atbildes uz būtiskiem jautājumiem. Izlasītās grāmatas, pārmaiņas valodā un pasaules kārtībā, viedu atziņu un sadzīvīku situāciju izvērsums, un fonā dzirkst interese par dzīvi, tuvākiem un tālākiem, arī politiskiem, notikumiem, labvēlīgs humors un ironijas dzalkstījošie ērkšķi – Andai Līcei ir, ar ko dalīties, kā jau cilvēkam, kurš visu dzīvi rok: zemi, sevi, Visumu. „Meklēt labo. [...] Pārlāpstot jau reizi rakto smilti [...] Pārlāpot lappuses, [...] laipot pa nedrošiem laikiem kā laipām / pāri pasaules ūdeņiem satumsušiem / un mēģināt atcerēties, ko esam aizmirsuši.” (5. lpp.)

Grāmatā ievārdoto, lasot un varbūt salīdzinot ar savām šā laika izjūtām, iesaku šķetināt ikvienam. Arī autore aicina: „Ievārdos domas savas...” (129. lpp.).

Sanita Dāboliņa

Alberts Bels

(1938.06.X-2024.11.VI)

„Mēs visi esam tik vienādi, bet savā būtībā tik dažādi.”

Vasaras sākums mums atnesa sēru ziņu. 11. jūnijā Mūžībā devās daudzu lasītāju iecienītais rakstnieks Alberts Bels, kuru par savu autoru uzskata vairāku paaudžu cilvēki. Rakstnieks, kura kontā ir 22 sarakstītas grāmatas, no tām daudzas izdotas atkārtoti, nodzīvojis piepildītu mūžu, savā daiļradē sasniedzot augstas virsotnes. Kā nu ne – vai ātrumā spējat nosaukt vēl vismaz vienu latviešu rakstnieku, kura darbi tik daudz būtu tulkoti? Visjaunākais no Alberta Bela romānu tulkojumiem ceļu lasītājiem sāka vien šogad. Tulkotājs Rafaels Martins Kalvo [Rafael Martín Calvo] spāņu valodā iztulkojis romānu *Būris* (spāniski – *La Jaula*).

Visbiežāk Alberta Bela darbi tulkoti lietuviešu, igauņu, čehu un krievu valodā, taču netrūkst tulkojumu arī citās lielo tautu valodās. Ne vien augstu novērtēts, bet arī tulkots, turklāt vismaz septiņās (!) valodās, ir pat viņa pirmais romāns *Izmeklētājs* (1967). Taču visvairāk tulkotais, protams, ir rakstnieka trešais un vispopulārākais romāns *Būris* (1971). Tas

lasāms ne tikai krievu, čehu un somu valodā, bet 1990. gadā arī angļiski ar nosaukumu *The Cage*. Šo romānu Austrumeiropas literatūras sērijā laida klajā prestižā izdevniecība „Peter Owen Publisher” literatūrzinātnieka un tulkotāja Dr. philol. Ojāra Krātiņa tulkojumā. Vācu žurnālā *Freie Welt* (pēc tam grāmatā, ko izdeva apgāds „Volk und Welt”) turpinājumos tika publicēts romāns *Saucēja balss* (vāciski ar nosaukumu *Deckname: „Karlsons”* jeb *Segvārds: „Karlsons”*), ko tulkojusi Velta Ēlerte. Īpaši izceļams šajā sarakstā būtu darbs, kas Albertam Belam sagādāja daudz nepatīkšanu, jo pēc tā izdošanas tika ierosināta pat krimināllieta. Runa ir par romānu *Bezmiēgs* (1967), kurā asi kritizēta padomju iekārta. Lasītājiem, tiesa – cenzēts, šis darbs bija pieejams vien 1987. gadā, bet necenzēts – 2003. gadā. Vēl bija jāpaiet 16 gadiem, līdz romānu *Bezmiēgs* (angļiski – *Insomnia*) Džeida Vila (Jayde Will) tulkojumā laida klajā apgāds „Parthian Books”.

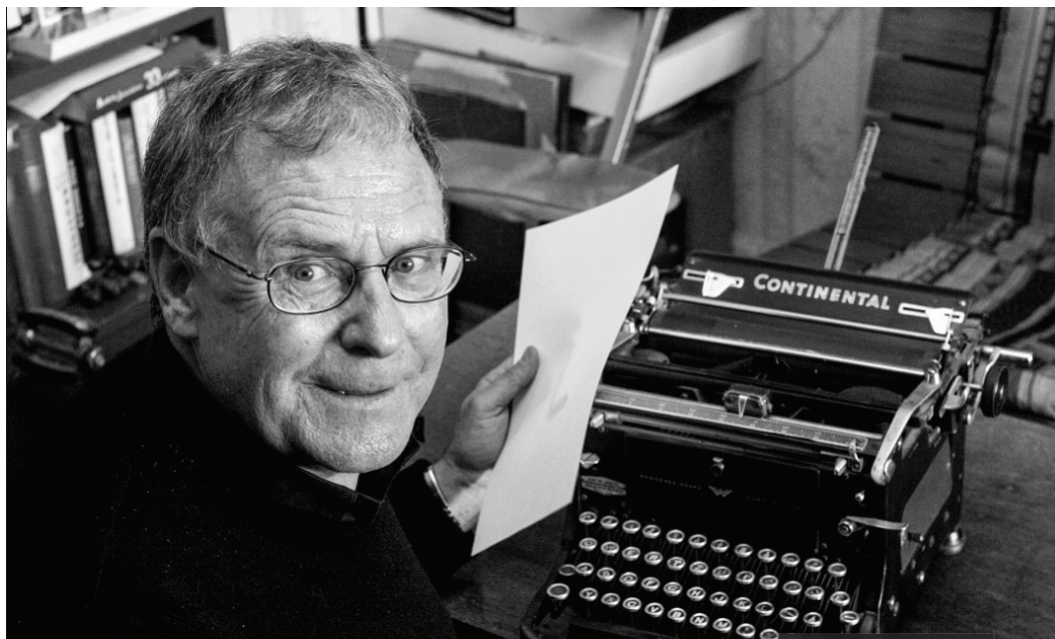

Foto: Uldis Briedis

Jaunībā šim talantīgajam cilvēkam par rakstniecību prātā nebija ne domas. Nopietnāku izglītību nākamais rakstnieks izvēlējās iegūt Rīgas Celtniecības tehnikuma Elektrotehnikas fakultātē, kas droši vien nebūtu nekā īpašs, taču ļoti neparasta bija viņa nākamā izvēle mācīties Valsts Cirka mākslas skolā Maskavā. Gads, kas aizvadīts Padomju Krievijas galvaspilsētā, ne vien norūdīja fiziski, tas deva izturību visai turpmākajai dzīvei. Vingru un atsperīgu gaitu Alberts Bels saglabāja līdz vecumdienām. Lai uzturētu sevi formā, viņš līdz pat sirmam vecumam ik dienu devās nelielā skrējienā ap Māras dīķi Āgenskalnā, Rīgā. Cirka skolai sekoja obligātie dienesta gadi PSRS bruņotajos spēkos, pēc kā nākamais autors kā eksterns ieguva vidējo izglītību un izvēlējās studēt Augstākajos scenāristu kursus Maskavā. Iespējams, tas bija sākums tapšanai par tādu rakstnieku, bez kura literārajiem darbiem Latvijas okupācijas laikā tapusi literatūra nebūtu pilnīga. To pierāda arī fakts, ka jau Alberta Bela dzīves laikā par viņu un viņa daiļradi tika izdotas divas monogrāfijas – Daces Ūdres grāmata *Nomods* (Rīga: Liesma, 1989) un Daces Lūses un Daces Ūdres darbs *Alberts Bels* (Rīga: Mansards, 2010).

Pieļauju, ka nav pārāk daudz lasītāju, kuri zinātu, ka Alberta Bela vārds patiesībā bija Jānis Cīrulis. Kāpēc Cīrulis kļuva par Belu? IZRĀDĀS, savu lasītāju dēļ. Pseidonīms esot radies no viņu sprieduma par rakstnieka darbiem: B (aigi)// E (llīgs)// L (atviešu)// S (tāstnieks) (avots: Zuzena E. Lausku spēle.//LARA'S (Latviešu Rakstnieku Apvienība), Nr. 43, 01.12.1991.). Par Belu rakstnieks sevi sāka dēvēt no 1971. gada, lai gan ar rakstniecību nodarbojās kopš 1963. gada. Nenoledzami, Bels bija ellīgs stāstnieks – viņa romānos attēlotie personāži, kaut dzīvoja padomju iekārtā, pārsvarā bija iekšēji brīvi, varas nesalauzti. Kaut vai tēlnieks Juris Rigers darbā *Izmeklētājs*, kurš lieliski apzinājās, ka bailes ir vislabākais, ko cilvēks var pazaudēt. Ja bailes pievārētas un to vietā tavu dvēseli pārņem garīga brīvība – vai maz iespējama lielāka balva?

Alberta Bela pieminēšana nebūtu ne graša vērtā, ja šo rindu lasītājiem neatgādinātu par kādu vēsturisku notikumu 1988. gada 11. novembrī. Todien Rīgas pils Svētā Gara tornī pēc ilgiem padomju okupācijas gadiem

pirmo reizi sāka plīvot Latvijas karogs. Rakstniekam, kuram nesen kā bija apritējusi 50. jubileja, pāris dienu pirms karoga pacelšanas piezvanīja t.s. Karoga grupas pārstāvis Māris Markuss. „Viņš teica, ka gudri vīri nosprieduši – man jāiet vilkt karogu kopā ar Ēvaldu Valteru. Es Markusam jautāju – kāpēc es? Un viņš atbildēja – vajadzīgs kāds, kurš noteikti atnāks!” atklāj Bels. „Diena bija diezgan silta priekš rudens, diezgan mierīga. Nedz lija, nedz spīdēja saule. Bija diezgan jauks, latviski pelēks novakars. (..) Iespaidīgākais bija: kad es gāju uz šo vilkšanu, pa visām ielām uz Vecrīgu, uz Daugavmalu plūda cilvēku straumes. Un sejas bija pavisam citādākas nekā ikdienā. Tās bija apgarotas, koncentrētas uz kādu mērķi. Es redzēju, ka cilvēku sejās vairs nav bailu. Tas bija ļoti zīmīgi.” (Avots: Rozenberga M. „Karoga grupai – 30. Atmiņas par Latvijas karoga atgriešanos Rīgas pils tornī 1988. gada 11. novembrī”, 09.11.2018., LSM.LV, tiešsaiste: <<https://tinyurl.com/yc7pkf8r>>) Sākumā Alberts Bels sacījis īsu, koncentrētu uzrunu. Atskatot Latvijas himnas pirmajiem akordiem, vajadzēja sākt griezt vinču, lai karogu paceltu. To rakstnieks paveicis kopā ar latviešu strēlnieku, skatuves mākslinieku Ēvaldu Valteru. Kopš 1988. gada 11. novembra Latvijas karogs Rīgas pils Svētā Gara tornī plīvo nepārtraukti.

Atvadu vārdu noslēgumā izvēlējos citātu, kur precīzi raksturota šī izcilā latviešu rakstnieka un savas dzimtenes patriota personība: „Alberts Bels ir 20. gadsimta otrās pusē rakstnieks. Nešķirams no tā, kas ir noticis ar Eiropu un latviešu tautu. Un raksturīgs sava laikmeta domu izteicējs. [..] atsvešināts ir tas, ko es neesmu izvēlējis, cilvēkam ir nolēmts būt brīvam, – šīs domas visai tieši saucas ar A. Bela daiļrades pamattoni, kam ir garīga dumpja raksturs un spēja vairot cilvēka pašapziņu un cieņu.” (Avots: Lūse D., Ūdre, D. *Alberts Bels*. Rīga: Mansards, 2010, 9.-10. lpp.).

Lāsmā Gaitniece

Vēsturnieks Andrejs Plakans

1940.31.XII - 2024.04.VII

Kāda referāta kopsavilkums nekrologa vietā

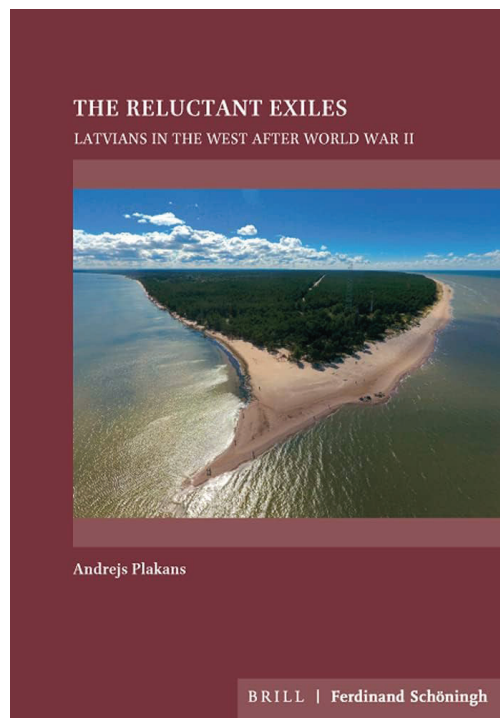
„Pirms un pēc Plakana.” Tā nosaucu pirms nu jau divarpus gadiem nolasīto referātu par Andreja Plakana 2021. gadā publicēto apjomīgo mūža darbu – pēckara latviešu Rietumu trimdas vēsturi: *The Reluctant Exiles: Latvians in the West after World War II*. To raksturoju kā trimdas vēstures summējumu un nozīmīgu paplašinājumu no vienas puses un stimulu tālākai un izvērstākai pētniecībai no otras. Plakana sniegums ir nozīmīgs vairākos veidos.

Pirmkārt, Plakana sociālā vēsture pirmoreiz aptveroši kopumā analizē gan sabiedrisko procesus, kas centās saglabāt trimdas latvisko kodolu globālās izklišanas apstākļos, gan pretējos procesus, kas sabiedrības locekļus un grupas pakļāva adaptācijai un asimilācijai vietējā vidē. Pēckara trimdas historiogrāfija līdz Plakana grāmatai bijusi fragmentāra, galvenokārt pašapprakstoša un faktoloģiska, koncentrēta uz trimdas sabiedrisko, kultūralo un ideoloģiski vadošo un organizatorisko daļu un tās sasniegumiem. Otrkārt, trimdas vēstures pētniecībā Plakans ienesis metodoloģisku standartu, par kuru var gan debatēt un strīdēties, bet kas nenoliedzami ir pamatā aptverošas, integrētas vēstures tapšanai.

Treškārt, Plakana grāmata mudina Latvijas vēsturniekus pievērsties darbam, ko līdz šim galvenokārt veikuši trimdas literatūras pētnieki, to turpināt un vienlaikus met tiltu uz vēl priekšā stāvošo darbu – jaunās diasporas vēsturi. Taču pats svarīgākais ir fakts, ka šī grāmata vispār ir tapusi, turklāt kā personīgs veikums, jā – vēsturnieka varoņdarbs.

Kaut cik pārzinot Latvijas vēsturnieku vidē notiekošo, varu apstiprināt, ka Plakana grāmata vēl ilgu laiku būs vienīgā aptverošā, integrētā trimdas vēsture. Tas ir pētījums, uz kuru vēl ilgi būs jāatsaucas vēsturniekiem un citu nozaru pārstāvjiem, kuri par trimdu rakstīs pēc viņa. Grāmata – pieminēklis. Un – izaicinājums.

Valters Nollendorfs

JAUNĀ GAITA

Galvenais redaktors:

Juris Žagariņš
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821 USA
<juris.zagarins@gmail.com>
Telefons 413-732-3803; 413-519-8266

Mākslas redaktore:

Linda Treija
<lindatreija6@gmail.com>

Literatūras redaktori:

Sandra Ratniece
<ratniece.epasts@gmail.com>
Vladis Spāre
<vladis.spare@gmail.com>

Redakcijas kolēģija un konsultanti:

Dace Aperāne, Vita Gaiķe,
Lāsma Gaitniece, Anita Liepiņa,
Maija Meirāne, Atis Rozentāls,
Juris Šlesers, Lilita Zaļkalne

Saimniecības vadītāja:

Tija Kārkle
1515 Richmond Hwy, Apt. 805
Arlington, VA 22202, U. S. A.
<tijalaura@comcast.net>

JG mājas lapa:

<jaunagaita.net>

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.

Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu uzskatu publicēšanu.

Pārpublicējot šeit ievietotos materiālus un tekstus, atsaukšanās uz *JG* ir obligāta.

E-pasta adreses maiņas lūdzam pieteikt pie Jura Žagariņa (skat. augstāk).

Nota Bene!

Jauno Gaitu izdodam tikai e-formātā, kopš 2023. g. pavasara numura (*JG312*) vairs ne apdrukāta papīra formātā.

KĀ ATBALSTĪT JAUNO GAITU

Lai ziedotu naudu, čeku sūtiet saimniecei Tijai Kārklei, uz čeka uzrakstiet Jauna Gaita, Inc.

Ziedojumi no ASV nodokļiem atskaitāmi!

Atsevišķus *JG* drukātos numurus no *JG287* (ziema 2016) līdz *JG311* (ziema 2022) var pasūtīt no Jura Žagariņa <juris.zagarins@gmail.com>. Cena ar piegādi visās zemēs: USD 10 jeb tas pats attiecīgā valūtā.

ZIEDOJUMUS VARAT ARĪ NOKĀRTOT JG MĀJAS LAPĀ:

<jaunagaita.net>

nospiežot tur atrodamo pogu:

Ja Jūs dzīvojat Eirozonā, un šī poga Jums nedarbojas, tad lūdziet palīdzību no mūsu pārstāves Eirozonā:

Rakstiet

Lilita Zaļkalne
Himlabacken 10, Solna
S-170 78 Sweden
e-pasts: <lilita.zalkalns@icloud.com>

IN THIS ISSUE

Jaunā Gaita is no longer printed and mailed to subscribers. Our magazine is e-mailed in printable PDF format free of charge to anyone who requests it, and it will be available for downloading on our website <jaunagaita.net>. The contents will be available there in HTM format as well.

LITERATURE

The Latvian devils on the cover and in the frontispiece of this issue are from the imagination of artist/poet Voldemārs Avens (1924-1922), a frequent contributor to this magazine ever since its inception.

Samples of recent poetry are from Inga Bitēna, Alise Mētra, and Evija Puķe-Jansone. Prose compositions are from Ilja Marija Bolšakovs, Sandra Dieziņa, Kristīne Ilziņa, Līga Rimša-Eglīte, and Ligita Paegle

TRANSLATIONS

A Latvian translation of a book of short stories *Конармия* (*Red Cavalry*, 1926) by Russian Jewish writer Isaac Babel (1894-1940) is to be published this fall under the title *Eskadrons*. Vija Laganovska shares an excerpt from her translation.

Sergey Moreino offers a Latvian translation from the Polish language of selected recent poems by Agata Puvajska (Puwalska).

THEATER

An essay by Atis Rozentāls, "Almost a Memoir. Personal Experience Under Stage Lights" gives a broad overview of recent dramatic productions in Latvia.

Sandra Bondarevskā, head of the World Latvian Amateur Theater Union (PLATS), writes about "The Life of Latvian Theater Outside Latvia", and argues that it is an important investment to the future of our nation.

Kristiāna Štrāle Dreika contributes a short dramatic comedic sketch "Parish Elects its European Parliamentarians".

VISUAL ART

Baiba Magdalena Eglīte of The Global Center for Latvian Art in Cēsis (PLMC) has two illustrated articles in this issue: "On the Exhibition of the Art of the Philadelphia Group", which was founded in 1957, and "Kārlis Siliņš" (1958), a contemporary artist based in Latvia.

Art historian Dace Lamberga writes about a personal exhibition of the tapestries of Egils Rozenbergs, one of Latvia's leading artists in this genre, in Ottawa, Canada, titled "Signs of the Times".

MUSIC

Composer Andris Dzenītis, who is also a writer of essays, offers Essay No. 14 - "Forward and Backward" - about the commonalities and differences among the various professions in art.

Juris Ķeniņš, chairman of the Latvian Song Festival Society in Canada, founded in 1958, writes about the XVI Latvian Festival of Song and Dance in Canada, a celebration of Latvian culture this year from July 4 to 7 in Toronto, Canada.

INTERVIEW

Eleven pages in this issue are devoted to a conversation between professor Ojārs Spārītis of the Art Academy of Latvia and Latvian movie director, actor, writer, painter and publicist Jānis Streičs.

BOOK REVIEWS

Agija Ābiķe reviews a book of poems by Inga Gaile: *Un varbūt ka mēs visi izdzīvosim. Un varbūt ka mēs visas izdzīvosim (And Maybe We Will All Survive. And Maybe We All Women Will Survive.)*

Patricija Preisa: *Krīta aplī (Chalk Circles)* by Džena Andersone, a collection of short stories.

Dagnija Dreika: Nora Kalna's *Dzīve nepāriet (Life Goes On)*, essays of remembrance.

Lāsma Gaitniece: Nora Ikstena's novel *Jōna (Jonah)*.

Sanita Dāboliņa: a book of poems and reflections by Anda Līce, *Pie vārda vēja (In a Wind of Word)*.

IN MEMORIAM

Lāsma Gaitniece summarizes the career of Alberts Bels (1938-2024), a writer who stood strong against submission to the Russian occupation.

Valters Nollendorfs marks the passing of historian Andrejs Plakans (1940-2024) by praising his book, *The Reluctant Exiles. Latvians In the West After World War II*.